

Актуальне інтерв'ю

Штучний інтелект: застосування на підсилення

С. 8-10

Вища освіта

Хортицька національна академія

С. 24-27

Освітній дискурс

Обдарованість: міфи і реальність

С. 29-31

Еліта – за розвиток

11-12 грудня в Українському державному університеті імені Михайла Драгоманова відбувся Міжнародний форум «Освіта, наука, інновації: людський капітал у повоєнному відродженні України», який об'єднав провідних науковців, освітян, державних діячів, представників бізнесу та міжнародних організацій для обговорення ключових векторів розвитку людського потенціалу держави в умовах повоєнної відбудови.

Організаторами події стали Українська Рада Миру; Український державний університет імені Михайла Драгоманова; Національна академія наук України; Національна академія педагогічних наук України; Мала академія наук України; Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана; Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая; Український союз промисловців і підприємців; Українська асоціація зовнішньої політики України;

Компанія Прогрестех-Україна; Український Альянс.

З вітальними словами до аудиторії звернулися Перший заступник Голови Комітету Верховної Ради України з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування **Валерій Дубіль**, заступник Міністра освіти і науки України **Микола Трофименко**, віцепрезидент Національної академії наук України, директор Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України **Олег Рафальський**. На адресу форуму надійшло також вітання від голови Профспілки

працівників освіти і науки України **Георгія Труханова**.

Федерація Всесвітнього Миру як активний учасник заходів Української Ради Миру була представлена на форумі міжнародними спікерами. Із вітальним зверненням до учасників виступив професор факультету гуманітарних наук Університету Сан Мун (Sun Moon University) **Чон Чін-Ван**. Зокрема він сказав, що 72 роки тому закінчилась Корейська війна, Південна Корея обрала шлях розвитку через науку, освіту та інновації,

Продовження на с. 2

саме тому звернення та поради колег з Південної Кореї є особливо цінними для українського контексту та дискусій Форуму.

На захід завітав третій Президент України, голова Наглядової ради університету **Віктор Ющенко**, який у виступі звернувся до осмислення низки ключових для сучасної України понять, зокрема «нація», «мир» і «перемога», наголосивши на їхній цінності та державотворчій вазі в умовах війни та повоєнного відновлення.

Пленарне засідання модерував заступник голови Української Ради Миру, Надзвичайний і Повноважний Посол України **Валерій Цибух**. З доповідями виступили голова Української Ради Миру, академік НАН України і НАПН України, міністр освіти України (1995–1999) **Михайло Згуровський**, президент Українського союзу промисловців і підприємців, Прем'єр-міністр України (2001–2002) **Анатолій Кінах**, президент НАПН України, академік НАН України та НАПН України, міністр освіти і науки України (1999–2005) **Василь Кремень**, ректор УДУ імені Михайла Драгоманова, член-кореспондент НАН України, академік НАПН України **Віктор Андрущенко**, ректор КНУ імені Тараса Шевченка **Володимир Бугров**, генеральний директор Наукового центру «Коперник» (Варшава, Польща) **Роберт Фірмгофер**.

Тематичні історії, що проходили протягом двох днів в Українському державному університеті імені Михайла Драгоманова, стали логічним і змістовним продовженням форуму, поглибивши фаховий діалог навколо ключових викликів і стратегій розвитку людського потенціалу держави.

Панельна дискусія I «Стратегічні напрями та чинники формування людського капіталу» під керівництвом ректора Харківського національного економічного університету

імені Семена Кузнеця, академіка НАПН України **Володимира Пономаренка** об'єднала знаних учених і їх послідовників – голову Національного агентства кваліфікацій **Юрія Баланюка**, президента Соціологічної асоціації України, академіка НАН України, члена-кореспондента НАПН України **Віля Бакірова**, професора УДУ імені Михайла Драгоманова, академіка НАПН України **Костянтина Ващенка**.

Дискусія засвідчила необхідність комплексного підходу до формування людського капіталу як ключового ресурсу стійкого розвитку України в умовах повоєнного відновлення та європейської інтеграції.

Дискусія II, модератор якої голова Наукового комітету Національної ради України з питань розвитку науки і технологій **Олександра Антонюк**, була присвячена темі «Наука як рушій післявоєнного відродження та інновацій». У центрі обговорення – фундаментальні й прикладні дослідження у відновленні країни та формування інноваційної економіки. До фахової розмови долучилися завідувач відділу Інституту електрозварювання імені Є.О. Патона НАН України, член-кореспондент НАН України **Максим Юрженко**, заступник директора Інституту проблем матеріалознавства імені І.М. Францевича НАН України, академік НАН України **Андрій Рагуля**, академік-секретар відділення ядерної фізики та енергетики НАН України, академік НАН України **Ігор Гаркуша**.

Модератором панельної дискусії III «Штучний інтелект: розум, що змінює світ» виступив академік-секретар відділення інформатики НАН України, академік НАН України **Олександр Хіміч**, який наголосив на стратегічній функції розвитку ШІ у сучасному науковому, освітньому й технологічному розвитку держави, на необхідності формування міждисциплінарних команд і впровадження ре-

зультатів досліджень у реальний сектор економіки та сферу безпеки. **Михайло Згуровський** представив доповідь, присвячену глобальним трендам розвитку ШІ, його можливостям і викликам. Увагу приділено етичним аспектам використання ШІ, кадровому потенціалу та інтеграції України у світові науково-технологічні процеси. Завершальним акордом панельної дискусії стала презентація книги «Системи і методи штучного інтелекту», яку Михайло Згуровський представив спільно з **Юрієм Зайченком**.

Панельну дискусію IV

«Європейський вектор розвитку української науки і освіти» модерували ректор КНУ імені Тараса Шевченка **Володимир Бугров** та голова Ради проректорів з міжнародного співробітництва Спільки ректорів України **Ксенія Смирнова**. Обговорено стратегічні аспекти інтеграції української науки й освіти до європейського освітнього та наукового простору в умовах повоєнного відновлення та євроінтеграційного курсу держави. У цій панельній дискусії взяла участь депутатка Європарламенту **Мануела Ріпа**, голова Ради проректорів з міжнародного співробітництва Спільки ректорів України **Ксенія Смирнова**, заступниця керівника Національного Еразмус+ офісу в Україні **Жанна Таланова**, генеральна директорка Директорату європейської та євроатлантичної інтеграції МОН України **Олександра**

Гусак, а також доцентка кафедри міжнародних організацій і дипломатичної служби КНУ імені Тараса Шевченка **Наталія Рилач**.

У дискусії V «Освіта впродовж життя: економічні, соціально-трудові та інституційні виклики» відбулося осмислення окресленої в назві проблеми як ключового інструменту адаптації людини, економіки та суспільства до глибоких трансформацій, спричинених війною, цифровізацією та структурними змінами ринку праці. Модераторами дискусії виступили ректор КНЕУ імені Вадима Гетьмана,

член-кореспондент НАПН України **Дмитро Лук'яненко** та ректор Міжнародного НТУ імені академіка Юрія Бугая **Вероніка Худолей**. З доповідями виступили науково-педагогічні працівники КНЕУ імені Вадима Гетьмана **Лариса Антонюк** і **Анатолій Колот**, координаторка Центру ветеранського розвитку імені Вадима Гетьмана **Галина Лопушняк**, професорка кафедри права Міжнародного НТУ імені академіка Юрія Бугая **Анна Нечай**, директор КНДУ «Науково-дослідний інститут соціально-економічного розвитку міста» **Сергій Павловський**.

Панельні дискусії VI «Підготовка нового покоління освітян» і VII «Молодь – рушій розвитку науки і освіти» стали діалогом між представниками корпусу державного управління і громадських організацій. Дискусію, присвячену підготовці нового покоління освітян, очолив ректор УДУ імені Михайла Драгоманова **Віктор Андрущенко**. З ключовою доповіддю виступила генеральна директорка Директорату шкільної освіти МОН України **Інна Кільдерова**, яка презентувала програму «Гроші йдуть за вчителем», що реалізується МОН України в межах спільної ініціативи зі Світовим банком LEARN. Вона наголосила на фінансових та інституційних механізмах підтримки професійного розвитку вчителів, підвищення якості педагогічної освіти та мотивації педагогічних кадрів.

Про міжнародну співпрацю як ключовий чинник розвитку освіти, науки та інновацій в Україні в умовах війни та повоєнного відновлення йшлося на панелі VIII «Міжнародна співпраця: освіта, наука, інновації в Україні». Генеральний директор Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв, Надзвичайний і Повноважний Посланник II класу **Павло Кривонос** у доповіді підсумував наявні здобутки й окреслив стратегічні

напрями міжнародного партнерства. Проблематику розвинули директор Інституту всевітньої історії НАН України **Андрій Кудряченко**, член-кореспондент НАН України, завідувач відділу історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України Інституту історії НАН України **Степан Віднянський**, голова Офісу Європейської організації публічного права в Україні **Юрій Волошин** й інші відомі діячі.

Цінним міжнародним досвідом поділився керівник в Управлінні освіти провінції Кьонгі (професійна освіта), член комітету з сертифікації підручників Корейського інституту навчальних програм та оцінювання **Чой Сан-Квон**, який розкрив тему зростання та майбутнього Республіки Корея на основі освіти після Корейської війни. Продовженням корейського досвіду став виступ професора факультету гуманітарних наук університету Sun Moop **Чон Чін-Вана**, присвячений миротворчій діяльності корейських громадських організацій у процесі післявоєнного відновлення країни.

На підсумковому засіданні Форуму учасники заслухали доповіді модераторів панельних дискусій, у яких було підбито підсумки обговорень, окреслено ключові ідеї та висновки, що прозвучали під час роботи кожної панелі. За результатами ґрунтовної фахової дискусії спільнота одностайно схвалила Декларацію Форуму та затвердила рекомендації, спрямовані на подальший розвиток освітньої сфери, посилення міжсекторальної співпраці й формування стратегічних орієнтирів для освітньої політики.

Тетяна УРИСЬ,
пресекретар УДУ
імені Михайла
Драгоманова
Фото автора

Профорієнтаційний хаб запрацював на Київщині

Профорієнтаційний хаб – простір, де з метою професійного самовизначення можна спробувати себе в різних професіях, відкрився на базі Броварського професійного коледжу в межах проєкту DECIDE за сприяння Міністерства освіти і науки України та Київської облдержадміністрації. Загальний бюджет проєкту – **4,8 млн грн**.

У коледжі оновили простір площею **100 кв. м**, зробили ремонт, встановили нову систему вентиляції. Обладнали сучасною технікою та зручними меблями – усе для того, аби відвідувачам було комфортно.

– Найважливіше – це відкрити професії для дітей, які зараз навчаються в 7–9 класах, щоб діти могли відвідати та познайомитися з робітничими професіями. У межах проєкту майже **15 тис.** дітей відвідали різні виробництва, підприємства, заклади освіти. Це має стати частиною освітнього процесу в усіх громадах України, – зауважив **Дмитро Завгородній**, заступник Міністра освіти і науки України з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації.

Професійний хаб поєднує тренінгову зону та сім практичних станцій, де учні можуть відчути себе у професії зварювальника, сантехніка-монтажника, маляра й облицювальника, майстра з утеплення будівель, фахівця з каркасного

будівництва, а також водія вантажного транспорту.

– Професії, яких навчають у цьому закладі освіти, є ключовими для відновлення української економіки після війни, адже Броварський професійний ліцей готує професіоналів у сфері будівництва. Швейцарія затвердила підтримку України в обсязі **1,5 млрд** швейцарських франків на відновлення упродовж наступних років, – наголосив **Фелікс Бауманн**, Посол Швейцарії в Україні.

– Цьогоріч ми підтримуємо МОН України в упровадженні Національного пілотного проєкту системи профорієнтації. створюємо можливості для дітей відкривати для себе світ професій і бачити перспективи тут, в Україні. Профорієнтаційні хаби мають стати платформами, де можуть зустрічатися та взаємодіяти бізнес, місцева влада, освітяни та молодь, – додала **Валентина Полтораки**, менеджерка Проєкту DECIDE.

Резидентами хабу вже стали ТОВ «Бауміт Україна», ТОВ «Міра Будматеріали», ТОВ «Фроуніс Україна», готель «Гранд Спорт», ТОВ «Голландська пекарня 21.3». Нині в Україні діє десять таких хабів у шести областях – Київській, Львівській, Чернігівській, Полтавській, Одеській та Івано-Франківській.

Юрій ШЕРЕМЕТА,
«ОіС»,
за mon.gov.ua

Платформа DigiUni готова до апробації

Консорціум у складі десяти українських та семи європейських університетів, а також інших учасників створює всеукраїнську цифрову освітню екосистему. Над цим завданням працюють у межах масштабного проєкту Erasmus+. Його попередні підсумки обговорили на Міжнародній конференції «Цифрова трансформація вищої освіти України: побудова інтегрованої екосистеми», що відбулася в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка.

Застосування інноваційних цифрових інструментів в освіті – очевидна вимога часу. Тому на заході йшлося про проміжні результати проєкту Erasmus+ «Цифровий університет – відкрита українська ініціатива» (DigiUni), координатором якого виступає Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

«За допомогою цифрових інструментів ми забезпечили стійкість освітньої системи під час війни, – нагадав ректор КНУ **Володимир Бугров**. – Подальша розбудова цифрової інфраструктури зокрема покликана підтвердити якість нашої вищої освіти, оптимізувати використання відповідних ресурсів та підвищити ефективність «живого спілкування» учасників освітнього процесу».

«Запровадження нових цифрових інструментів є необхідною умовою забезпечення швидкої трансформації освіти відповідно до сучасних вимог. Такі новації підвищують якість вищої освіти та впливають на всі пов'язані з цим процеси, зокрема й регуляторні, – наголосила координаторка проєкту DigiUNI, проректорка з науково-педагогічної роботи університету **Ксенія**

Смирнова. – Наш проєкт – ще один місток до інтеграції України в європейський освітній і науковий простір».

На актуальності розроблення нових цифрових інструментів для вищої освіти наголосила й радниця-уповноважена Президента з питань Фонду Президента України з підтримки освіти, науки та спорту **Ольга Будник**: «Україна вже має певний досвід у сфері цифрової трансформації і має чим поділитися із закордонними партнерами».

DigiUni відповідає схваленому Єврокомісією Плану дій цифрової освіти до 2027 року та розробленій у МОН України Концепції цифрової трансформації освіти та науки до 2026 року. «Цифровий університет – відкрита українська ініціатива» розвиватимуть у співробітництві з альянсами європейських університетів.

Запровадження цифрових інструментів сприяє підвищенню якості, доступності та інклюзивності навчання, що є одним із пріоритетів освітньої політики в ЄС. «DigiUni є важливим для України проєктом в контексті європейської інтеграції», нагадав у вітальному слові учасникам конференції спеціаліст з питань політики (України та Молдови) Генерального директорату з питань освіти, молоді, спорту та культури Європейської Комісії **Адрієн Ольшак-Ольшевський**.

Заступник міністра освіти і науки України **Микола Трофименко** звернув увагу на актуальну місію нашої освіти: зберігати зв'язки з молоддю, яка через війну виїхала за кордон чи змушена з особистих обставин залишатися на окупованих територіях.

«Ще під час ковіду університети розробили свої унікальні платформи, візії цифрового університету, – зазначив заступник міністра. – У нас напрацьований досвід цифровізації різних рівнів освіти, є колосальний проєкт «Мрія». Хочеться побажати, щоб DigiUni теж став мрією, яка об'єднає та синхронізує цифрові платформи багатьох університетів країни, дозволить посилювати цифрову інфраструктуру, запроваджувати різні механізми віртуальної мобільності».

Про те, як працює шкільна цифрова платформа, на конференції розповіла керівниця команди впровадження «Мрії» **Марина Терещук**.

Очікуваннями від створення єдиної екосистеми для університетів поділилася заступниця координатора Національного Еразмус+ офісу **Жанна Таланова**: «Дуже багато ідей вкладено в цей унікальний амбітний проєкт. Головна його мета – висока якість цифрової освіти, хоча такого поняття поки що немає в нашому праві і, наприклад, акредитація не враховує специфіку цифрової вищої освіти. Сподіваюся, проєкт спонукає до внесення законодавчих змін».

Головне завдання проєкту – створення відкритої всеукраїнської цифрової освітньої системи на базі єдиної цифрової платформи. В перспективі вона має стати спільною для всіх університетів країни, а не лише для десяти, що входять до консорціуму DigiUni. «Є ще одна ідея – щоб надалі вона стала світовим майданчиком для тих, хто хоче краще зрозуміти Україну, її історію, мову, культуру», – підсумувала Жанна Таланова.

Про концепцію екосистеми та останні напрацювання з її реалізації розповіли декан факультету

інформатики НаУКМА **Андрій Глибовець** та завідувач кафедри теорії та технології програмування КНУ **Тарас Панченко**. DigiUni базуватиметься на DigiPlatform, створений на базі Moodle, і використовуватиме вже наявні цифрові напрацювання окремих закладів освіти.

«DigiPlatform вже п'ять місяців перебуває в активному розробленні й готова до апробації, – розповів Тарас Панченко. – Протягом наступних двох років плануємо її активний розвиток і впровадження. Зауважу, що команда розробників об'єднала найкращих українських фахівців, що працюють з Moodle».

«Шлях, який був обраний в нашому проєкті, – використати напрацювання університетів зі створення власних цифрових платформ і об'єднати їх для синергії і підсилення одне одного», – наголосив Андрій Глибовець.

Серед найважливіших напрямів подальшої роботи – створення освітнього контенту. Кожен учасник консорціуму має розробити не менше десяти відкритих курсів, які розмістять на платформі.

Досвідом запровадження власної цифрової KSU24 у переміщеному через війну Херсонському державному університеті на конференції поділився проректор з цифровізації, інвестиційної діяльності та науково-педагогічної роботи ХДУ **Олександр Лемещук**: «Починаючи з 19 серпня 2022 року KSU24 систематично фіксує і зберігає понад 25 терабайтів навчальних матеріалів і записів онлайн-сесій».

Учасники конференції обговорили найкращі практики європейських університетських альянсів у сфері цифровізації та створення цифрових екосистем, проблеми формування цифрового освітнього контенту, забезпечення якості та інклюзивності цифрової освіти.

Анна ЛУКАНСЬКА,
журналіст

**Фото Центру комунікацій
КНУ імені Тараса Шевченка**

Ізмаїл представив Одещину на Національному форумі з безпечної освіти

Ізмаїл у складі делегації Одеської області взяв участь у Національному форумі партнерства «Безпечне освітнє середовище під час війни: політика і практика», що відбувся у Києві під егідою ЮНЕСКО та Фонду Президента України з підтримки освіти, науки та спорту за підтримки Міністерства освіти і науки України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

Форум об'єднав представників безпекового й освітнього секторів – від міжнародних місій до керівників громад – аби виробити сучасні рішення, що захистять українських дітей і допоможуть освіті вистояти в умовах повномасштабної війни. Під час форуму виступили директорка Департаменту освіти ЮНЕСКО з питань Глобальної програми «Освіта-2030» **Мін Джонг Кім** (Min Jeong Kim), заступник Голови Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій **Сергій Колебошин**, заступник Міністра освіти і науки України **Андрій Вітренко** та радниця – уповноважена Президента України **Ольга Будник**. Було обговорено низку проблем: поєднання державної політики та локальних практик безпечної освіти; підтримка психоемоційної стійкості педагогів і здобувачів освіти; інфраструктурна безпека; підготовка команд реагування; міжсекторальна взаємодія; успішні кейси та дієві інструменти.

Одеську область представили заступник голови ОДА **Антон Шалигайло** та директор

департаменту освіти і науки **Олександр Лончак**. Ізмаїльську громаду – заступниця начальника відділу освіти Ізмаїльської міської ради **Наталія Корольова** та директорка Ізмаїльського інклюзивно-ресурсного центру **Олімпіада Омалянець**.

Ізмаїльська міська територіальна громада стала однією з шести громад Одеської області, відібраних до пілотного проєкту зі створення комплексної системи управління безпекою в освіті. Пілотний проєкт тривав у 12 громадах Житомирської та Одеської

областей протягом 2023–2025 років. Було охоплено 244 заклади освіти, понад **38 тис.** дітей і **7,4 тис.** освітян. Його мета – сформулювати універсальну модель освітньої безпеки, яка поєднує фізичну безпеку закладів, психосоціальну підтримку, інституційну спроможність і злагодженою міжвідомчу взаємодію.

В Ізмаїлі у межах проєкту проведено масштабну програму навчань «Організація безпечного середовища» для понад **1,5 тис.** педагогів. До роботи в закладах освіти залучено десять офіцерів служби освітньої безпеки та психолога-супервізора. У ряді шкіл проведено ремонтні роботи, важливі для гарантії безпеки дітей.

Під час форуму Ізмаїльська громада отримала почесну відзнаку «За впровадження безпечного освітнього середовища» – знак поваги до великих зусиль освітян, місцевої влади, партнерських інституцій і всієї громади. Це визнання того, що навіть під час війни українські громади здатні будувати нову культуру безпеки в освіті – системно, професійно, із думкою про дітей.

Напрацьовані в Ізмаїлі та інших пілотних громадах підходи стануть основою для масштабування в межах країни. Це крок до того, аби кожна українська дитина навчалася у середовищі, де її життя та добробут – пріоритет.

В умовах повномасштабної воєнної російської агресії проти українського народу наша держава бореться за свою свободу, але водночас продовжує розвивати освіту. Бо діти – це не просто майбутнє, це наша впевненість у подальшому розвитку.

Безпечна освіта – фундамент стійкості громад та інвестиція в успішне майбутнє України.

Ірина КОРОЛЬОВА,
журналіст, м. Ізмаїл

Навчально-інноваційний випробувальний центр відкрито у ХНУ міського господарства ім. О.М. Бекетова

У межах реалізації Проєкту «Удосконалення вищої освіти в Україні заради результатів» (UIHERP) за підтримки Світового Банку та Міністерства освіти і науки України у Харківському національному університеті міського господарства ім. О.М. Бекетова відкрито Навчально-інноваційний випробувальний центр.

В межах реалізації проєкту отримано дослідницьке обладнання та необхідне ліцензійне програмне забезпечення, а також проведено сертифіковане навчання фахівців для його використання.

Навчально-інноваційний випробувальний центр створено з метою активізації і розвитку науково-дослідної роботи, залучення до процесу інноваційної діяльності якомога

більшого числа здобувачів освіти та науковців університету, розв'язання комплексних задач у сфері науково-технологічного розвитку Харківщини й країни в цілому.

Це дає змогу проводити випробування й вимірювання на рівні, сумісному з європейськими стандартами, та готувати здобувачів освіти до роботи з технікою, яку

застосовують у реальному секторі міського господарства.

У 2025 році відкрито лише перші дві черги випробувального центру. В подальшому університет продовжить опоряджувати приміщення інших лабораторій.

Оновлення матеріально-технічної бази дозволить вивести результати науково-дослідної роботи в університеті на міжнародний рівень. Це відкриває шлях до впровадження та використання на світовому ринку наукових і науково-практичних результатів дослідницької діяльності науковців університету.

Юрій ШЕРЕМЕТА,
«ОІС»,
за kname.edu.ua

Співпраця триватиме

На засіданні Президії НАПН України 18 грудня відбулося заслуховування результатів виконання у 2025 р. та в цілому Програми спільної діяльності Національної академії наук України та Національної академії педагогічних наук України на 2023-2025 роки.

З інформацією про стан справ виступили перший віце-президент НАПН України, в.о. головного ученого секретаря НАПН України **Володимир Луговий**. З боку НАН України виступив віце-президент НАН України **Олег Рафальський**.

Володимир Луговий повідомив, що у завершальний рік реалізації Програми спільної діяльності НАН України та НАПН України на 2023-2025 рр. співпраця двох академій спрямовувалась на посилення результативності наукових досліджень і розвитку освітньо-наукового потенціалу країни. Серед пріоритетних завдань Програми такі:

- взаємодія дослідницьких інфраструктур,
- проведення спільних комплексних міждисциплінарних досліджень,
- спільна участь у науково-експертній діяльності, підготовці законотворчих ініціатив у сфері науки та освіти,
- участь у редколегіях наукових періодичних видань,
- підготовка наукових і навчальних видань,
- проведення тематичних науково-комунікаційних та виставкових заходів з питань розвитку освіти і науки, зокрема у рамках Всеукраїнського фестивалю науки тощо.

Важливою складовою спільної діяльності НАН України та

НАПН України є спільне членство і взаємне представництво в керівних органах НАН України і НАПН України. Зокрема президент НАПН України В.Г. Кремень бере участь у роботі президій та загальних зборів НАН України, Ради президентів академії наук України.

Науково-координаційна рада Секції суспільних наук і гуманітарних наук НАН України щороку здійснює експертизу фундаментальних наукових досліджень, запланованих до виконання в наукових установах НАПН України. У 2025 р. погоджено 25 тем фундаментальних досліджень для виконання у 2026 р.

Серед найважливіших результатів виконання Програми у 2025 р. потрібно зазначити про таке:

1. Зміцнення міжвідомчої взаємодії та популяризація науки шляхом розвитку міжінституційної співпраці, розширення науково-освітнього простору та інтеграції української освіти у європейський контекст.
2. Спільні наукові дослідження та інноваційні проекти.
3. Підтримка та розвиток обдарованої молоді і молодих учених.
4. Удосконалення професійної освіти та підвищення

кваліфікації.

У цілому співпраця в межах реалізації Програми у 2023-2025 рр. відзначена низкою результатів і подій, важливих для розвитку наукової сфери країни в кризових умовах сьогодення. Спільними зусиллями вчених НАН України і НАПН України щорічно реалізовувалися актуальні завдання та проводилися продуктивні науково-практичні масові заходи. Аналіз результатів виконання у 2025 р. та загалом Програми спільної діяльності Національної академії наук України та Національної академії педагогічних наук України на 2023-2025 рр. засвідчує, що співпраця між вченими НАН України та НАПН України в цілому була ефективною, заплановані на 2025 р. у Програмі заходи виконано.

На продовження міжвідомчої взаємодії між установами НАН України та НАПН України за поданнями наукових установ підготовлено проєкт нової Програми спільної діяльності НАН України та НАПН України на 2026-2028 рр.

Ірина ГУДИМ,
старший науковий співробітник науково-організаційного відділу Президії НАПН України

20 листопада відбувся методологічний семінар НАПН України «Тенденції та особливості взаємодії вищої освіти та ринку праці в умовах війни та повоєнного відновлення України». Організатором методологічного семінару виступили НАПН України, Відділення вищої освіти, Інститут вищої освіти, ДЗВО «Університет менеджменту освіти».

У засіданні взяли участь представники наукової, науково-освітньої і громадської спільноти.

Відкрив семінар президент НАПН України, академік НАН України і НАПН України **Василь Кремень**. Він зазначив: «Передусім зауважу про надзвичайну актуальність методологічного семінару, і не лише в межах заявленої теми. Нинішня дискусія і глибша, і ширша, оскільки по суті піднімає проблему формування людського капіталу України, розвитку вищої освіти, поступу українського суспільства у повоєнний період. Війна зруйнувала наші плани, змінила перспективи, створила нові проблеми. Ми маємо думати не лише про молоде покоління, що вступає в життя й здобуває професію, а й про сотні тисяч тих, хто нині на фронті, а завтра повернеться до відбудови країни, про тисячі тих, хто потребує (через інвалідність) перенавчання, перепрофілізації професійної підтримки. По-друге, економіка після війни відрізнятиметься від довоєнної, що природно впливає на ринок праці.

Надзвичайно важливою проблемою залишається якість освіти, і тут освітяни не можуть обійтися без тісної співпраці із виробництвом, з тими, хто визначає розвиток економіки, з різними галузями економіки. І максимальне залучення підприємців, і до створення програм навчання, і до практичних виробничих проєктів – те, без чого не можна обійтися. Одне слово, надзвичайно актуальна проблематика методологічного семінару, і наше обговорення має спрямувати спільні зусилля в потрібному напрямі».

З мотиваційним словом виступили голова Спілки ректорів

Вища освіта України і ринок праці: аналіз, завдання із координації і перспективи узгодження

закладів вищої освіти України, голова Вченої ради Київського національного університету будівництва і архітектури, професор **Петро Куліков** і голова Об'єднання організацій роботодавців України, президент Українського союзу промисловців і підприємців **Анатолій Кінах**.

Модератором семінару виступив академік-секретар Відділення вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, академік НАПН України **Петро Саух**. Розпочавши модерерацію, Петро Саух зазначив, що мета методологічного семінару – аналіз проблеми подолання розбалансованості вищої освіти та ринку праці, структурного дисбалансу та невиправданого високого кваліфікаційного розриву.

«Хочу наголосити, – сказав Петро Саух, – що семінару передувала діяльність з проведення, вивчення та узагальнення наукових досліджень із зазначених проблем, вивчення міжнародного досвіду та його адаптація до наших умов та особливостей. Такий підхід не лише підтвердив значущість, а й виявив низку питань і проблем, що потребують подальшого наукового обґрунтування та супроводу. Саме тому ми запросили до участі в роботі семінару як визнаних науковців-теоретиків, так і представників організації роботодавців, які безпосередньо впливають і реалізують політику у сфері взаємодії вищої освіти і ринку праці».

Доповіді на пленарному засіданні представили такі поважні вчені й гості-учасники:

Володимир Луговий, перший віце-президент Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України (*Кваліфікаційний розрив і конкурентний розвиток: проблема балансу конкурентоспроможності в екосистемі «вища освіта-ринок праці»*);

Анатолій Кінах, голова Об'єднання організацій роботодавців України, президент Українського союзу промисловців і підприємців (*Підготовка кадрів для індустріально-інноваційного розвитку України*);

Ірина Драч, директор Інституту вищої освіти НАПН України, доктор педагогічних наук, професор (*Взаємодія вищої освіти та ринку праці в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України*);

Юрій Баланюк, голова Національного агентства кваліфікацій, доктор технічних наук, доцент (*Освіта, кваліфікації та професійні стандарти: перезапуск взаємодії вищої освіти з ринком праці*);

Олексій Мірошніченко, президент Конфедерації роботодавців України (*Вища освіта: перехід від парадигми «освітня кваліфікація» до парадигми «професійна кваліфікація»*);

Олексій Дніпров, ректор Київського національного університету будівництва і архітектури, доктор юридичних наук, старший дослідник, член-кореспондент НАПН України (*Розвиток співпраці роботодавців і закладів вищої освіти на засадах соціальної відповідальності і*

партнерства – запорука економічного зростання країни);

Вікторія Сидоренко, директор Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України (*Кваліфікаційний розрив (skills gap) на ринку праці в умовах війни та повоєнного відновлення України*);

Андрій Шевцов, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, професор (*Професійні стандарти як інструмент правового впорядкування взаємодії вищої освіти та ринку праці*);

Микола Кириченко, ректор ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, доктор філософії, професор (*Післядипломна освіта як стратегічна складова вищої освіти: відповіді на виклики ринку праці та відновлення людського капіталу*);

Віталій Коцур, ректор Університету Григорія Сковороди в Переяславі, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАПН України (*Тенденції та особливості взаємодії*

педагогічних університетів та ринку праці).

На завершення семінару Василь Кремень підсумував, що під час доповідей пленарного засідання обговорено не лише розвиток усталених наукових підходів у сфері взаємодії вищої освіти і ринку праці, а й представлено нові погляди та підходи. Це дозволить спрямовувати напрями подальших наукових досліджень та визначати коло завдань із наукового забезпечення та співпраці практичних сфер діяльності.

В ході роботи методологічного семінару відбулося засідання шести секцій:

Секція 1. Законодавче забезпечення взаємодії вищої освіти та ринку праці в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення.

Секція 2. Вища освіта в Україні та її відповідність національній системі кваліфікацій і ринку праці.

Секція 3. Міжнародний досвід взаємодії вищої освіти та ринку праці. Тенденції та особливості.

Секція 4. Кваліфікаційний розрив на ринку праці України у підготовці фахівців із вищою освітою: затребувані професії, дефіцит вакансій і дефіцит кадрів.

Секція 5. Трансфер технологій і кваліфікаційні навички фахівців із вищою освітою як складові сучасного економічного ландшафту України.

Секція 6. Сучасні технології розвитку компетентностей фахівців із вищою освітою для повоєнного відновлення України.

Штучний інтелект: застосування на підсилення

21 листопада у Національній академії педагогічних наук України (НАПН України) відбулися загальні збори за темою «Трансформація освіти: Штучний інтелект (ШІ) у сучасному освітньому просторі». Це знаковий захід, що свідчить про офіційний початок нової епохи в системі освіти. Епохи, коли застосування ШІ буде не проявом креативності, а обов'язковим елементом освітньої діяльності. Коли експериментування з ШІ буде заміщено системним і всебічним застосуванням, контролем і дотриманням етичних норм тощо.

Наша розмова з академіком-секретарем відділення загальної середньої освіти і цифровізації освітніх систем Олександром Ляшенком мала місце після закінчення зборів – зацікавлених дискусій, демонстрації кращого досвіду педагогів-практиків, запитань і відповідей. Коли осмислення змінилося на планування й очікування нових цікавих результатів інтелектуальної діяльності, що дозволяє відчувати науковий соціум і країну у фарватері цивілізаційного поступу.

– Шановний Олександр Івановичу! Зрозуміло, що цифрову трансформацію освіти нині визначає стрімкий розвиток цифрових технологій, зокрема достатньо високий рівень такого інструменту як штучний інтелект (ШІ). І Національна академія педагогічних наук України не стоїть осторонь мейнстріму...

– Скажу інакше: НАПН України як провідна наукова установа у сфері освіти відіграє головну роль у науково-методичному супроводі цих процесів. Протягом останніх двох років Академія фактично **започаткувала новий науковий напрям у галузі педагогічних наук** – дослідження можливостей застосування ШІ в освітньому процесі. У відомчих інститутах розгорнуто перші науково-дослідні роботи, а рішенням жовтневої Президії 2024 року зазначено про необхідність включення проблем ШІ в тематику майбутніх наукових досліджень усіх відділень Академії.

– На початку 2000-х гостро стояла проблема комп'ютеризації закладів освіти, застосування комп'ютерів під час освітнього процесу. І я пам'ятаю свою журналістську статтю із назвою «Чи замінить комп'ютер учителя? Інформатизація: не мета, а засіб». А що тепер?

– Передусім значу, враховуючи специфіку освітньої галузі: штучний інтелект трактуємо як інструмент чи набір інструментів, що імітують інтелектуальну діяльність людини.

На тепер це шерех комп'ютерно-орієнтованих технологій, що є допоміжними у розв'язанні інтелектуальних задач.

Ключовим напрямом упровадження ШІ в освітню галузь є його людиноцентричне використання: ця технологія має доповнювати, а не замінювати вчителя, забезпечуючи прозорість та надійність її застосування. Цю позицію відображають глобальні рекомендації ЮНЕСКО 2023 і 2025 років щодо генеративного ШІ в освіті. ЄС у 2024 році ухвалив Акт (Закон) про штучний інтелект і для освіти він визначає, що окремі інструменти потребують посиленого нагляду, прозорості й відповідальності. Україна підписала рамкову Конвенцію Ради Європи про штучний інтелект, права людини, демократію і верховенство права, що зобов'язує дотримуватися прав людини протягом усього життєвого циклу систем ШІ та поєднувати регулювання з інноваціями.

– Які ж завдання у зв'язку з цим у науково-освітній діяльності?

– В Україні тенденції впровадження ШІ в освіті загалом відображають світові, хоча мають і свої особливості. На державному рівні у 2020 р. ухвалено Концепцію розвитку ШІ в Україні, а у 2025 р. – План заходів з її реалізації на 2025–2026 роки. Наразі розпочато формування нормативно-методичної бази використання ШІ в освіті. Так, у 2024 році Міністерство освіти і науки у співпраці з Мінцифри та за

участю вчених НАПН України видало інструктивно-методичні рекомендації щодо запровадження технологій ШІ в закладах загальної середньої освіти. А в 2025 – «Рекомендації щодо відповідального впровадження та використання технологій ШІ в закладах вищої освіти». До слова, і перші, й другі розроблено за участі вчених нашої Академії. Показово, що, як показало наше дослідження, українські педагоги – 88% учителів та 83% викладачів – вже намагаються застосовувати ШІ в освітньому процесі.

У контексті міжнародного досвіду маємо три ключові напрями застосування ШІ. Перший – персоналізоване навчання та адаптивні освітні траєкторії, де ключовими засобами є інтелектуальні тьютори, агенти та асистенти навчання, Другий – автоматизоване оцінювання знань і зворотний зв'язок (у дистанційному навчанні – це моніторинг, де спеціальні служби з елементами комп'ютерного зору стежать за добросесістю під час онлайн-тестування.

Третій – застосування ШІ як помічника для педагога, так звана «технологія підсилення».

– Ви сказали, що наукові установи НАПН України вже роблять свій внесок у застосування ШІ?

– Так, і передусім це Інститут цифровізації освіти – ключова установа, у якій вже є кілька досліджень із проблематики застосування технологій ШІ. Одна присвячена проектуванню відкритого освітнього середовища з елементами ШІ для професійного розвитку педагогічних кадрів, інша – використанню сервісів ШІ у навчанні природничо-математичних предметів. Визначено і класифіковано сервіси ШІ для освіти, описано їх переваги та недоліки, розроблено модель середовища зі ШІ, розроблено окремі технології та проведено експериментальні навчальні курси для педагогів.

Поряд із цим у 2023 р. розроблено навчальну програму «Штучний інтелект» для учнів 7-11 класів, що має гриф МОН України з можливою її реалізацією у позашкільлі. У співпраці з партнерами адаптовано й перекладено міжнародну програму Intel® «Штучний інтелект для молоді». Результативною також є експертна робота у робочих групах МОН та Мінцифри із нормативно-методичного забезпечення у сфері використання ШІ у середній, професійній та вищій освіті; у групах з підготовки концепції цифрової гігієни дітей дошкільного віку, а також у науковій експертизі інституційних

регламентів використання сервісів штучного інтелекту у закладах освіти, зокрема для Херсонського державного університету.

– Яким чином відбувається інформування та взаємодія з педагогами-практиками?

– Традиційно (*посміхається*). Проведено низку конференцій, вебінарів, круглих столів, дистанційних курсів, майстер-класів з проблем застосування ШІ в освіті. Зокрема, це щорічна конференція «Штучний інтелект у науці та освіті», у якій з 2024 р. взяли участь понад **1,5 тис.** практиків і науковців. Науковий доробок учених складає вже понад 50 публікацій з тематики ШІ, зокрема у журналах, індексованих в Scopus/Web of Science.

Окремо зазначу, що за результатами державної атестації наукових установ у 2025 році Інститут цифровізації освіти увійшов до групи «А» з 92 балами зі 100 можливих і спрямував додаткове державне фінансування у майже **2 млн грн.** на виконання нового комплексного дослідження з використання генеративного штучного інтелекту на різних рівнях освіти для удосконалення педагогічних та управлінських практик.

– Щобільше застосовують ШІ, то й більше хвилювань, пов'язаних з етичним боком проблем, що можуть виникати, або вже постали в полі зору. Так само і в процесі освіти – академічна доброчесність, проблема довіри до ШІ.

– Вчені Інституту цифровізації освіти вже розробили положення стосовно Етики проведення педагогічних досліджень, що доповнено Принципами етики використання ШІ для авторів, рецензентів і редакторів, яке оприлюднено в заснованому Інститутом фаховому виданні «Інформаційні технології і засоби навчання» (індексується у WoS), а також введено новий методологічний розділ

«Штучний інтелект: розроблення, інтеграція, етичні та регуляторні аспекти».

– Але ж ми знаємо й про інші ризики, пов'язані із застосуванням ШІ. І передусім про це йдеться у психологічному дискурсі.

– Скажу більше: наукові установи, дотичні до сфери **філософії освіти, загальної та дошкільної педагогіки** зосереджують увагу на філософських, аксіологічних і методологічних засадах формування етичного, гуманістичного підходу до використання ШІ. Так, Державна науково-педагогічна бібліотека імені В.О. Сухомлинського здійснює систематизацію цифрових ресурсів та класифікацію інструментів ШІ. Інститут проблем виховання започатковує міждисциплінарні підходи до формування і розвитку критичного мислення, інформаційної культури, медіаграмотності та етики цифрової взаємодії дітей і молоді у цифровому середовищі. Установи, що досліджують проблеми **психології та спеціальної педагогіки** передусім аналізують наслідки використання ШІ. Так, Інститут психології імені Г.С. Костюка досліджує когнітивні ризики, емоційні наслідки й етичні виклики його застосування. Інститут соціальної та політичної психології використовує нейронні мережі у своїх емпіричних дослідженнях, демонструючи можливості для соціально-психологічного аналізу. Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи розглядає вплив ШІ на розвиток особистості, соціалізацію, інформаційну безпеку дитини, а також зміну функцій педагога у гібридному навчальному середовищі. Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка планує розпочати дослідження використання ШІ для підтримки осіб з особливими освітніми потребами.

У сфері **загальної середньої**

освіти та цифровізації освітніх систем Інститут педагогіки здійснює пошуки з використання інструментів ШІ у шкільній освіті, зокрема у галузі STEM, і розробляє методичні засади їх впровадження, а Інститут обдарованої дитини у співпраці з НЦ «МАН України» зосередив увагу на застосуванні ШІ для діагностики та підтримки обдарованості, на моделюванні взаємодії «учитель – ШІ-тьютор».

У напрямі **професійної освіти і освіти дорослих** Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна вивчає вплив великих мовних моделей на академічну доброчесність і формування цифрових компетентностей педагогів, розробляє програми підвищення кваліфікації щодо етичного використання ШІ. Інститут професійної освіти інтегрує технології ШІ в професійну підготовку фахівців, розробляє цифрові платформи навчання, досліджує персоналізацію освітніх процесів.

Для забезпечення цифрової трансформації вищої школи Інститут вищої освіти досліджує питання розвитку компетентності відповідального використання ШІ у науково-педагогічній діяльності, аналізує потенціал ШІ для відкритої науки та модернізації вищої освіти. Університет менеджменту освіти активно впроваджує навчальні курси зі ШІ, створив Центр ШІ, розробляє програми з підготовки педагогічних кадрів нового покоління. Отже, педагогічна проблематика ШІ стала наскрізною для діяльності практично всіх установ НАПН України, охоплюючи різні аспекти імплементації технологій ШІ в освітню галузь.

– Дійсно, робота за усіма напрямками діяльності НАПН України. На початку розмови Ви навели деякі дані. Чи було здійснено якимось соціологічне опитування для з'ясування стану справ у сфері освіти стосовно застосування ШІ, що передувало нині здійснюваній

роботі?

– Так. За ініціативи Відділення загальної середньої освіти та цифровізації освітніх систем, Інститут цифровізації освіти цього року провів опитування близько **26 тис.** респондентів. Вибірку склали вчителі, викладачі, керівники, учні та студенти з більшості регіонів країни. На цій основі підготовлено науково-аналітичну доповідь, електронну версію якої внесено до Електронної бібліотеки НАПН України.

– Чи можете навести деякі з отриманих даних?

– По-перше, рівень обізнаності та досвіду використання ШІ уже досить високий. Близько **88%** опитаних учителів зазначили, що принаймні епізодично користувалися інструментами ШІ. Учні шкіл виявилися теж активними: майже **81%** застосовують періодично, а **21%** – регулярно. Серед викладачів університетів – понад **83%** знайомі із сервісами ШІ. Багато хто з керівників ще особисто не працював зі ШІ, але більшість підтримує впровадження і готові освоювати його сервіси.

Найбільше в освітній практиці наразі застосовують генеративні сервіси загального призначення: передусім чат-боти, серед них лідер – ChatGPT.

Зазначимо, що дві третини викладачів, які використовують ШІ як помічника, роблять це для підготовки навчальних планів і матеріалів, ще 60% – для наукової роботи, і лише 2% – для оцінювання.

Показово, що **93%** освітян вважають, що система освіти має адаптуватися до розвитку і використання ШІ в освітній діяльності.

– Отже, перспективи оптимістичні. Що найбільше тішить і науковців, і практиків освіти?

– Те, що ШІ-технології дають додаткові можливості всім учасникам освітнього процесу. Нові цифрові інструменти на зразок ChatGPT можуть стати асистентами на заняттях. ШІ-тьютори дозволяють краще

вчителю реалізувати персоналізацію, забезпечити індивідуальний підхід. Серед іншого, вчені прогноують значний позитивний ефект від запровадження технології помічника – появи вузькоспеціалізованих освітніх агентів, пристосованих до програм конкретних курсів, навчальних предметів і дисциплін. Це можуть бути, наприклад, «Віртуальний репетитор з геометрії 8 класу» або «ШІ-асистент для дипломного проекту з фізики», де враховано програму, вимоги, навіть стиль викладача.

Ще цікава перспектива – інклюзивні технології. Важливо, що ШІ вже навчився генерувати субтитри до мови вчителя, озвучувати та описувати зображення, виступати «віртуальним наставником» для дітей з особливостями розвитку (наприклад, з аутизмом чи дислексією) та багато іншого.

Отже, надалі застосування ШІ в освіті виходить далеко за межі простого урізноманітнення. Йдеться про перебування моделей навчання: воно стає більш гнучким, індивідуальним, інклюзивним; вчитель звільнений від рутини, а учень стає більш автономним, з належною інформаційною підтримкою. Проте це може бути реалізованим лише за умов відповідного науково-методичного супроводу. І тут ключова роль належить НАПН України, усім її науковим підрозділам.

– Дякую за цікаву розмову! Успіхів ученим!

Лідія ТКАЧЕНКО,
член НСЖ України

**Відео Загальних зборів
НАПН України за QR-кодом**

XIII Міжнародна науково-практична конференція «Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи»

На базі Хмельницького національного університету, 6-7 листопада, відбулася XIII Міжнародна науково-практична конференція «Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи». Циклічність цієї конференції, її проведення впродовж чверті віку стала можливою завдяки системній співпраці Національної академії педагогічних наук України, Інституту професійної освіти НАПН України, Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України з Хмельницьким національним університетом.

Організаторами конференції виступили: Міністерство освіти і науки України, Національна академія педагогічних наук України, Відділення професійної освіти і освіти дорослих НАПН України, Хмельницький національний університет, Інститут професійної освіти НАПН України, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, Наукове педагогічне товариство «Польща-Україна», Академія прикладних наук Стефана Баторія (Республіка Польща), Університет Марії

Кюрі Склодовської в Любліні (Республіка Польща); Люблінська політехніка (Республіка Польща), Сілезька академія (Республіка Польща); Братиславський університет економіки і менеджменту (Словацька Республіка).

Науково-практична конференція охопила наукові товариства із різних країн, зокрема України, Польщі, Азейбаржану. Конференція була проведена у змішаному форматі, що уможливило активне залучення понад 600 науковців, дослідників, педагогів, здобувачів вищої освіти зі 115 закладів освіти.

Відкрив конференцію ректор Хмельницького національного університету **Сергій Матюх**, який наголосив на важливості розвитку людського потенціалу, зокрема на значенні професійного становлення особистості, особливо у період російсько-української війни. Адже перед науковцями і педагогами в умовах сьогодення, що пов'язані з війною та повоєнною відбудовою країни, стоїть чимало нових викликів. Хвилиною мовчання всі присутні вшанували пам'ять полеглих у війні, що триває.

Із вітальним словом до

присутніх звернувся директор Департаменту освіти та науки Хмельницької обласної військової адміністрації **Олександр Пунда**, який зазначив, наскільки важливим та складним є процес формування особистості у контексті впливу на нього різних чинників (біологічні, соціальні, психологічні, духовні тощо), що визначають успішність подальшої реалізації фахівця у соціумі та у професійній діяльності.

З вітальним словом до учасників конференції звернувся президент НАПН України **Василь Кремень**, наголосивши на актуальності проблеми професійного становлення особистості в умовах інноваційного типу прогресу, а також в умовах війни та повоєнної відбудови нашої держави. Наголосив, що пріоритетним завданням освіти є забезпечення умов для підготовки конкурентоспроможного фахівця, здатного до швидкої адаптації в сучасному світі. Зауважив, що після закінчення війни надважливим завданням буде професійна допомога захисникам в адаптації до цивільного життя.

У вітальному слові голова Вченої ради Хмельницького національного університету **Микола Скиба** зазначив, що важлива роль у започаткуванні конференції, її розвитку, вдосконаленні належить **Неллі Ничкало**, академіку-секретарю Відділення професійної освіти і освіти дорослих НАПН України, та доценту Хмельницького

національного університету **Ігорю Каньковському**. Микола Скиба наголосив, що конференція стала науковим майданчиком для обміну досвідом, обговорення актуальних питань та пошуку шляхів удосконалення процесу професійного розвитку людини.

Традиційно під час конференції було відзначено громадською відзнакою Хмельницького національного університету «Срібна медаль Василя Зеньковського» провідних науковців й педагогів. Цьогоріч за значний особистий внесок у розвиток педагогічної науки нагороджено дійсного члена (академіка) НАПН України, професора **Костянтина Ващенка** та директора Інституту менеджменту і соціальних питань Університету імені Комісії Народної освіти у Кракові професора **Норберта Герарда Пікулу**. За педагогічний менеджмент нагороджено професора Хмельницького національного університету **Віталія Третьяка**.

Учасники науково-практичної конференції обговорили нові виклики у науково-методичному супроводі розвитку професійної освіти і умовах війни, спричинені повномасштабною російською військовою агресією проти України, що ускладнюють розвиток

освітньої галузі в сучасних умовах: значні руйнування й пошкодження мережі закладів професійної і вищої освіти; неадаптованість освітніх програм і строків навчання до потреб воєнної економіки та повоєнної відбудови країни; низька мотивація соціальних партнерів до участі в організації підготовки виробничого персоналу; низький рівень соціального статусу педагогічних працівників; використання інфраструктури закладів освіти для розміщення внутрішньо переміщених осіб; недостатній рівень забезпечення сучасною навчальною, навчально-методичною літературою й цифровими освітніми ресурсами тощо.

Водночас учасники наголосили на необхідності трансформації освітньої галузі й визначенні перспективних напрямів відновлення повоєнної економіки, розширення співпраці закладів освіти з місцевими органами виконавчої

влади, органами місцевого самоврядування, роботодавцями та формування нової парадигми професійної орієнтації населення як чинника інноваційного розвитку держави в умовах глобалізаційних та євроінтеграційних процесів. Зазначено про важливість людського капіталу й співпраці із європейськими партнерами.

Учасники науково-практичної конференції дискутували щодо визначення теоретичних, методологічних і методичних засад професійної орієнтації й консультування особистості з кар'єрного розвитку та підприємництва в умовах воєнного стану і повоєнної відбудови України. Було висловлено ключові ідеї щодо підготовки вчителів технологій, педагогів професійного навчання, андрагогів за сучасних цивілізаційних обставин.

Наголошено на науково-методичному забезпеченні розвитку професійної освіти в умовах цифровізації

суспільства. Активно обговорювались результати наукових досліджень щодо створення віртуальних лабораторій у системі професійної освіти, можливостей підходів до використання віртуальної реальності в освітньому процесі, що сприятиме модернізації професійної освіти для індустрії і суспільства 5.0.

Відповідно до програми роботи конференції проведено два пленарних засідання, вісім секційних засідань за такими тематичними напрямками: «Теоретико-методологічні засади професійного становлення й розвитку особистості», «Модернізація професійної освіти для індустрії і суспільства 5.0», «Професійна орієнтація й консультування особистості з кар'єрного розвитку та підприємництва», «Педагогічна і мистецька освіта у цифровому суспільстві», «Професійна підготовка вчителів технологій і педагогів професійного навчання в умовах сучасних викликів», «Освітні втрати в умовах війни», «Професійна підготовка андрагогів для роботи з різними категоріями дорослого населення», «Професійний розвиток особистості в неформальній освіті», «Професійна освіта і навчання різних категорій дорослого населення для сучасного ринку праці», «Вітчизняний і зарубіжний досвід забезпечення якості професійної й вищої освіти».

За результатами обговорення окреслених проблем ухвалено рекомендації для усіх рівнів освіти.

Ірина АНДРОЩУК,
професор Хмельницького
національного
університету

«Це шлях чоловіка, і його треба пройти...»

Знайомтеся: директор Дунайського фахового коледжу Національного університету «Одеська морська академія» Андрій Кононенко.

Людина, яка створила електронні підручники, стала науковцем, кандидатом наук, пройшла війну, а нині в Ізмаїлі виховує майбутнє покоління українців – тих, кому відбудувати Україну.

Наша розмова розпочалася з найпростіших запитань, які зрештою вивели до філософського осмислення життєвого шляху.

– Розкажіть, будь ласка, про себе.

– Народився 1980 року в Луганській області, у місті хіміків і будівельників – Сіверськодоноцьку. Після закінчення школи був призваний на строкову службу до лав Збройних Сил України. Служив у Києві й у Бессарабії, у Болграді, в Першій аеромобільній дивізії, в розвідувальному підрозділі.

Після звільнення зі служби закінчив Сіверськодоноцьке вище професійне училище за фахом слюсаря з ремонту автомобілів. Згодом мене, як колишнього військовослужбовця з досвідом, запросили залишитися майстром виробничого навчання. На цій посаді я пропрацював майже 15 років.

Паралельно здобував вищу освіту: закінчив Луганський національний університет імені Тараса Шевченка з відзнакою, магістратуру за спеціальністю «Експлуатація та ремонт автомобілів та двигунів». Після цього працював викладачем, а згодом – заступником директора навчального закладу.

У 2012 узяв участь у всеукраїнській виставці «Сучасні заклади освіти» в Києві, де презентував свій перший електронний підручник. Це були одні з перших електронних підручників в Україні для закладів професійної освіти. Згодом їх стало більше – з'явилася ціла

електронна бібліотека, рекомендована Міністерством освіти і науки України для використання в навчальному процесі. За цими матеріалами навчалися студенти за спеціальностями з діагностики та ремонту автомобілів.

Великий вплив на мій професійний шлях мали люди, яких я зустрів у той період. Зокрема Валентина Олександрівна Радкевич – академік, директор Інституту професійної (раніше – професійно-технічної) освіти. Саме тоді мені запропонували вступити до аспірантури.

– Це було ще до війни?

– Так. Але пізніше почалися події на Сході України. Сіверськодоноцьк був окупований, довелося терміново вивозити батьків, дружину й дитину на підконтрольну Україні територію.

Мені запропонували переїхати до Києва, до Інституту професійної освіти Національної академії педагогічних наук України. Там я пройшов шлях від молодшого наукового співробітника до завідувача науково-організаційного відділу. Саме цю посаду я обіймав на початок повномасштабного вторгнення у 2022 році.

– Що було головною справою вашого життя до широкомасштабного вторгнення?

– Уся моя діяльність пов'язана з формуванням молоді. Я був командиром студентських загонів, учасником і

переможцем різних конкурсів – зокрема «Учитель року», «Людина Луганщини», а також Всеукраїнського конкурсу Microsoft «Учитель-новатор», де отримав Гран-прі за серію електронних підручників.

– Проте ви пішли воювати...

– Із перших днів повномасштабного вторгнення я добровільно пішов до війська. Мое рідне місто вдруге було окуповане й фактично знищене – Сіверськодоноцька вже не існує.

Я воював у боях за Київщину, згодом – у складі Першої бригади спеціального призначення імені Івана Богуна. Брав участь у звільненні Харківщини та Луганщини, зокрема Куп'янська та Ізюму. Останнім місцем служби був Лиман і район Червоної Діброви, де я отримав поранення. За станом здоров'я був

звільнений з лав Збройних Сил України.

– І повернулися до освіти?

– Так. Мені запропонували працювати безпосередньо з молоддю, з курсантами. До того часу я встиг закінчити Херсонську державну морську академію за спеціальністю «Експлуатація суднових та енергетичних установок».

У 2022 році розпочалося створення Дунайського фахового коледжу, і вже у 2024 році, пройшовши всі конкурсні процедури, я став його директором. На цій посаді працюю й нині.

– Що для вас найцінніше в цій роботі?

– Вона сповнена життя. Курсанти приходять після дев'ятого класу – ще зовсім юні, несформовані. На очах вони дорослішають, шукають себе, і ти можеш впливати на цей процес – через освіту, виховання, через формування цінностей.

Для мене важлива зорієнтованість на практику. Ми активно залучаємо молодь до спорту, заходів, ініціатив. Разом із Дунайським інститутом Національного університету «Одеська морська академія» за два роки створили невеликий яхт-клуб на озері Ялпуг. Курсанти тренуються на ялах, змагаються, ведуть активний спосіб життя – це і про здоров'я, і про командний дух. Це і курсантське братство, і морські традиції, адже Ізмаїл – місто моряків. Принцип простий:

або всі разом, або ніхто. Ми вивчаємо відповідальність, взаємодію, відчуття єдиного екіпажу. Саме це, на мою думку, і формує особистість.

- Ви часто говорите про дітей як про джерело сили. Чому це для вас так важливо?

- Я добре розумію, що ті рани, той біль і недуги, отримані на фронті, просто так не минають. А дитяча посмішка справді лікує. Вона дає сили рухатися далі, щось змінювати, добиватися результатів. Саме вона мотивує знаходити можливості для покращення матеріально-технічної бази, робити для студентів щось цікаве й сучасне. Вони мають навчатися на сучасному обладнанні, працювати зі сучасними комп'ютерами. Коледж новий, і цим потрібно постійно займатися - шукати можливості, закуповувати, домовлятися.

- Які дисципліни ви викладаєте?

- Викладаю за своєю основною спеціальністю - це двигуни. Також маю освіту в галузі IT-технологій, тож читаю відповідні дисципліни. Окрім того, у Дунайському інституті Національного університету «Одеська морська академія» викладаю теорію систем.

Ми постійно співпрацюємо з Українським Дунайським пароплаванням. Нам дозволяють проводити екскурсії на судах, на базі технічного обслуговування флоту. Курсанти можуть на власні очі побачити двигун, спробувати підняти поршень, виконати інші операції.

- Тобто практика починається ще під час навчання?

- Так. Ми залучаємо чинних капітанів Українського Дунайського пароплавання до керівництва практиками. Курсантів розподіляють безпосередньо на судна. Фактично

це елемент дуальної освіти, коли теоретичні знання одночасно підкріплюються засвоєнням практичних навичок просто на пароплавах.

- Як ви бачите розвиток коледжу в майбутньому?

- Без пристойної матеріально-технічної бази розвитку не буде. Тому перше - її постійне оновлення. Друге - посилення освітнього та виховного процесу. У нас дуже сильна команда викладачів, багато хто має вищі категорії. Це викладачі математики, фізики, хімії, біології, які якісно готують студентів,

зокрема й до національного мультимедійного тесту.

Перші два роки навчання студенти здобувають повну загальну середню освіту. Завдяки роботі викладачів маємо високі результати: 95-97% складають НМТ з першого разу. Я жартома називаю їх «мої маленькі»: усіх потрібно посадити в комп'ютерний клас, зареєструвати, усе перевірити. Тут дрібниць не буває.

- Які плани на найближчі роки?

- Планів дуже багато. Хочемо збільшити набір курсантів щонайменше до 1000-1200. Розвивати заклад й давати дітям можливість навчатися та жити тут.

- Вибачте за питання: у вас була можливість не йти на війну?

- Була. У мене була бронь, я обіймав посаду в науковій установі Національної академії педагогічних наук. Але інакше я не міг. Я служив у десантно-штурмових військах - і це багато в чому визначило мій вибір. Хто, як не ми?

Другий момент - моя дитина. Син саме закінчував 11 клас, готувався до випускного, складав ЗНО. І в один момент опинився в евакуаційному потязі. Коли розумієш, що в твоєї дитини відрубали

дитинство, що твої батьки залишилися безпорадними. Це така чоловіча злість - за своїх дітей і близьких.

Майбутнє не може писатися під диктовку когось іншого. І щоб не повторювалося - Буча, Ірпінь, Ізюм, Куп'янськ - треба боротися. За тебе цього ніхто не зробить. Це шлях чоловіка, і його треба пройти. Я дякую Богові, що залишився живий, що лікарі врятували. Тепер борюся далі - вже на освітянському рубежі.

- Фактично ви формуєте майбутнє країни. Які ваші три головні мрії?

- Перша - професійна. Я мрію, щоб мої студенти ніколи не зраджували своїм мріям. Щоб ставали капітанами, механіками, керівниками підприємств і через багато років повернулися до коледжу й сказали: «У мене все вийшло. Дякую».

Друга мрія - щоб мої батьки й близькі були здорові й жили довго. Найстрашніше - втрачати рідних.

Третя - загальноукраїнська. Держава без війни, без боргів, квітуча й сильна. Щоб працювали підприємства, морегосподарський комплекс, і людям не доводилося їхати за кордон у пошуках роботи.

- Ви науковець, тож логічно спитати про наукову робо-

ту. Над чим працюєте зараз? І ви не назвали тему вашої дисертації.

- Тема моєї кандидатської - формування професійної компетентності майбутніх слюсарів з ремонту автомобілів. Я є автором понад 70 наукових праць, не рахуючи

Закінчення. Початок на с. 12

електронних підручників. Уже чотири роки без статей: війна, нове місце роботи, новий колектив, курсанти – просто не вистачає часу. Потрібно 7-10 днів спокійної, зосередженої роботи тільки для оформлення статті, а зараз такої можливості немає.

Що стосується докторської, то, працюючи на новому місці, з юними курсантами, дуже складно все встигати. Тема є, її затверджено, частково написано дисертацію, але завершити її поки не виходить. Йдеться про теоретико-методичні основи формування професійної культури майбутніх механіків у галузі педагогічних наук. Хотілося б зробити повноцінну роботу, яка висвітлює всі аспекти підготовки майбутніх механіків у закладах фахової передвищої освіти: популяризацію професії, розвиток професійної культури, патріотичне виховання, формування національної свідомості. Навіть розвиток Українського Дунайського пароплавства можна розглядати як один із компонентів формування професійного механіка.

Але все попереду.

– Ми вирости в часи, коли всіх орієнтували на вищу освіту. Нині ж людину з робітничою професією знайти дуже складно. Як ви бачите мотивацію молоді: вступ до вишу чи здобуття професії?

– Золоті руки – це десь 50 на 50. Я розумію, що будь-яка війна рано чи пізно закінчується. Але економіку України доведеться підняти руками. Іншого варіанту немає. Жоден філософ і жоден інженер сам нічого не

збудував – усе робиться робітничими руками.

– Чи маєте час на читання?

– Зараз – ні. Дуже багато наказів міністерства, от їх і читаю постійно (всміхається). Раніше любив і художню літературу.

– Розкажіть, будь ласка, про ваші нагороди.

– Я отримав «Залізний хрест» від колишнього керівництва Міністерства оборони України – від Валерія Залужного. Також медаль «За кров, пролиту за Україну», медаль «За звитягу», яку уже в госпіталі вручав заступник командувача, генерал-лейтенант Сергій Наєв. Орден «За мужність» – за відвагу в бою на Харківському напрямку.

Є й нагорода «Бойове братерство» – за взаємодію між суміжними підрозділами. Загалом це п'ять-шість відзнак, включно з нагрудним знаком «Мужність і звитяга» від командира моєї військової частини – підполковника з позивним Туман.

– А який у вас був позивний?

– Болград.

...Він згадує, як у певний момент усвідомив: якщо не рухатися далі, життя «з'їсть».

«Перестанеш розвиватися – станеш середньостатистичним працівником. А це і є професійне вигорання. Для мене важливо не стояти на місці. У цьому й суть життя викладача: розвиватися завжди.

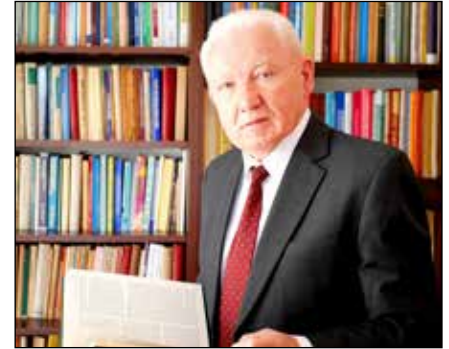
Розвивати себе, щоб служити – дітям, майбутньому, Україні».

Ірина КОРОЛЬКОВА,
журналіст,
м. Ізмаїл Одеської обл.

Видатний польський вчений Тадеуш Александер – *Doctor Honoris Causa* НАПН України

19 листопада Президія НАПН України присвоїла звання почесного доктора (*Honoris Causa*) НАПН України професору звичайному, доктору хабілітованому з педагогіки, професору Ягеллонського університету (м. Краків) **Тадеушу Александеру**.

Професор Тадеуш Александер – видатний польський вчений, дослідник проблем андрагогіки, теорії і методики освіти дорослих, автор перших в Європі академічних підручників «Андрагогіка», засновник першої у Польщі та Європі кафедри андрагогіки, організатор фундаментальних андрагогічних досліджень. Має понад 400 наукових праць з проблем освіти дорослих та біографістики.

Впродовж багатьох років професор Тадеуш Александер співпрацював і співпраця триває з усіма університетськими центрами андрагогічної думки в Польщі (Варшава, Вроцлав, Познань, Торунь та ін.), а також з центрами освітніх досліджень в інших країнах – Словаччині (університети в Братиславі та Прешові), Німеччині (університет в Єні та Інститут освітніх досліджень в Аахені).

Активний громадський діяч, Тадеуш Александер був членом ЮНЕСКО, Польської національної комісії ЮНЕСКО, Товариства загальної освіти, Наукової ради при Головному правлінні Товариства загальних знань та її віце-президентом, першим головою Краківського відділення Польського педагогічного товариства, членом Наукової ради Асоціації польських освітян, ініціатором заснування Академічного товариства андрагогів і його віце-президентом. У 1998 році був обраний членом Комітету педагогічних наук Польської академії наук; у 2003-2011 очолював секцію педагогіки дорослих цього комітету.

Понад 20 років професор Тадеуш Александр співпрацює з НАПН України, Відділенням професійної освіти і освіти дорослих НАПН України, Інститутом педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. Брав активну участь у підготовці і проведенні міжнародних тижнів освіти дорослих в Україні, зокрема у Києві та Львові.

Професор Тадеуш Александер – яскрава творча особистість, його науково-педагогічний і життєвий шлях – це унікальний літопис Людини-творця, філософа, педагога, історика-мудреця і прогнозіста. Він до глибини серця любить свою рідну вітчизну – Польщу, має особливе почуття любові до України й до Всього Світу.

На мою думку, присвоєння цьому видатному вченому високого звання почесного доктора (*Honoris Causa*) НАПН України відкриває нову сторінку у польсько-українській / українсько-польській співпраці у сфері освіти і педагогічної науки.

Нелля НИЧКАЛО,
академік-секретар Відділення професійної
освіти і освіти дорослих НАПН України,
доктор педагогічних наук, професор,
академік НАПН України

Всеукраїнський форум з проблем розвитку дошкільної освіти

27 листопада відбувся Всеукраїнський форум «Дошкілля України: шлях змін, можливостей і спільних рішень». Організатори – Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій, Всеукраїнська асоціація органів місцевого самоврядування «Асоціація об'єднаних територіальних громад». За підтримки Міністерства освіти і науки України, Дитячого фонду ООН ЮНІСЕФ.

Предметом обговорення на Форумі став сучасний стан і динаміка змін у системі дошкільної освіти України в умовах реалізації нового законодавства, оновлення стандарту, програм, управлінських підходів і професійних практик. Увагу учасників було приділено Закону України «Про дошкільну освіту», ініціатором якого був Народний депутат Володимир Воронов – голова Підкомітету з питань раннього розвитку та дошкільної освіти Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій. Підготовка Закону стала прикладом унікальної консолідації зусиль державних інституцій – Підкомітету з питань раннього розвитку та дошкільної освіти Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій, МОН України, НАПН України, а також професійних організацій і практиків.

У центрі уваги – аналіз результатів річної трансформації галузі за результатами удосконалення Закону «Про дошкільну освіту», визначення ефективних моделей управління та педагогічної діяльності, розширення можливостей для дітей, педагогів і батьків, управлінців, а також пошук спільних рішень для забезпечення якості та доступності дошкільної освіти в умовах суспільних викликів.

В урочистій частині відкриття взяли участь Голова Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій **Сергій Бабак**, Міністр освіти і науки України **Оксен Лісовий**, президент Національної академії педагогічних наук України, академік **Василь Кремень**, Голова Підкомітету з питань раннього розвитку та дошкільної освіти Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій **Володимир Воронов**, інші уповноважені особи.

Сергій Бабак високо оцінив рік трансформації, який проходить країна у сфері дошкільної освіти, і визначив основне завдання форуму: «У 2024 році ми прийняли Закон України «Про дошкільну освіту». Він, за оцінками Європейської комісії, одне з трьох основних досягнень за рік у сфері освіти. Це справді хороший, прогресивний та інноваційний Закон. Дуже добре, що нині затверджено

Державний стандарт з дошкільної освіти. Це важливо, оскільки він окреслює параметри розвитку дитини на закінчення закладу дошкільної освіти, а от шлях визначають вихователі і педагогічні колективи». Також Голова Комітету зазначив, що, потрібно більше працювати з громадами: дошкільна освіта – це їх пряма відповідальність.

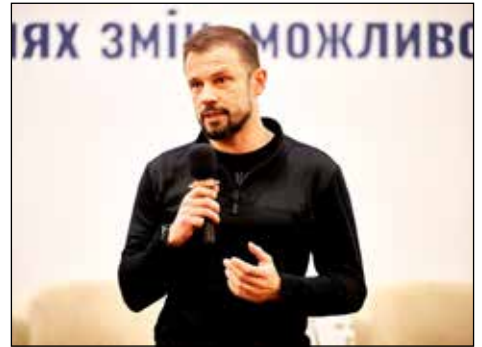
Володимир Воронов у вітальному слові відзначив позитивні зрушення, які відбулися внаслідок ухвалення Закону: «Ми маємо ще непоодинокі факти виплат гідних заробітних плат вихователям у громадах, зокрема на Київщині. Це повинно стати прикладом для інших».

Василь Кремень, вітаючи учасників Форуму, наголосив на тому, що вчені НАПН України доклали максимум зусиль до створення основоположних документів – закону, стандарту, а й створили парціальні програми для навчання й розвитку дошкільнят, а також випустили фундаментальну монографію, що містить методологічні й методичні основи педагогіки дошкільної освіти. Завдання нинішнього Форуму – окреслити спільне бачення способів і шляхів реалізації нової політики в галузі дошкільної освіти.

У панельних дискусіях, що тривали протягом дня, відбулося обговорення таких питань: Упорядкування умов і оплати праці: сучасні підходи та виклики; Догляд за дитиною як невід'ємна складова забезпечення освіти. Державна підтримка батьків; Модернізація підходів до освітньої діяльності в закладах дошкільної освіти: від регламентації до гнучкості; Підвищення якості дошкільної освіти.

Форум зібрав представників владних структур, управлінців, науковців, освітян, представників громадськості – близько 300 осіб.

Юрій ШЕРЕМЕТА,
"Оіс"

У НАПН України утворено Науково-експертну раду духовної і богословської освіти

18 грудня на засіданні Президії НАПН України було розглянуто важливий запит про утворення Науково-експертної ради духовної і богословської освіти при Відділенні філософії освіти, загальної та дошкільної педагогіки НАПН України.

На розгляд Президії було представлено «Положення про Науково-експертну раду духовної і богословської освіти Відділення філософії освіти, загальної та дошкільної педагогіки Національної академії педагогічних наук України», а також склад Науково-експертної ради.

З цього питання виступила академік-секретар Відділення філософії освіти, загальної та дошкільної педагогіки НАПН України **Світлана Сисоєва**.

Академік-секретар повідомила, що Науково-експертна рада духовної і богословської освіти створюється з метою координації діяльності закладів освіти, наукових установ та інших організацій у наукових дослідженнях проблем, що пов'язані зі сферою духовної і богословської освіти, підвищенням ефективності підготовки фахівців та наукових кадрів у сфері духовної і богословської освіти, фахівців капеланської й іншої діяльності, а також із метою впровадження результатів досліджень у практику.

Члени Президії НАПН України розглянули й затвердили Положення, а також склад ради. Головою Науково-експертної ради обрано протоієрея, доктора наук із богослів'я, професора, голову Управління духовної освіти і богословської науки Православної Церкви України **Олександра Трофимлюка**.

Голова науково-експертної ради протоієрей Олександр Трофимлюк у зверненні до Президії НАПН України наголосив на виключному значенні утворення Науково-експертної ради духовної і богословської освіти при Відділенні філософії освіти, загальної та дошкільної педагогіки НАПН України. «Нагадаю, що за часів Петра Могили Києво-Могилянська академія була найавторитетнішим богословським закладом у світі. Сподіваюся, що за нашої співпраці у сфері педагогіки і психології нам вдасться відновити славу нашої духовної освіти. Духовна освіта – це не лише релігійна освіта, це й духовно-моральне виховання, тому тут велике поле для діяльності», – зазначив протоієрей Олександр Трофимлюк.

До складу Науково-експертної ради увійшли такі вчені і духовні особи:

1. **Олександр Миколайович Трофимлюк**, протоієрей, доктор наук із богослів'я, професор, голова Управління духовної освіти і богословської науки Православної Церкви України (голова).

2. **Балух Василь Олексійович**, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАПН України,

заслужений працівник освіти України, професор кафедри філософії та культурології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (заступник голови).

3. **Титаренко Інна Олегівна**, вчений секретар Відділення філософії освіти, загальної та дошкільної педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук, доцент (секретар).

4. **Миرونчук Олександр Якович**, кандидат наук із богослів'я, кандидат філологічних наук, доцент, заступник голови Національної комісії зі стандартів державної мови, професор Київської православної богословської академії.

5. **Романчук Ярослав Романович**, протоієрей, кандидат наук із богослів'я, доцент, ректор Київської православної богословської академії.

6. **Саган Олександр Назарович**, доктор філософських наук, професор, завідувач відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С. Сковороди Національної академії наук України.

7. **Сивак Михайло Володимирович**, протоієрей, кандидат наук із богослів'я, доктор філософії за спеціальністю філософія, ректор Львівської православної богословської академії.

8. **Жадько Віктор Олексійович**, доктор філософських наук, професор, заслужений працівник освіти України, член Національної спілки журналістів України, Національної спілки письменників України.

9. **Капелюшний Валерій Петрович**, доктор історичних наук, професор, заслужений працівник освіти України, член-кореспондент НАПН України, завідувач кафедри етнології та краєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

10. **Шоробура Інна Михайлівна**, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук, заслужений діяч науки і техніки України, ректор Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.

Лідія ТКАЧЕНКО,
Пресслужба НАПН України
Фото Сергія БОВКУНА,
КПБА

Так, протягом кожного навчального року Центр дитячої творчості проводить низку заходів стосовно активізації Всеукраїнської дитячо-юнацької, військово-патріотичної гри «Сокіл («Джура») з вихованцями роїв «Джура», приурочених до професійних і державних свят. Протягом останніх років напрацьовано певний досвід з поетапної підготовки роїв, де учасники мають можливість перевірити і показати свою фізичну підготовленість і командну взаємодію. Також варто зазначити важливість таких змагань для формування духу змагальності та стійкості.

У вересні, у межах Всеукраїнського Дня туризму, рої гуртків «Джура» беруть участь у змаганнях «Смуга перешкод». Традиційно захід починається урочистою подією – посвятою вихованців у джури. Юні учасники демонструють знання з історії козацтва, вміння діяти злагоджено у строю, силу духу та готовність берегти національні традиції. Завжди панує атмосфера піднесення і гордості за причетність до славетної спадщини козаків. Особливо пам'ятний момент обітничі, що її проводить отаман Буджацького козацтва. Урочисто зачитують козацькі заповіді, що відтепер стають моральним орієнтиром для кожного джури. Це важливий крок у вихованні мужності, патріотизму та любові до Батьківщини.

Після посвяти починаються змагання, що складаються з низки завдань на фізичну силу, вправність і кмітливість, що передбачають подолання різноманітних перешкод. Новопосвячені традиційно кожного року долають сім непростих етапів: розпалити вогнище, пройти хиткий маятник, здолати «ліану» на паралельних мотузках, вправно встановити намет, уміло транспортувати «постраждалого» на ношах, виконати підлаз із перетягуванням, а також упевнено пройти ділянку гаті. Кожен виклик

«Джура» – протягом навчального року

У сучасних умовах воєнного стану національно-патріотичне виховання молодого покоління набуває особливої актуальності. Гуртки «Джура» Білгород-Дністровського міського центру дитячої творчості сприяють всебічному розвитку молоді. Протягом навчального року учасники гуртків активно долучаються до різноманітних змагань та заходів, що допомагають розвивати навички командної роботи, дисципліни та впевненості в собі.

вимагає єдності та наполегливості. Це допомагає учасникам розвивати стійкість до стресових ситуацій, фізичну витривалість та вміння працювати в команді.

У грудні, до Дня Збройних Сил України, рої гуртків «Джура» беруть участь у змаганнях з тактичної медицини. У цих змаганнях учасники вчаться надавати першу медичну допомогу в умовах надзвичайних ситуацій, що є важливою складовою не тільки для захисту здоров'я, а й для розвитку почуття відповідальності та готовності допомогти іншому в критичній ситуації. Це дуже важливий етап, що наголошує патріотичний аспект гуртків. Тактична медицина – інструкторський блок з надання першої медичної допомоги в умовах бойових дій. Це знання може врятувати життя у критичних ситуаціях.

У січні тривають змагання зі стрільби в межах Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»), що присвячують Дню пам'яті Героїв Крут. Програма змагань складається з таких етапів:

- стрільба в тирі – учасники змагаються у точності та швидкості, демонструючи високий

рівень майстерності;

- розбирання та збирання зброї – учні детально вникають у кожен етап роботи зі зброєю, що є важливим елементом для будь-якого військового;

- управління безпілотними системами – показові польоти дронів, з яких видно можливість використання технологій для моніторингу та підтримки бойових дій.

Змагання зі стрільби, де вихованці роїв демонструють свої навички в точності та влучності, важливі не тільки з погляду розвитку фізичних навичок, але й як засіб патріотичного виховання, нагадуючи учасникам про героїчний подвиг українських героїв-студентів та юнаків.

Кульмінацією річного марафону, де кожен рій підсумовує свої досягнення і демонструє результати роботи протягом року є міський етап Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура») у квітні або травні. Ці змагання вимагають демонстрації усіх навичок, що учасники здобули за рік – від фізичної підготовки до тактичних та медичних знань. Цей етап є не лише важливим змагальним моментом, а й відзначенням досягнень

роїв у різних сферах. Юні патріоти змагаються в конкурсах: «Впоряд» (стройова підготовка), «Рятівник» (надання долікарської допомоги), «Стрільба» (вправність володіння пневматичною гвинтівкою), «Смуга перешкод» (гаті, підйом-траверс-спуск, паралельні мотузки, палатка). Учасники демонструють удосконалені вміння та навички, що здобували під час раніше проведених вишколів та тренувань.

Завдяки такій послідовності в організації «Джури» протягом всього навчального року у Центрі дитячої творчості розподіляється навантаження на учнів і рівень підготовки зростає. Участь у змаганнях різного рівня не лише розвиває важливі навички, а й допомагає сформувати відчуття

відповідальності за себе, свою команду та свій регіон. Система змагань є важливим етапом, що дозволяє оцінити результати роботи кожного рою та створити атмосферу здорової конкуренції та підтримки. І звичайно – підготувати до участі у регіональних змаганнях Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»).

Наталія ЦВІКОВА,
директор
Білгород-Дністровського
міського центру
дитячої творчості Одеської
області,
керівник Одеського
відділення
Міжнародної асоціації
позашкільної освіти

Освіта в умовах цифровізації

Цьогоріч Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського з повагою та честью приймав гостей-учасників XVI Міжнародної науково-практичної конференції «Трансформація освіти в умовах цифровізації: методологія, теорія, досвід, проблеми» із закладів вищої освіти, працівників наукових установ, а також викладачів коледжів, закладів професійної освіти, вчителів шкіл, ліцеїв та гімназій України: Київ, Житомир, Хмельницький, Харків, Одеса, Луцьк, Чернігів, Запоріжжя, Донецьк, Львів, Тернопіль та ін.

Змішаний формат проведення конференції завдяки чіткій організації на платформі Zoom у цьому році об'єднав знамих учених із Польщі, Мексики, Норвегії та України – понад 600 учасників.

Співорганізаторами Конференції виступили МОН України, НАПН України, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, Інститут цифровізації освіти НАПН України, Інститут професійної освіти НАПН України, Університет менеджменту освіти НАПН України, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Академія прикладних наук Стефана Баторія (Республіка Польща), Інститут педагогіки університету Марії Кюрі-Склодовської в Любліні (Республіка Польща).

Було визначено десять тематичних напрямів роботи конференції: від теоретико-методологічних засад впровадження цифрових технологій – до інноваційних методик навчання.

За матеріалами конференції видано

два збірники «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (категорія Б).

На початку конференції було висловлено вдячність Збройним Силам України за захист суверенітету країни й хвилиною мовчання вшановано пам'ять тих, хто віддав за це життя. З вітальним словом до учасників Конференції звернувся ректор Вінницького ДПУ імені Михайла Коцюбинського **Наталія Лазаренко**, президент НАПН України **Василь Кремень**, перший заступник начальника Вінницької обласної військової адміністрації **Наталія Заболотна**, директор Департаменту гуманітарної політики Вінницької обласної військової адміністрації **Тетяна Каменчук**.

У доповідях, представлених на пленарних засіданнях, учасниками порушено широкий спектр актуальних питань інтеграції цифрових технологій у систему професійної освіти та розбудови цифрового освітнього простору закладів освіти. Особливий наголос у доповідях зроблено на практикоорієнтованих концептуальних підходах до організації цифрової освіти в Україні та підготовці фахівців нової

генерації відповідно до тенденцій сучасного ринку праці та цифрової індустрії.

Увагу приділено технологічним рішенням на основі ШІ: від адаптивних освітніх платформ і систем аналітики навчальних даних – до інтелектуальних помічників, що оптимізують навчальні маршрути й підсилюють ефективність взаємодії здобувачів освіти з навчальними матеріалами. Доповідачі наголошували, що впровадження технологій із застосуванням ШІ

здатне не лише інтенсифікувати освітній процес, а й суттєво розширити можливості персоналізації навчання майбутніх фахівців.

Засіданням секцій Конференції був властивий неупереджений фаховий аналіз сучасних наукових та науково-педагогічних досліджень, жвава наукова дискусія.

У секції № 1 «Теоретико-методологічні засади навчання здобувачів освіти в епоху штучного інтелекту» (модератори – **Світлана Литвинова**, Інститут цифровізації освіти НАПН України, і **Світлана Кізім**, Вінницький ДПУ імені Михайла Коцюбинського) доповідачі розкрили сучасні тенденції застосування ШІ на різних рівнях освіти, проаналізували виклики, ризики інтеграції із ШІ, а також шляхи розвитку цифрових, комунікативних компетентностей здобувачів освіти.

Секція № 2 «Науково-методичний супровід використання цифрових технологій у підготовці фахівців» (модератори – **Мирослава Вовк**, ІПООД імені Івана Зязюна НАПН України, та **Ангела Москалюк**, Вінницька обласна військова адміністрація) спрямувала роботу на обговорення теоретико-методологічних засад цифровізації освіти, впровадження інноваційних технологій, генеративного ШІ, аналітики даних, цифрових платформ, сервісів, інструментів.

На засіданні секції № 3 «Цифрова педагогіка: зарубіжний досвід – проблеми та перспективи впровадження конструктивних прогностичних ідей» (модератори – **Оксана Овчарук**, Інститут цифровізації освіти НАПН України, та **Олена Аніщенко**, ІПООД імені Івана Зязюна НАПН України) було представлено результати наукових пошуків у контексті розроблення й впровадження цифрових технологій у навчання дорослих, розкрито

потенціал цифрових технологій для організації навчання здобувачів в умовах формальної і неформальної освіти з урахуванням індивідуальної освітньої траєкторії, потреб, запитів тощо.

На секції № 4 «Сучасні моделі розвитку цифрової компетентності педагогічних і науково-педагогічних працівників закладів освіти» (модератори – **Ольга Баніт**, ІПООД імені Івана Зязюна НАПН України, і **Наталія Муранова**, Університет менеджменту освіти НАПН України) обговорено сучасні моделі підвищення кваліфікації освітян, використання генеративного ШІ та аналітики даних у професійній діяльності фахівців, методики інтеграції цифрових сервісів в освітній процес, а також презентовано цифрові інструменти для створення та оцінювання освітнього контенту.

Робота секції № 5 «Професійний розвиток фахівців в умовах цифрової трансформації освіти» (модератори – **Людмила Шевченко**, Вінницький ДПУ імені Михайла Коцюбинського, і **Алла Кобися**, Вінницький ДПУ імені Михайла Коцюбинського) була присвячена питанню професійного розвитку фахівців в умовах цифровізації освіти: від транслятора знань – до позиції

фасилітатора й дизайнера індивідуальних освітніх траєкторій, що вимагає постійного вдосконалення його цифрових, педагогічних, методичних, комунікативних компетентностей педагога.

На заключному пленарному засіданні оголошено результати роботи секцій та підведено підсумки. Висновки покладено в основу методичних рекомендацій конференції. Наскрізною лінією рекомендацій є перспективи цифрової трансформації освітніх середовищ, цифровізація

професійної освіти, методичні засади застосування цифрових технологій у професійній підготовці майбутніх фахівців, можливості та ризики використання штучного інтелекту. Загалом конференція задала стратегічний напрям подальшої роботи, сформувала спільне бачення трансформації освіти в умовах цифровізації й окреслила пріоритети подальших дискусій.

Учасники та гості конференції висловили щиру вдячність ректору Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського **Наталії Лазаренко** та організаційному комітету під керівництвом академіка НАПН України **Романа Гуревича** за проведену роботу з підготовки та успішного проведення конференції.

Наталія ЛАЗАРЕНКО,
ректор Вінницького ДПУ
імені Михайла Коцюбинського,
доктор педагогічних наук, професор

Світлана КІЗИМ,
доцент Вінницького ДПУ
імені Михайла Коцюбинського,
кандидат педагогічних наук

Інститут професійної освіти НАПН України оголошує конкурс на заміщення вакантних посад:

- заступник директора з науково-експериментальної роботи (1,0);

а також у відділі

виховання і професійної кар'єри:

- старший науковий співробітник (0,5);

фахової передвищої освіти:

- завідувач відділу (1,0);
- головний науковий співробітник (1,0);
- старший науковий співробітник (2,0);
- науковий співробітник (1,0);
- молодший науковий співробітник (1,0);

цифрових освітніх ресурсів

- завідувач відділу (1,0);
- головний науковий співробітник (1,5);
- старший науковий співробітник (2,0);
- науковий співробітник (3,0);
- молодший науковий співробітник (1,0).

Документи на конкурс:

Заява на ім'я директора Інституту; особовий листок з обліку кадрів із фотокарткою, засвідчений відділом кадрів за місцем основної роботи; автобіографія; характеристика з останнього місця роботи; копії документів про вищу освіту, наукові ступені й учені звання; копія паспорта, засвідчену претендентом; копія трудової книжки; письмова згода на збір та обробку персональних даних; список наукових праць і винаходів, що завірені в установленому порядку.

Копії зазначених документів (окрім копії паспорта) засвідчують за основним місцем роботи або нотаріально.

Термін подання документів – один місяць з дня опублікування оголошення.

Документи подавати за адресою: 03045, м. Київ, провулок Віто-Литовський, буд. 98-А, Інститут професійної освіти НАПН України.

За додатковою інформацією звертатися до відділу кадрів інституту.

Телефони для довідок: 259-45-53, 252-71-75.

Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України оголошує конкурс на заміщення вакантних посад у відділі

андрагогіки:

- головного наукового співробітника (1,0);
- провідного наукового співробітника (1,0);
- старшого наукового співробітника (2,0);

психології праці:

- старшого наукового співробітника; (3,0);

зарубіжних систем педагогічної освіти і освіти дорослих:

- старшого наукового співробітника (2,0).

Вимоги до наукового рівня стосовно посад:

- головний науковий співробітник – доктор наук;
- провідний науковий співробітник – доктор наук або доктор філософії (кандидат наук);
- старший науковий співробітник – доктор наук або доктор філософії (кандидата наук).

Документи на конкурс:

Письмова заява про участь у конкурсі; копія документа, що посвідчує особу; заповнена особова картка (встановленого зразка); автобіографія; копія трудової книжки (за наявності); копії документів про вищу освіту, підвищення кваліфікації, присудження наукового ступеня, присвоєння вченого звання, військового квитка (для військовослужбовців або військовозобов'язаних); перелік наукових праць, опублікованих впродовж останніх п'яти років у вітчизняних та/або іноземних (міжнародних) рецензованих фахових виданнях; письмова згода на обробку персональних даних.

Копії зазначених документів (окрім копії паспорта) – засвідчені за основним місцем роботи або нотаріально.

Подавати документи протягом 30 календарних днів з дати опублікування оголошення за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9, каб. 614, e-mail: ipood2008@ukr.net.

Довідки за телефонами: 468-33-92 (Бовкун Оксана Володимирівна – завідувач відділу кадрів).

Оksamитове сопрано України: пісенний ювілей Оксани Калінчук

Оксана Калінчук – народна артистка України, володарка оксамитового сопрано, засновниця й художня керівниця народного художнього колективу вокально-хорової студії «Диво калинове». Понад чверть століття вона формує піснею духовний світ дітей, плекаючи в них любов до України, віру, надію і мрію. Ювілейний концерт мисткині став незабутнім святом української душі – щирим і високодуховним.

Розмова сердець мовою музики

13 грудня відбулася подія, що запам'ятається надовго всім, хто побував того дня в Центрі позашкільної роботи Святошинського району міста Києва на звітно-ювілейному концерті «Своє маленьке диво калинове я вам усе до краю віддаю». Центр зібрав у залі шанувальників української пісні, колег, друзів, вихованців народної артистки України **Оксани Калінчук**. Це був не просто концерт – це була душевна розмова сердець мовою музики з першої ноти. В ошатній, наповненій сонячним світлом залі, панувала атмосфера високого мистецтва (навіть у «дрібниціях», як то: дрес-код – чорне, біле, червоне, якого дотрималися навіть найменшенькі глядачі).

Відкрив програму камерний оркестр Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (художній керівник і головний диригент – заслужений діяч мистецтв України **Володимир Ткачук**) яскравим попури на теми популярних пісень сучасних українських композиторів – музичним полотном, в якому відразу були впізнавані перлини вокальної класики. Привітала іменинницю та колектив «Диво калинове» **Вікторія Касьянова**, заслужений діяч мистецтв України, музичним подарунком – піснею «Давайте вигадаєм день» (сл. О. Шевченко, муз. В. Касьянова). До слова, висококласну школу з вокалу ювілярка пройшла у Валентина і Вікторії Касьянових, де вона розпочинала свою професійну діяльність).

Справжнім емоційним ядром ювілейного концерту стали сольні виступи Оксани Калінчук у супроводі камерного оркестру – пісні «Мальви» (сл. О. Демиденка, муз. В. Касьянова) та «Вербова стежка» (сл. М. Сингаївського, муз. В. Касьянова). У піснях – материнська і батьківська любов, неповторні краєвиди рідного краю, що розвивали сум, смуток, тяжкі думки, створювали святковий настрій казки – адже невдовзі Різдво і Новий рік – наповнюючи серця дорослих і дітей бажанням жити заради щасливого майбутнього України.

Вродлива, вишукана, ніжна, чарівна! А її голос – глибокий, теплий, оксамитовий – огортав слухачів, немовби мамина молитва, в якій і любов, і віра, і світлі надії!

Біографія, написана піснею

Життя Оксани Калінчук – це історія, в якій українська пісня стала долею. Народжена в Києві, вона змалку зростала у співочій родині. Канікули – в селах на Вінниччині та Київщині, де пісня звучала щоденно, сформували її внутрішній слух до глибокої, справжньої народної мелодії. У родині співали і співають усі.

«У моїй родині всі мали чудовий слух і гарно співали. І моя мама – Ганна Володимирівна, і бабуся Федосія з Баришівщини. На два голоси мене навчила співати саме вона, бабуня. У неї був низький тембр голосу, а я вже виводила вище, першим», – згадувала у нашій з нею розмові співачка.

Освіта в Київському педагогічному коледжі ім. К. Ушинського та Національному педагогічному університеті ім. М. Драгоманова дали їй фахову основу. Вона вивчала академічний спів, а пізніше почала поєднувати академічну школу з народним та естрадним співом. Мрія бути вчителькою молодших класів здійснилася по-особливому – через навчання вокалу і музичне виховання у Центрі

позашкільної роботи Святошинського району Києва.

Її творча дорога пролягла через фольклорний ансамбль «Веселі музики» Національної філармонії України, ансамбль Збройних Сил України, співпрацю з видатними майстрами української пісні, зокрема із заслуженим діячем мистецтв України **Леонідом Федорук**. Від 2008 року Оксана Калінчук – солістка Черкаського народного хору.

Визнання прийшло – її було удостоєно звань «Заслужена артистка України» (2007) і «Народна артистка України» (2021). Володарка Гран-прі всеукраїнських фестивалів «Пісенний вернісаж» і «Боромля», лауреатка I Всеукраїнського фестивалю ім. Раїси Кириченко «Я козачка твоя, Україно!» (2006) та інших престижних фестивалів і конкурсів, має багато нагород і премій.

Зокрема, зовсім нещодавно удостоєна високої духовної нагороди – ордена Святої великомучениці Варвари, яку вручив їй протоієрей Михайлівського золотоверхого собору отець **Андрій Настасієнко**.

Так народжується цвіт нації

Та найбільшим своїм досягненням пані Оксана вважає створену нею студію «Диво калинове», де вона вже майже 30 років плекає юні таланти, вселяючи їм любов до рідного Слова та української Пісні, формуючи покоління патріотичних, свідомих українців. «Диво калинове» – колектив, у якому росте майбутнє і гордість держави України!

«Мистецтво мене рятує і лікує, коли боляче від втрат, несправедливості, непорозуміння, а найбільше – від цієї великомасштабної страшної біди, що ось уже четвертий рік знекровлює нашу землю, нас усіх. Я рятуюся піснею. Співаю – і розвиднюється», – зазначає педагог і співачка Оксана Калінчук.

І це світло душі вона передає дітям, які її просто обожають!

Особливо зворушливими стали виступи вихованців студії. Хор «Диво» під керівництвом **Тетяни Надолінської** виконав AGNUS DEI із джазової меси Боба Чілокотта, продемонструвавши високу культуру виконання.

Виступ наймолодших зачарував глядачів – водночас викликав усмішку своєю безпосередністю (хлопчина просто перед глядачами спокійнісінько грався собі машинкою, але щойно керівник підготовчої групи **Олена Касмовіч** привернула увагу діток і зазвучала мелодія, малеча зосередилася на виступі) – і подарував слухачам жартівливу пісеньку «Вчений кіт»

(муз. І. Кириліної, сл. Р. Лоцман) та пісню «Бути сильними» (сл. і муз. К. Комар) – про віру і незламність, що прозвучала щиро і по-дорослому.

Молодший хор студії виконав композицію «Свобода» (муз. і сл. І. Білик); ансамбль «Голоси сонця» заспівав «Тиху ніч» (муз. Ф. Грубера, оброб. О. Романенка), створивши атмосферу передчуття різдвяного свята.

Яскравими були й сольні номери: «Голубка» (з репертуару гурту Vivienne Mort) у виконанні лауреатки всеукраїнських і міжнародних конкурсів **Вікторії Жадан**; «Ой, висока та гора» (сл. М. Ткача, муз. О. Білаша), якою просто зачарував залу юний артист **Мирослава Степанюк**, володар Гран-прі, лауреат міжнародних та всеукраїнських конкурсів.

Неймовірно зворушливим і прекрасним був виступ володаря Гран-прі та лауреата міжнародних і всеукраїнських конкурсів, соліста **Давіда Геворгяна**. Виконання «Двох кольорів» (сл. Д. Павличка, муз. О. Білаша) надзвичайно вразила потужним емоційним вокалом і красою баритону юного виконавця.

Майже кожен виступ головної винуватиці свята Оксани Калінчук та всіх учасників концерту був супроводжений бурхливими оплесками, оваціями, вигуками «Браво!»

Кульмінацією стали колядки й щедрівки – «Пречистая Діва», «Ой, підемо, пане браття», «Коляда», «Щедрик» Миколи Леонтовича – у виконанні хору «Диво».

Подяка, що звучить як благословення

«Я хочу доземно вклонитися всім, хто був поруч словом і серцем, хто створив це неймовірно красиве дійство! Безмежна і сердечна вдячність рідним, друзям, наставникам, колегам, моїм любим вихованцям та їхнім батькам за світло, що випромінювало з душ, за теплі і зворушливі побажання. Дякую, що ви у мене є, що розправляєте мої крила і даєте сили летіти і мріяти!» – на завершенні концерту сказала Оксана Калінчук.

Її слова вдячності захисникам і захисницям, побажання миру стали фінальним акордом святкового дійства. Глядачі виходили із зали зі світлом у серцях, окрилені і натхненні красою української пісні – нашим національним надбанням, що живе і житиме у віках. Так народжується справжнє мистецтво – з любові, віри й служіння Україні.

Тетяна КОНДРАТЕНКО,
член НСЖ України

23 жовтня цього року, Стара ратуша Мюнхена (Altes Rathaus) стала епіцентром надзвичайно важливої та зворушливої події – урочистостей з нагоди 80-річчя діяльності Українського Вільного Університету (УВУ) в Мюнхені та традиційного Dies Academicus (Урочиста академія).

Ювілейну дату відзначено під почесним патронатом міського голови Мюнхена **Дітера Райтера**, що наголосило на міжкультурній інтеграції Українського Вільного Університету, враховуючи соціальну місію університетів. Посутньо було вшановано зусилля усіх тих діячів, що протягом восьми десятиліть плекали українську науку, культуру та державницьку свідомість за межами Батьківщини. Подія, сповнена високого духу та глибокого символізму!

У межах урочистостей Університет привітали високі представники місцевої влади: член міської ради, професор **Йорг Гоффманн** (представництво Обербюргомістра Мюнхена), ексміністр Баварії, професор **Міхаель Пьяцоло** (голова Комітету науки і мистецтва Парламенту Баварії), керівник департаменту, доктор **Міхаель Мігач** (Міністерство Науки і Мистецтва Баварії), Генеральний консул **Юрій Никитюк** (Генеральне консульство України в Мюнхені).

На запрошення Українського Вільного Університету делегація Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, що з 21 по 26 жовтня відвідала Український Вільний Університет, теж взяла участь у відзначенні 80-ліття переїзду Українського Вільного Університету з Праги до Мюнхена. До складу делегації увійшли ректор УДУ імені Михайла Драгоманова, академік **Віктор Андрущенко**, проректор з наукової роботи, професор **Григорій Торбін**, радник ректора, професор **Володимир Євтух**.

Важливою прикрасою вечора стало вітальне слово ректора УДУ імені Михайла Драгоманова, академіка Віктора Андрущенка. Від імені делегації

ректор передав Українському Вільному Університету авторські книги та прапор захисників острова Зміїний і запросив ректора УВУ відвідати Український державний університет імені Михайла Драгоманова.

Центральною подією Dies Academicus традиційно було присвоєння почесного звання Doctor Honoris Causa двом видатним особистостям. Перше, Главі Української Греко-Католицької Церкви, Блаженнішому **Святославу Шевчуку**. Урочисту промову про досягнення домінанта зачитав професор **Олег Турій** (проректор Українського Католицького Університету, м. Львів). А також членкині Бундестагу, Главі оборонного комітету Європейського парламенту, докторці **Марі-Агнес Штарк-Ціммерманн**. Урочисту промову про її досягнення зачитала провідна німецька історикиня, докторка **Франциска Девіс** (Центр історичних досліджень імені Лейбніца в Потсдамі). У промові М.-А. Штарк-Ціммерманн висловила підтримку українському народові у боротьбі проти російського агресора.

З промовою виступила ректорка Українського Вільного Університету професорка **Лариса Дідковська**.

Під час заходу відбувся концерт класичної музики. У виконанні докторантів та партнерів УВУ пролунали музичні твори: «Молитва за Україну» (М. Лисенко, О. Кониський) у виконанні заслуженої артистки України та докторантки УВУ **Оксани Стебельської**, соната С-dur Максима Березовського у виконанні докторантки УВУ **Наталії Павлів** (сопілка) та **Андрія Слоту** (клавесин). **Наталія Райтель** (на знак співпраці з кафедрою мистецтвознавства ім. Вадима Кіпи УВУ) виконала Фантазію «Діалог» для скрипки соло (Е. Ізаї – З. Алмаші).

Учасники Урочистої академії і гості мали нагоду ознайомитися з історією

роботи УВУ в Мюнхені у відеопрезентації, а також пересувній виставці. Ректорка УВУ, професорка **Лариса Дідковська** у промові доповнила цей історичний екскурс повідомленнями про видатні досягнення та здобутки сьогодення УВУ, окремо подякувавши головним провідникам та професорам Університету.

Із заключним словом виступив доктор **Вольфганг Гойбіш** (колишній віцепрезидент Баварського парламенту, Голова Наглядової ради УВУ).

Урочистості завершилися традиційним виконанням гімну Gaudeamus igitur.

Члени колективу УВУ щиро дякували кожному, хто розділив з ними той визначний вечір. «Ваша присутність – свідчення підтримки нашої місії! Разом ми продовжуємо творити історію! Український Вільний Університет: 80 років у Мюнхені, 104 роки незламності!», – лунало до гостей урочистостей.

Під час перебування української делегації у Мюнхені відбулися зустрічі з ректором УВУ, професором **Ларисою Дідковською**, співробітниками Університету. На зустрічах обговорено питання співпраці між Українським державним університетом імені Михайла Драгоманова та Українським Вільним Університетом.

Відбулася зустріч делегації з Генеральним Консулом України у Мюнхені **Юрієм Никитюком**. Був вручений Орден Української Ради Миру почесному професору Українського державного університету, почесному доктору НАПН України **Моріцу Гунцінгеру** (ФРН). Генеральний Консул проінформував про роботу Генерального Консульства з переміщеними особами з України, про можливості студентських обмінів та перспективи співпраці з Університетом в освітній галузі.

Діма ДІМІТРОВ,
«ОіС»

Українського Вільного Університету

Вільного Університету в Мюнхені

Хортицька національна академія: від експериментальної моделі – до закладу вищої освіти

Хортицька національна академія – один із небагатьох закладів вищої освіти в Україні, що системно поєднує функції сучасного закладу вищої освіти, науково-методичного осередку та центру комплексної реабілітації. Усі структурні підрозділи закладу є реальною базою практики, де здобувачі вищої освіти всіх спеціальностей набувають професійні компетенції та унікальний досвід, працюючи з дітьми та молоддю з особливими освітніми потребами.

Впродовж 40 років стратегічного розвитку заклад очолює *Валентина Нечипоренко*, доктор педагогічних наук, професор.

Історичні витоки та експериментальний рух

Історія академії бере початок у 1961, коли було відкрито на о.Хортиця Запорізьку загальноосвітню школу-інтернат № 8. За роки існування заклад неодноразово ставав експериментальним майданчиком для апробації педагогічних ідей.

Починаючи з 90-х, школа-інтернат стала одним із провідних експериментальних майданчиків усеукраїнського рівня. В ході діяльності перевіряли нові підходи до навчання, соціальної адаптації та інтеграції дітей з різними видами порушень психофізичного розвитку. Педагогічний колектив, науковці та фахівці-практики спільно визначали, якою має бути освітня система, що одночасно озброює знаннями й відновлює, підтримує, розкриває творчі здібності й таланти кожної особистості, створює простір для її саморозвитку та інтеграції у суспільство.

Експеримент з проблем комплексної реабілітації вихованців здійснювався впродовж 1993-1999 на виконання Національної програми «Діти України». Вже тоді дослідження педагогічного колективу дозволили дійти висновку, що реабілітація є більш ефективною за умови спільного навчання дітей з особливими освітніми потребами і здорових однолітків. Цінний досвід закладу зумовив продовження інноваційної пошуково-дослідницької роботи в межах Всеукраїнських експериментів «Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» (2001-2007); «Проектування та практичне забезпечення компетентісно

спрямованого інноваційного розвитку Хортицького навчально-реабілітаційного багатопрофільного центру» (2006-2012), «Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, шляхом запровадження їх інклюзивного навчання» (2008-2013).

Підтвердженням плідних здобутків експериментальної діяльності закладу стало надання йому в 2010 статусу національного. В Указі Президента України зазначено: «за вагомий внесок у розвиток вітчизняної освіти, розроблення і практичну реалізацію інноваційних технологій комплексної медичної, психолого-педагогічної, соціальної реабілітації дітей та молоді з особливими освітніми потребами».

Заклад вищої освіти

У 2015 Запорізька обласна рада ухвалила рішення про переведення центру у заклад вищої освіти – Хортицьку національну навчально-реабілітаційну академію.

Нині у структурі академії функціонують факультети реабілітаційної педагогіки, мистецтва та дизайну, спеціальної освіти та соціально-гуманітарних наук, педагогічний фаховий коледж, науковий лицей, а також центри – комплексної реабілітації і ветеранського розвитку.

Хортицька національна академія задовольняє потреби регіону у підготовці

фахівців для усіх важливих сфер суспільного життя з урахуванням розвитку вищої освіти на регіональному, загальнодержавному та міжнародному рівнях.

Факультет реабілітаційної педагогіки

Освітні послуги здобувачі вищої освіти отримують за такими освітніми програми: 013 Початкова освіта, 017 Фізична культура і спорт, 227 Терапія та реабілітація.

В умовах війни саме вчитель початкової школи стає багатогранною особистістю для здійснення психологічної стабілізації кожної дитини. Саме вчитель щодня забезпечує безпеку, підтримку, розвиток та відновлення почуття захищеності та життєстійкості.

Випускники академії вирізняються умінням працювати з дітьми в інклюзивному середовищі; навичками командної роботи з психологами, соціальними педагогами й асистентами вчителів; цифровою компетентністю і здатністю вести навчання в офлайн-, онлайн- та змішаному форматах.

Фахівці за спеціальністю 227 Терапія та реабілітація – це фізичні терапевти та ерготерапевти, які забезпечують відбудову людського потенціалу засобами фізичної терапії, ерготерапії, психомоторної корекції. Працюють з людьми, які отримали поранення, травми, психофізичні порушення.

Випускники академії можуть працювати як у закладах освіти, так і у реабілітаційних та спортивно-оздоровчих центрах, зокрема з ветеранами війни.

Факультет спеціальної освіти та соціально-гуманітарних наук

Тут готують фахівців, здатних працювати з найскладнішими категоріями населення: дітьми з особливими освітніми потребами, сім'ями, що переживають кризу, громадами, які потребують підтримки та розвитку тощо. Традиції дефектологічної школи поєднано із сучасними моделями соціальної роботи, психології та соціальної педагогіки. Навчання здійснюється за такими спеціальностями та освітніми програми: 016 Спеціальна освіта (ОП «Логопедія», «Олігофренопедагогіка», «Психокорекційна педагогіка та психологія», «Спеціальна освіта»), 053 Психологія (ОП «Практична психологія», «Реабілітаційна психологія», «Юридична психологія»), 231 Соціальна робота (ОП «Соціальна педагогіка»), 035 Філологія (ОП «Англійська мова та література (переклад включно)».

Освітньо-професійні програми підготовки психологів мають прикладну орієнтацію, базовану на загальновідомих та загальноновизнаних наукових результатах та практичних розробках в галузі психології із врахуванням сучасного стану теоретичної та практичної психології.

Здобувачі вищої освіти проходять практику в інклюзивно-ресурсних центрах, закладах загальної середньої освіти з інклюзивними класами, закладах спеціальної освіти, соціально-психологічних службах, реабілітаційних центрах, розвивають компетентності у сфері комунікації, консультування, супроводу та соціальної підтримки тощо.

Факультет мистецтва та дизайну

охоплює широке коло креативних і прикладних спеціальностей для потреб

регіону у фахівцях для творчих індустрій, сервісної сфери, просторово-екологічних та агротехнологічних напрямів. Підготовка майбутніх митців здійснюється за спеціальностями 022 Дизайн та 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація.

ОП «Графічний дизайн» формує професіоналів у сфері візуальних та цифрових комунікацій, брендингу та айдентики.

ОП «Медіадизайн» орієнтує на роботу з аудіовізуальним контентом. Студенти опановують навички монтажу, створення анімації та motion-графіки, роботи з 3D-моделюванням і мультимедійними інсталяціями.

Студенти ОП «Декоративне мистецтво» опановують техніки декоративного живопису, розпису на склі, проектної графіки, мистецтва мозаїки, кераміки, вітражу, а також техніки стінного розпису.

Особливе значення мають прикладні спеціальності (181 Харчові технології, 206 Садово-паркове господарство, 242 Туризм, 073 Менеджмент), що високо затребувані на ринку праці.

В усіх програмах закладено опанування

Продовження на с. 26

Продовження. Початок на с. 24

уміннями підтримки реабілітації, соціального й психологічного відновлення.

Освітній процес в академії гармонійно поєднує творчу свободу, сучасні технології та практичні заняття в навчальних лабораторіях та майстернях. Разом три факультети створюють цілісну систему підготовки висококваліфікованих, практикозорієнтованих, конкурентоспроможних фахівців для регіону та держави.

Хортицька національна академія стала брендом. За багато років сформовано імідж закладу, що готує не просто фахівців, а лідерів у відповідних галузях, яких відрізняє висока відповідальність, стресостійкість, патріотизм, гуманістична позиція та готовність служити людям, компетенція вчитися продовж життя та працювати в найскладніших умовах з різними категоріями верств населення.

Педагогічний фаховий коледж

Коледж готує молодших бакалаврів, які вже з перших кроків набувають професійної компетентності, творчих здібностей, громадянської свідомості – саме тієї основи, що необхідна для подальшої роботи в реабілітаційних та освітніх установах.

Освітньо-професійні програми коледжу відповідають стандартам фахової передвищої освіти, але виходять за межі суто теоретичної підготовки. Коледж взаємодіє з іншими структурними підрозділами академії, зокрема Центром комплексної реабілітації, що дає студентам унікальну можливість долучатися до реальної роботи з дітьми, брати участь у консиліумах, практиках, педагогічних радах, творчих проєктах та наукових дослідженнях.

Таким чином, коледж не просто готує майбутніх педагогів – саме тут створюють освітній фундамент, що забезпечує безперервний процес та успішне продовження навчання студентів на інших освітніх програмах вишу.

Науковий ліцей

У січні 2019 у структурі Хортицької національної академії відкрито науковий ліцей – заклад загальної середньої освіти, який упроваджує інноваційні

освітньо-реабілітаційні технології, забезпечує розвиток здібностей і талантів обдарованої молоді, системну корекційно-розвиткову підтримку дітей з особливими освітніми потребами та підготовку майбутніх науковців для регіону й країни в цілому. У ліцеї навчаються діти із Запоріжжя та Запорізького району, зокрема й здобувачі освіти з особливими освітніми потребами. Сучасне лікування та профілактика захворювань забезпечує їм відновлення та підтримку здоров'я без відриву від навчання та дослідницької діяльності.

Використання корекційно-компенсаторних і розвивальних технологій, залучення здобувачів освіти до активної соціальної практики забезпечують їх всебічний розвиток, особистісне та професійне самовизначення. Програма охоплює предмети спеціалізованої освіти, реабілітаційний компонент, курси за вибором і додаткові індивідуальні години.

У ліцеї створено умови для профільного навчання за трьома напрямками:

суспільно-гуманітарним, природничо-математичним та техніко-технологічним. Це дає змогу здобувачам освіти вибудувати індивідуальну освітню траєкторію та отримати ґрунтовну підготовку відповідно до власних інтересів і здібностей.

Важливим напрямом роботи закладу є розвиток оздоровчої рухової активності: руханки та активні перерви для молодших, спортивні секції та тренування для учнів середньої і старшої школи, змагання. Підтвердженням успішної діяльності є Міжнародний сертифікат за активну участь у NoElevatorsDay, Диплом Міністерства освіти і науки України та Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти Як?», Подяка від ГО «JuniorS» тощо.

Центр комплексної реабілітації

Це підрозділ професійної турботи й фахової підтримки, що уособлює місію Хортицької національної академії щодо створення умов для всебічного розвитку дітей та відновлення їхньої повноцінної життєдіяльності. З 2006 року в центрі отримали професійну підтримку понад **10 тис.** сімей. Тут застосовано міждисциплінарний підхід: від консультативно-методичної допомоги до денного перебування та інтеграційного утримання. Команда професіоналів розробляє індивідуальні програми, що охоплюють психологічну, педагогічну, соціальну, фізичну реабілітацію.

Нині разом із традиційними напрямками діяльності центр надає реабілітаційні послуги ветеранам, членам сімей загиблих воїнів та внутрішньо переміщеним особам.

Центр ветеранського розвитку

Хортицька національна академія послідовно вибудовує реабілітаційну місію, відповідаючи на виклики часу. Війна суттєво змінила запити суспільства, і тепер одним із найважливіших структурних підрозділів закладу став Центр ветеранського розвитку.

Саме тут розробляють моделі, що виходять за межі суто медичних втручань і інтегрують психологічну, соціальну та педагогічну підтримку. Такий підхід дозволяє вибудувати індивідуальну траєкторію супроводу: від глибокої діагностики до реалізації персоналізованого плану та системного моніторингу відновлення.

Програма підготовки фахівців охоплює ключові напрями – від нормативно-правового захисту й соціальної підтримки до професійної адаптації та психологічних стратегій взаємодії. Це дозволяє формувати нове покоління професіоналів, здатних працювати з найскладнішими травмами внаслідок війни, підтримувати родини загиблих і допомагати ветеранам повертатися до активного життя.

Співпраця

Важливим досягненням колективу Хортицької національної академії за останні десять років є розширення сфери діяльності національного та міжнародного рівня, що відповідає пріоритетам інноваційного розвитку вищої освіти України. У межах укладених двосторонніх договорів академія здійснює багатовекторну співпрацю з 81 закладом вищої освіти, у т.ч. зі закладами освіти інших країн – Італії, Литви, Болгарії, Грузії, Польщі, Молдови, Словачії, Великої Британії, Турції, Чехії, Німеччини. Для здобувачів вищої освіти професійно зорієнтована, освітньо-культурна практика в цих країнах сприяє набуттю цінного фахового і життєвого досвіду, який потенційно підвищує рівень успіху під час працевлаштування.

Досягнення

Хортицька національна академія послідовно зміцнює свої позиції у національних і міжнародних системах оцінювання якості освіти. Заклад представлений у провідних вітчизняних рейтингових

системах – Консолідованому рейтингу закладів вищої освіти України, «ТОП-200 Україна» та Ukrainian National N-index Ranking, демонструючи стабільне зростання показників академічної та науково-видавничої активності.

Присутність у рейтингах Scopus та Webometrics засвідчує зростання цифрової видимості закладу та ефективність стратегії міжнародного позиціонування. Це створює підґрунтя для розширення партнерських зав'язків та підвищує потенціал випускників.

Науково-педагогічні працівники академії підтримують високі стандарти науково-дослідної діяльності. Особливу вагу мають дослідження, присвячені реабілітаційним практикам в умовах воєнного часу.

Хортицька національна академія є засновником наукового журналу «Scientific Journal of Khortytsia National Academy», що функціонує як платформа для оприлюднення результатів сучасних досліджень. Журнал публікує статті за чотирма основними напрямками: 011 Освітні, педагогічні науки, 015 Професійна освіта, 016 Спеціальна освіта, 231 Соціальна робота.

В академії є три наукові школи: Українська наукова школа педагогіки та психології життєтворчості особистості (професор **Валентина Нечипоренко**), Українська наукова школа теорії і методики задачного підходу у навчанні (професор **Анатолій Павленко**) та Українська наукова школа методики фізичної реабілітації (професор **Світлана Волкова** і професор **Тетяна Одинець**). Діяльність цих шкіл забезпечує наступність наукових традицій, формування дослідницьких компетентностей студентів та розвиток інноваційних підходів у педагогіці, психології та реабілітології.

Щороку на базі закладу проводяться науково-практичні конференції міжнародного та всеукраїнського рівнів, що об'єднують дослідників, практиків і здобувачів освіти навколо актуальних наукових і освітніх питань.

За результатами участі у Міжнародних освітніх виставках закладом отримано 11 золотих медалей і 14 дипломів переможців, а також 9 гран-прі за номінаціями «Вища освіта України», «Лідер вищої освіти України», «Лідер інновацій в освіті».

Стратегічні візії розвитку

До 2031 року визначено амбітний курс на зміцнення статусу закладу як потужного освітньо-реабілітаційного комплексу європейського рівня, що поєднує інновації, науку та соціальну місію.

Академія послідовно формує прозору й ефективну систему управління, орієнтовану на якість освіти, академічну доброчесність, розширення автономії та активне залучення студентів до ухвалення управлінських рішень. Важливим напрямом є цифровізація: модернізація електронного документообігу, розвиток платформ дистанційної освіти, удосконалення внутрішньої системи забезпечення якості відповідно до європейських ESG-стандартів.

Подальший розвиток академії передбачає розширення освітніх можливостей через нові спеціальності, міждисциплінарні й дуальні програми, укріплення інклюзивного середовища, модернізацію реабілітаційних технологій та інтеграцію науки в освітній процес.

Розбудова Центру системної реабілітології – реабілітаційного хабу нового типу, є практичним утіленням унікального досвіду Хортицької національної академії. Тут кожна людина отримує підтримку відповідно до її потреб, життєвих обставин і потенціалу.

Концепція хабу ґрунтується на міждисциплінарності: у роботі поєднуються зусилля реабілітологів, психологів, педагогів, соціальних працівників, фахівців із сенсорної інтеграції та медичних спеціалістів. Сучасні технології, спеціалізовані лабораторії, безбар'єрний простір і включення сім'ї та громади у процес відновлення забезпечують індивідуальний маршрут реабілітації.

Будувати майбутнє України – означає забезпечити майбутнє кожної дитини, кожного ветерана, кожної родини. І саме цю місію виконують нині викладачі, студенти та випускники академії в освітньому просторі.

Нелля НИЧКАЛО,

академік-секретар

Відділення педагогічної освіти

і освіти дорослих НАПН України,

доктор педагогічних наук,

професор, академік НАПН України

Володимир ПОНОМАРЕНКО,
ректор Харківського
національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця,
доктор економічних наук,
професор, академік
НАПН України

Причини втрат людського капіталу на прифронтових територіях можна умовно згрупувати наступним чином:

- економічні причини: низький рівень заробітної плати в Україні (у 2–3 рази нижчий, ніж у країнах ЄС), високий рівень безробіття, особливо у прифронтових регіонах та сільській місцевості, втрата робочих місць унаслідок знищення підприємств та інфраструктури);

- соціальні причини (низький рівень соціального захисту, медичного обслуговування, бажання забезпечити кращу освіту та майбутнє для дітей, відсутність можливостей професійного розвитку на місцях);

- політичні та безпекові фактори (збройна агресія росії, що спричинила масове переміщення населення, загроза життю та здоров'ю в регіонах бойових дій, обмеження економічної активності на окупованих територіях).

Безвідносно до військових дій, втрати людського капіталу в Україні, як і в інших, економічно розвинених, країнах, обумовлені процесами старіння населення. Починаючи з 2070 року, кількість людей похилого віку (60+ років) перевищить число працездатних

Формування та збереження людського капіталу прифронтових територій

Створення умов для повоєнного відновлення економіки України є неможливим без ефективного процесу формування та збереження людського капіталу. В умовах соціально-економічної трансформації та збільшуваних викликів безпекового характеру, спричинених як внутрішніми змінами, так і зовнішньою агресією, людський капітал набуває статусу одного з ключових чинників національної стійкості та відновлення. Повномасштабна війна в Україні актуалізувала потребу в системній державній політиці щодо збереження та розвитку людського потенціалу на прифронтових територіях, що включає підтримку освіти, охорони здоров'я, гарантування соціальної безпеки.

(18–59) – **11,1 млн** проти **10,9 млн**. Це означає критичний рівень старіння нації, значний тиск на системи охорони здоров'я, соціальної підтримки та пенсійне забезпечення. Для збереження рівня життя вирішальними будуть посилення інклюзії та залучення до ринку праці вразливих груп і пенсіонерів.

Внаслідок війни також зростає частка людей з інвалідністю, **~40%** з яких не потребують спеціальної адаптації робочого місця, оскільки мають III групу інвалідності. І це окреслює перспективи партнерства держави та бізнесу для кращої інтеграції цієї групи в економічне життя країни. Зокрема, з метою зменшення дефіциту робочої сили. Нині **~16%** людей працездатного віку з інвалідністю залучено до ринку праці. Та лише **~16%** вакансій адаптовані чи маркуються, як доступні для цієї категорії. Послугами з навчання і працевлаштування у 2024-му скористалися лише **6%** людей з інвалідністю. При цьому на початок 2025-го вони становлять **~9%** населення (**3,4 млн**).

Але найбільший вплив на структуру і динаміку змін людського капіталу у прифронтових територіях має рух населення. Після початку повномасштабного вторгнення, кількість трудових мігрантів з прифронтових територій значно зросла, хоча певна частина з них має статус тимчасово переміщених осіб або біженців.

У період 2022–2025 вимушено переміщені особи (ВПО) в Україні стали однією

з найбільш вразливих категорій населення. Згідно з оцінками Міжнародної організації з міграції (МОМ), фактична чисельність внутрішньо переміщених осіб в Україні складає приблизно **3,5 млн**. Найбільше ВПО мешкає в Дніпропетровській (**479 тис.** осіб або **14%** від загальної фактичної чисельності ВПО) та Харківській (**414 тис.**, **12%**) областях на сході України, тоді як столиця, м. Київ (**343 тис.**, **10%**), і Київська область (**268 тис.**, **8%**) посідають, відповідно, третє і четверте місця за чисельністю прийнятих ВПО.

Більшість ВПО походять із прифронтових областей, зокрема з територій, що раніше були або й досі окуповані Російською Федерацією: вони складають 75% від загальної кількості ВПО, або **2 679 тис.** осіб.

З-поміж п'яти основних областей за кількістю прийнятих ВПО найбільший відсоток населення, що повернулося, зафіксовано у місті Києві (**22%**), Київській (**15%**), Харківській (**15%**) і Дніпропетровській (**6%**) областях. В основному українці переміщуються у Дніпропетровську область, яка приймає **14%** від загальної чисельності ВПО. У столиці – місті Київ (**10%**) – та Київській області (**8%**) також проживає відносно велика частка ВПО.

Основними причинами вибору ВПО поточного місця переміщення були уявлення про покращення безпекової ситуації (**45%**) та перебування ближче до своєї сім'ї та

друзів (**24%**). Варто зазначити, що Харківська область демонструє велику кількість повернень (**414 тис.** ВПО), що свідчить про те, що покращення безпекової ситуації не обов'язково є основною умовою, яка сприяє поверненню населення.

ВПО, які повернулися з-за кордону, але не до звичного місця проживання, нині мешкають переважно у м. Києві (**14%**), Дніпропетровській (**10%**) і Харківській (**10%**) областях. Утім ВПО, які виїжджали за кордон, переважно походять із Харківської (**22%**), Донецької (**17%**) і Херсонської (**13%**) областей, тобто нині прифронтових областей, які потерпають від активних бойових дій та обстрілів.

Ті ВПО, які раніше перебували за кордоном, здебільшого переїхали до поточного місця перебування через відчуття безпеки (**42%**), близькість до родичів (**31%**), очікування можливості працевлаштування (**7%**) та близькість до місця походження (**7%**). Із загальної кількості 37% ВПО, які повернулися з-за кордону, розмірковують про повторне переміщення. Із-поміж них **5%** ВПО мають намір переїхати, тоді як **32%** збираються повернутися до місця походження, **53%** ВПО мають намір залишитися в поточному місці перебування.

Серед ВПО, які раніше перебували за кордоном і планують залишитися у поточному місці перебування, основними сферами, в яких необхідна допомога з влаштуванням на новому місці, названо сприяння у

забезпеченні безпечного й доступного житла (27%), допомогу в підвищенні спроможності отримувати дохід (25%), психосоціальну підтримку (19%) та підтримку в забезпеченні доступу до медичних послуг (19%).

Із погляду наявності засобів до існування 40% ВПО, які повернулися з-за кордону, мають оплачувану роботу або власний бізнес, 12% – є безробітними, але активно шукають роботу, і 2% – є безробітними, що активно роботи не шукають.

Кількість ВПО збільшилася пропорційно до окупованих територій. У 2024 році кількість зареєстрованих ВПО зменшилася на 5,8% (до 4,62 млн). Понад 1,3 млн ВПО все ще проживають у східних регіонах після зростання з 1,5 до 4,9 млн у 2022 році. Фактична кількість ВПО на 950 тис. менша за офіційну цифру, оскільки багато хто не знімається з реєстрації після повернення додому або переїзду за кордон.

Понад дві третини ВПО (69%) походили зі східного макрорегіону, наступним регіоном за походженням ВПО є південний макрорегіон (17%). Всі основні області походження ВПО – це області, розташовані вздовж або поблизу лінії фронту у тому числі території, які окуповані військами російської федерації, або були окуповані раніше. З таких областей походять 77% від загальної кількості ВПО, що становить 2 746 тис. осіб.

Особливо несприятливим є стан у Харківській області, яка демонструє найбільший обсяг зменшення населення, що перевищує 27 тис. осіб. Це пов'язано не лише з надзвичайно високою смертністю, а й з недостатнім рівнем відтворення населення, який не компенсує демографічні втрати.

Узагальнення за всіма регіонами підтверджує системну депопуляцію: народжуваність становить лише близько чверті від обсягу смертності, що формує загальне природне

скорочення понад 84 тис. осіб. Така диспропорція свідчить про суттєве ослаблення людського капіталу, погіршення демографічної структури та зростання навантаження на соціально-економічні системи регіонів.

Аналіз динаміки демографічних та міграційних показників за 2021–2024 роки відображає суттєві трансформації у структурі населення, зумовлені як внутрішніми соціально-економічними чинниками, так і зовнішніми шоками, насаперед повномасштабною війною.

Загалом аналізована динаміка вказує на глибоку трансформацію людського капіталу, що проявляється одночасно у депопуляційних процесах, великих масштабах вимушеної міграції та повільному відновленні після пікового кризового періоду. Незважаючи на ознаки позитивних зрушень у 2024 році, демографічний потенціал країни залишається вразливим і потребує довгострокових стратегій з реінтеграції населення, підтримки повернення мігрантів та пом'якшення наслідків депопуляції.

Відновлення економіки України та її інтеграція у світову економічну систему на рівноправних засадах можлива лише за рахунок розвитку людського капіталу через систему професійної та вищої освіти, вдосконалення системи охорони здоров'я, розвитку науки, як основи інноваційного, високотехнологічного, знаннємісткого

розвитку держави.

Майбутнє України нерозривно пов'язане з розвитком інтелекту нації – найдорожчого капіталу людства. Щоб вийти на траєкторію сталого економічного розвитку, побудувати відкрите демократичне суспільство з європейським рівнем життя, вже сьогодні необхідна продумана і послідовна політика в сфері розвитку людського капіталу.

З усіх видів інвестицій у людський капітал найважливішими є вкладення в загальну та фахову освіту. Особливістю таких вкладень у людський капітал є те, що ці витрати опосередковано примножують знання і досвід людей, сприяють зростанню продуктивності капіталу, втіленого в людях. Загальна і фахова освіта поліпшує якість, підвищує рівень і запас знань людини, тим самим збільшує обсяг і якість людського капіталу.

Щоб оцінити глибину падіння в освітянській складовій порівняємо контингент студентів ЗВО у 2014 році з 2024 роком. Контингент у 2014 році складав 1 438 тис. осіб, тоді як у 2024 році – 956 тис. осіб. (66,5%).

Екстраполяційні розрахунки дають контингент у 500 тис. студентів у 2038 році. Тобто у три рази менше ніж у 2014 та у два рази – ніж у 2024 році. До слова, у 2005 році така кількість студентів поступила на перший курс.

Військові дії на території України, різна ступінь активної замученості кожного з регіонів та наближеність до зони активних бойових дій призвели

до об'єктивно різних умов, що склалися в різних регіонах. Зрозуміло, що ситуація у закладах освіти всіх рівнів з територій можливих бойових дій є особливо складною. Значна кількість закладів зазнали руйнувань матеріально-технічної бази. Суттєво знизився рівень підготовки вступників до ЗВО. Знизилася ефективність роботи науковців і не тільки в результаті втрати матеріальної бази, а й від нестабільного психологічного стану.

Має місце потужна диференціація розміру контингенту здобувачів ЗВО в залежності від віддаленості від зони бойових дій. Визначальним фактором для здобувачів освіти під час вибору ЗВО для навчання стає не якість підготовки, не рейтингові показники ЗВО, не уподобання до того чи іншого ЗВО, а територіальна віддаленість від зони активних бойових дій.

За допомогою індексного методу було визначено коефіцієнти втрат вступників у закладах вищої освіти для кожного з регіонів України. Вони розраховувалися як різниця між фактичною чисельністю зарахованих здобувачів у 2024 році і відповідною чисельністю у 2021 році та ділення цієї різниці на фактичну чисельність зарахованих у 2021 році (табл. 1).

Найбільші втрати контингенту мають місце у ЗВО Харківської (-0,373) і Миколаївської (-0,21) областях,

Продовження на с. 30

Таблиця 1

Коефіцієнт вилучення вступників у закладах вищої освіти

Регіон з найбільшими втратами	Втрати 2024/2021	Регіон з найбільшим приростом	Приріст 2024/2021
Харківська область	-0,373	Волинська область	0,551
Миколаївська область	-0,21	Рівненська область	0,362
Кіровоградська область	-0,155	Чернівецька область	0,335
м. Київ	-0,12	Черкаська область	0,226
Одеська область	-0,113	Житомирська область	0,208

Закінчення. Початок на с. 28

тоді як у Волинській (+0,55), Рівненській (+0,36) областях констатуємо найбільше нарощування контингенту.

Втрати закладів освіти, які здійснюють підготовку на високому рівні, має відстрочений негативний ефект. За певний період часу економіка України отримує знижену кількість випускників з високим рівнем підготовки, які формують людський капітал вищої якості.

ЗВО з регіонів, наближених до місць бойових дій, втрачають не тільки контингент, а й доходи до спеціального фонду. ЗВО вимушені суттєво знижувати вартість освітніх послуг, оскільки в цих регіонах відбувається зниження ділової активності. Власне тому ЗВО з прифронтових регіонів потребують додаткової фінансової підтримки через загальний фонд.

Одним з важелів підтримки ЗВО з прифронтових регіонів було введення регіонального коефіцієнту у формульному розподілі коштів між ЗВО (затверджено Постановою КМУ № 1146 від 24 грудня 2019 р), але тільки для тієї частини формули, яка розраховується за показниками результату діяльності. Фактично у 2025 році це додавало кожному ЗВО з територій можливих бойових дій від **0,8 до 1,2 млн грн.** на рік в залежності від результатів діяльності у 2024 році. Такі незначні суми практично не компенсують втрат ЗВО. У 2025 році для підтримки ЗВО було додатково виділено приблизно **300 млн грн.**, що було розподілено відповідно результатів діяльності пропорційно формульному розподілу за Постановою КМУ № 1146.

З 2026 року заплановано застосовування регіонального коефіцієнту до частин формули – так званого фонду стабільності, що за моделюванням на даних 2025 року дасть додатково кожному ЗВО по **8-12 млн** на рік.

Крім того, у Порядку прийому у 2025 році при розрахунку конкурсного балу застосовувався регіональний коефіцієнт, що дозволяв вступникам до ЗВО з територій можливих бойових дій мати більше шансів вступити на бюджетну форму навчання. Зазначені заходи відображають один з напрямів допомоги Уряду у наповненні загального фонду ЗВО з територій можливих бойових дій.

Щодо спеціального фонду застосовувалася Постанова № 191 (від 3 березня 2020 р.) яка встановлювала так звану індикативну собівартість для кожного ЗВО. У довоєнні часи вона була запроваджена як один з інструментів для боротьби з демпінгуванням, коли всі ЗВО знаходилися в рівних умовах. Однак в умовах війни ЗВО на територіях можливих бойових дій мають дещо інші умови функціонування. Тому потрібно корегувати цю постанову. Її застосування у 2025 році призвело до того, що індикативна вартість навчання у ЗВО прифронтових територій виявилася вища за середню по Україні. Наприклад фактична середня вартість навчання на бакалавраті за спеціальністю «Менеджмент» у 2025 році по Україні становила **40 тис. грн.** Тоді як у ЗВО Харківської, Сумської, Миколаївської областей та Києві – **45-46 тис. грн.**

З економічної точки зору індикативна собівартість для ЗВО з регіонів можливих бойових дій має бути нижча за середню по Україні.

В цілому у повоєнний період уряд і громадянське суспільство мають прикласти максимум зусиль для повернення молоді у прифронтові території, аби вони не перетворилися у буферну зону!

В умовах реального зменшення кількісних показників як у демографічній, так і в освітній сфері об'єктивною необхідністю у формуванні

людського капіталу стає перехід від екстенсивної до інтенсивної моделі. У центрі зазначеного процесу має заходитися компетентний, кваліфікований працівник, з мінімальним кваліфікаційним розривом з запитом ринку праці.

У цьому контексті суттєво зростає роль дуальної форми освіти, що потребує удосконалення законодавчої бази. Значне підвищення практичної складової навчального процесу у ЗВО неможливе без кардинальної перебудови системи державного замовлення на фахівців з вищою освітою.

Після війни з'являються потреби у спеціалістах, здатних працювати в міждисциплінарних командах, щоб вирішувати складні проблеми, пов'язані з відновленням і розвитком регіональної та макроекономіки. Тренд на міждисциплінарність формує об'єктивну необхідність підвищення кваліфікації за допомогою мікрокредитної підготовки (4-6 кредитів).

Важливим напрямом у підготовці такого працівника є розвиток Національної системи кваліфікацій, зокрема, розроблення професійних стандартів, підтримка визнання результатів інформального й неформального навчання.

Особливої підтримки потребують прифронтові регіони як шляхом забезпечення мотивації повернення тимчасово переміщених осіб, так і надання додаткової фінансової допомоги закладам освіти всіх рівнів, що забезпечить збереження та нарощування контингенту молоді.

В цілому, формування та збереження людського капіталу у прифронтових регіонах України потребує поєднання соціально-економічних, інституційних та безпекових заходів, спрямованих на підтримку життєстійкості населення та створення умов для довгострокового розвитку.

Вочевидь, Семюель Джонсон мав на увазі певного конкретного історичного персонажа, свого співвітчизника. Але вислів цей настільки потрапив у саму суть проблеми, що його нерідко згадують і донині, причому в усіх країнах світу: цей феномен цинічності негідників є не випадковим, але виражає саму суть підлості, для якої чим брудніша обстановка, тим вона виявляється ефективнішою. А що може бути бруднішим, аніж прикривати ганебні вчинки святими речами? Ці негідники прагнуть апелювати до милості публіки і переконують, що вони у цій святій справі пройдуть чудесне перетворення зі злочинців на героїв. Для цього вони імітують неймовірний патріотизм, вони прагнуть перевершити усіх чесних людей завдяки тому, що, будучи майстрами обману, можуть завдання патріотизму також зробити легшим і швидше його досягнути. Ця облуда обертається насправді глибокою дискредитацією патріотизму і є найбільшою загрозою для громадянського виховання. Прагнення до найгостріших, епатажних проявів патріотизму веде таких персонажів до того, що перероджується у пряму протилежність патріотизму по суті – адже екстремуми гаданого патріотизму легко перетворюються на тероризм, шовінізм, нацизм та інші форми політичного екстремізму. Чому люди вірять у те, що негідники можуть стати ефективними патріотами? Адже праведна справа не має робитися брудними методами – праведна справа перемагає передусім як справа честі. А про яку моральну перемогу і про яку честь можна говорити, якщо для неї треба брехати, зраджувати, красти чи підло вбивати?

Більше того, не варто в бою уподібнюватися своїм ворогам-агресорам. Адже пишатися не просто відкритим, але й нахабним і переможним витиранням ніг об усі закони і правила є якраз візитівкою рашизму...

Громадянське виховання заради культури і через культуру

Нерідко прагнуть громадянське виховання починати з теми патріотизму – за цим стоїть шляхетне і правильне бажання починати з головного, з чогось незаперечного і, здавалося би, самоочевидного. Втім, інколи саме найшляхетнішими і кращими здобутками інших намагаються прикрити і камуфлювати власні злочини шахраї і негідники – намагаючись заховатися від покарання за імітацію патріотизму. У зв'язку з цим хотів би нагадати знаменитий вислів «Патріотизм є останнім прихистком негідника». Він належить Семюелу Джонсону – видатному англійському письменнику XVIII століття.

Михайло БОЙЧЕНКО,
професор кафедри
теоретичної і практичної
філософії Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка,
доктор філософських наук,
професор

Втім, для того, аби краще зрозуміти суть вислову «Патріотизм є останнім прихистком негідника», варто подивитися на його протилежність – на те, що є позитивною альтернативою цього явного негативу, тобто з'ясувати, що є справжнім патріотизмом і що має бути першою метою громадянського виховання. Такою позитивною основою громадянського виховання і його дороговказом, його несхибною провідною зіркою є плекання культури.

Передусім, культурна людина є порядною. Тому вона ніколи не дозволить собі прикривати свої похибки, а тим більше гріхи, святими речами, та навіть просто сторонніми добрими справами. Спочатку треба виправити свої помилки, а для цього щиро у них розкаятися і діяльно їх виправити. Хибним шляхом буде братися до нової справи, навіть найкращої, не залагодивши і не довівши до розуму справу попередню – а особливо, якщо у попередній справі заподіяно значної шкоди. Адже легко можна перестрибувати з однієї справи до іншої, починаючи кожную з них гучно і яскраво, але після того швидко марнувати усі початкові декларовані добрі наміри і розвалювати і дискредитувати

кожну справу, за яку берешся. Цим не можна ані зажити доброї слави, ані досягнути дійсного блага. Навпаки, таким *modus operandi* можна лише все більше ганьбити себе і своїм прикладом завдавати значної шкоди усім справам, за які берешся. Це той випадок, коли в народі кажуть: «Краще з розумним загубити, аніж з дурним знайти». Отже, розумна і порядна людина переймається більше спокійним і швидше неpubлічним плеканням власної культури і посиленням, але відчутним внеском у розвій культури своєї спільноти, аніж гучними й екстатичними заявами про порятунок нації і всього людства, які своїм пустозвонством завдають дискредитації усьому, чого стосуються. З особистою порядністю і щоденних малих добрих справ народжується більше патріотизму та гуманізму, аніж з численних яскравих політичних проєктів і бучних громадських рухів.

Слідом за особистою культурою і порядністю має йти вірність взятим на себе зобов'язанням. Це стосується усіх соціальних взаємин – починаючи із сім'ї та дружби і завершуючи діловими відносинами. Культура дотримання власного слова і слідування обраним принципам добре обґрунтована Імануелем Кантом та Фрідріхом Ніцше, які були вихованими у традиціях етики протестантизму. Обидва повставали проти формалізованого протестантизму, але водночас пропонували своєрідні власні його секуляризовані філософські

версії у вигляді індивідуалістичної етики, втім спрямованої на загальне благо спільноти і людства. Недарма і Кант, і Ніцше повставали проти будь-яких спроб утвердження політичної деспотії – чи то російської, чи то німецької: Кант був прихильником гуманістичного космополітизму, а Ніцше – поборником культурного європейізму. При цьому обоє виявилися незаперечними взірцями розумного патріотизму – не лише для німецької нації, але й для освічених представників усіх націй світу. Близьким до такої позиції виявився і сучасник Канта – Григорій Сковорода і, як зазначає Марія Култаєва, який також прихильно ставився до протестантизму (про що свідчить, зокрема, оспіваний ним «сродний труд»), хоча й віддавав перевагу панєвропейській культурній позиції Еразма Роттердамського.

Лише на цій основі можна звернутися нарешті до питання патріотизму – як місця докладання зусиль порядної і культурної людини. Справді, у патріотизмі важлива не хибно приписувана йому порожня пафосність і сліпа затятість (якими і можна лише прикривати «своїх негідників»), тобто не форма, а зміст – отже, спроможність зробити щось змістовне і добре для своєї Батьківщини. Ідейним підмурівком нашої сучасної державної незалежності і національної самобутності якраз і стала величезна культурна робота, виконана великими українцями – Тарасом Шевченком

і Пантелеймоном Кулішем, Михайлом Драгомановим і Іваном Франком, Ольгою Кобилянською і Лесею Українкою, Софією Русовою і Борисом Грінченком, Григорієм Ващенком і Василем Сухомлинським та багатьма іншими. Усі вони були людьми великої світової культури і глибокої особистої порядності, відданими своїй справі особистостями. Саме на них передусім маємо рівнятися у громадянському вихованні.

Кращі представники української культури були патріотами України – саме як країни, яку вони сприймали як справжню європейську країну, як країну високої світової культури. Патріотизм був для них природним саме у цьому сенсі – а не для утвердження відрубності України від світу, не для творення окремішності української культури від європейської, а зовсім навпаки. Наші митці, педагоги і діячі культури несли в Україну кращі європейські і світові здобутки і, своєю чергою, прагнули так розвивати українську культуру, аби вона могла давати Європі і світу власні досягнення для наслідування. Не патріотизм примушує до розвитку культури (що насправді завжди виходить грубо, нерозумно і непереконливо), але справжня культура надихає до широкого патріотизму. Таким чином, громадянське виховання може бути успішним саме на основі плекання культури – воно має здійснюватися заради культури і через культуру.

Галина БЕВЗ,
завідувач відділу психології
спілкування
Інституту соціальної та
політичної психології
НАПН України,
доктор психологічних наук,
професор

Відділ психології спілкування Інституту соціальної та політичної психології НАПН України вже кілька років поспіль вивчає процеси реформи повної загальної середньої освіти «Нова українська школа» (НУШ), зокрема щодо взаємодії її основних інтересантів – сім'ї та школи (ЗЗСО – заклад загальної середньої освіти). Особливо постали цікавими результати завершеного у 2024 році дослідження, яке спрямовує нашу увагу на відновлення повноважень батьків щодо їхніх дітей, оскільки саме вони, згідно українського законодавства, є законними представниками прав та інтересів учнів. Таке трактування може якось дивно звучати, оскільки педагогічна практика завжди дбала про дітей: натомість вона це робила з власної точки зору, розглядаючи ідеальні (соціальні, сімейні, освітні) умови – як пріоритетно-бажані, а реально-недосконалі – як несприятливі. У цьому контексті інколи трактувалися батьків учнів. Зараз в Україні не лише

Комунікативні простори в освіті як технології згуртованості

Російська воєнна агресія надто обтяжила процес реалізації в Україні завдань освітньої реформи. Однак вона ще раз наголосила важливість ствердження принципів демократизації як в освіті так і в країні загалом. Хоча воєнна небезпека і підштовхує нас до поступництва заради нагального життя, але тепер ми знаємо її ціну – втрата свободи на всі наступні покоління та державної належності. Постає питання, як у жахливих умовах постійних обстрілів цивільного населення та пролонгованих в часі фронткових боїв створити, відновити, ствердити найважливіші цінності людського життя і зберегти власну здатність вільно думати та приймати рішення щодо бажаного цивілізованого демократичного майбутнього.

недосконалі умови життя, але і загрозливі... Натомість саме ці умови демонструють, наскільки ворог є небезпечним: кров'ю викарбовуються у нашій пам'яті ті уроки, які ми маємо запам'ятати на все життя і передавати у спадок наступному поколінню, щоб «випадково не підкупилися». Вартує пам'ятати, що дороговказом у просуванні нашого життя є наш досвід. Він завжди нас вчить – натомість висновки залежатимуть від обраних нами цінностей, що ми передаємо своїм дітям.

Тож, знову повертаючись до демократичних цінностей, слід наголосити на таких їхніх важливих аспектах: цінування людського життя та волі; пошанування меж, як здатності комунікувати у ненасильницький спосіб; створення зв'язків, що опираються на почуття причетності до своєї родини, громади, країни.

Міцні соціальні стосунки, як успадковане багатство, гарантують успіх і додають нам наснаги для щастя. Навики мудрого ставлення до життя не можна вивчити як таблицю множення – його треба опановувати у щоденному житті. Це не правила, які можна написати на шпальці і піддивлятися за потреби, не підказка штучного

інтелекту, не схема, яку можна копіювати на всі випадки життя. Це щоденне рутинне життя кожного і саме в тих координатах, що створюються сформованим раніше оточенням, та знову відтворюються для наступного покоління. Водночас, інколи так випадає, що вартує змінити заданий шлях і перебудувати життєві координати.

Мабуть для українців настав цей час. Василь Янів¹ (1889–1950), український філософ, політолог та історик, писав: «наша межовість в майбутньому може стати для нас силою...», запобігаючи соціальній зашкарублості та стимулюючи ініціативу до змін. У нашій історії є низка прикладів порозуміння між людьми, незрадливої гідної поведінки, яскравих, як сонце, символів щастя і родинності. Може вони комусь і сліпили очі, або хотілося їх вкрасти і привласнити, але прийшов час для їх відновлення як символів пам'яті та природної сили життя.

Серед різних чинників ментального багатства нашої нації є один, що поєднується із демократичними засадами суспільного устрою. Це здатність радитися, спільно обговорювати, співпрацювати, довіряти і домовлятися. Ця

особливість не веде до стрімкого успіху, не пришвидшує матеріальні багатства, але мурує міцні підвалини людського поміркованого щасливого громадського, родинного, сімейного та подружнього життя. Ми і зараз гордимось нашими українськими родинами, історії яких нині відкриватися перед їхніми нащадками. Зовсім недавно Мирослава Кривдик опублікувала історію свого роду – родини Кулицьких: «Івась: онук, син, батько, дідусь» (Львів, 2024). У передмові до цієї книги можна прочитати такі слова: «Тільки насильник боїться згадувати минуле, тільки раб не хоче знати правди. Вільні люди згають своє минуле і будують своє майбутнє». Яке б минуле не було, воно завжди дає нам силу досвіду: воно або попереджає про ті лихоліття, що були колись в роду та громаді, або вказує на бажані орієнтири, що проведуть нас крізь них. Вислів «проведуть нас» означає, що знання нашого роду та життя в громаді упередять ймовірні повтори негараздів та збережуть нашу гідність, віру, створять міцний зв'язок з наступними поколіннями (не зруйнують, не розірвуть навіть, якщо минуле не таке вже і

¹ Янів, В. (2006). Нариси до історії української етнопсихології. К. Знання. 2-ге видання.

прийнятне). Тож маємо два процеси: один – направлений до людей і «включення» кожного у свою родову історію як пам'ять про різні вибори людей у різних ситуаціях щастя і небезпек. Другий – є «виключенням» тих, кого ми визнали негідними та таких, що соромлять нас і саме тому не мають права бути поруч та користуватися благами життя. Ці процеси стосуються як родини, так і відбуваються у суспільстві. Перший розширяє наш досвід, наші можливості, створює зв'язки між людьми, не соромить за промахи, а вчить на досвіді і, завдяки пам'яті минулого, посилює нас. Другий судить та виключає, робить нас розрізненими, а отже – вразливими. Ці два процеси ми маємо враховувати у освітній реформі НУШ².

Говорити, обдумувати, спілкуватися, гомоніти, горювати та веселитися разом – ось ті можливості, які народжують нашу волю до життя, прагнення до співучасті, бажання та почуття щастя у житті. Зараз багато пишуть про травму, постравму та ретравматизацію. Хочу наголосити на тих засадах, які можуть пронесли людину над усіма випробуваннями «як птаха над лісом» без будь-якої шкоди для неї. Це не про навиків відволікання, зміни фокусу (рефреймінг) чи переключення уваги, що зараз є популярними як «стратегії опанування» собою в емоційно перевантажених ситуаціях. Це той ресурс, який не треба опановувати як техніку саморегуляції, бо

він створився у нашому житті як природний дар. Він не виключає нас із переживання складних і небезпечних ситуацій, не відсторонює, щоб ми їх не бачили і не чули через ризики травматизації. Він не закриває нам очі та вуха, щоб ми їх не чули. Він є життєвим здобутком, силою, що закладається саме у людських взаєминах, у досвіді спільного переживання та спільної дії, співучасті. Він тримається на міцному підґрунті людських цінностей, оберігає через почуття прийняття та прихильності, віри побратимства та щирості співпраці. Єдине, від чого він не захищає, це відбrehні, підступності та зради. Але це вже не про людське...

Знову повернемося до нашої історичної спадщини, то тих просторів, де люди могли спілкуватися. Це веснянки та обжинки як початок і завершення сільськогосподарських робіт; вечорниці, досвітки, літні свята, як-то Івана Купала, осінні весілля, що окреслювали коло молодіжних залицянь та пошук подружньої пари; сімейні, родинні та громадські ритуали, що згуртовували людей у міцні спільноти. Цей досвід показав, яку він може нести силу для збереження здоров'я людини, що в час випробувань може допомогти вистояти. Вартує задуматися і повернути той досвід спілкування та відновити ритуали неспішного життя з його рутинними практиками, природною іжею та неказистими дозвілевими активностями. Жити не поспішаючи – означає

відчувати кожну мить, наснажувати своє життя природними відчуттями, адже людина і є сама природа. Українська культура має багато приказок, що наснажують людей до співпраці та співучасті, наприклад такі: Одна рука не плесне, а двома і глечик держати легше; Одна рука вузла не зав'яже; Громада – великий чоловік; Разом і сила більша.

Будь-яка технологія і навіть та, яку я хочу тут показати, є просто формою, яку треба наповнити змістом. Тож, щоб впровадити будь-яку технологію, потрібно знати її суть. В іншому випадку, вона залишиться лише технологією, як глечиком, що нічим не наповнений. Створення «комунікативних просторів» у ЗЗСО не може постати просто формою для наповнення: вона має народитися у житті самої школи, слугувати задоволенню потреб взаємодії, співпраці, бути спрямованою на людську користь а не попірання людської гідності. Способи її організації теж не мають попірати людську волю та порушувати їхній приватний простір. Тож штучно такі активності не створиш, а це означає, що вони ніколи не можуть постати як технології. Тож поставивши у назві словосполучення «технологія згуртованості», я помилися. Але, дописавши статтю, вже не стала її вправляти. Для когось вона може й стане технологією, а для когось – формою, яка надасть простір, де народиться

життя серед інших, творчість у співпраці, думка у потоці різних активностей, щастя зустрічі у вирії різноманіття. Одним із прикладів створення таких «комунікативних просторів» можуть стати «групові просвітницькі зустрічі» для надавачів і замовників освітніх послуг для дітей та учнів. Вони вже опубліковані на сайті ІСПП НАПН України³. Раніше опубліковані матеріали наших досліджень теж можуть послугувати прикладом створення таких «комунікативних просторів» для громад у ситуаціях, що потребують спільних рішень. Це технологія «Шлях», що опублікована у практичному посібнику «Нова українська школа: соціально-психологічні технології підтримки»⁴ і розміщена в названому сайті.

Жити за людськими законами є вищим мірилом суспільного устрою. Наше покоління постало відповідальним за те, щоб навчити наших дітей жити демократичними цінностями, домовлятися, брати участь, висловлювати свою думку, не попірати межі інших й цінувати свої, а також бути асертивними, наснажуватися здатністю жити серед людей і шанувати свою історичну пам'ять. Відновлення історичної пам'яті у корисних активностях може постати прикладом створення нових «комунікативних просторів» в освітньому середовищі, тим самим плекаючи та відновлюючи оптимістично спрямований дар життя українців.

² Бевз, Г. & Мочарська, А. (2025). Соціальна включеність та її освітні координати у розбудові демократичного суспільства. *Українське суспільство у перспективах розвитку: історичний, соціально-політичний, освітньо-педагогічний аспекти* : матеріали VI Всеукраїнської міжгалузевий науково-практичної онлайн-конференції. К. Інститут обдарованої дитини НАПН України, 29-34.; Бевз, Г. & Боброва, Л. (ред.) (2024). Сім'я як носій громадської думки щодо розвитку освіти у поствоєнному суспільстві. практичний посібник. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД. URL : <https://ispp.org.ua/2025/01/30/simya-yak-nosij-gromadskoi-dumky/>

³ Бевз, Г. & Дзюбенко, О. (ред.). (2024). Підвищення ролі сім'ї як стейкхолдера освіти: навчально-методичний посібник. Київ : Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології, Кропивницький : Імекс-ЛТД, URL <https://ispp.org.ua/2025/02/19/pidvyshhennya-rol-i-simii-yak-steykholdera-osvity/>.

⁴ Бевз, Г. & Кравчук, С. (2021). Нова українська школа: соціально-психологічні технології підтримки : практичний посібник. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кропивницький : Імекс-ЛТД. <https://ispp.org.ua/2021/11/30/praktichnij-posibnik-nova-ukrainska-shkola-socialno-psixologichni-technologii-pidtrimki/>

Максим ГАЛЬЧЕНКО,
директор Інституту
обдарованої дитини
НАПН України,
доктор філософських наук,
член-кореспондент
НАПН України

Про енергійну працю у царині досліджень, пов'язаних з обдарованістю, свідчить те, що зараз існує досить багато концепцій обдарованості. Різні типи концептуальних визначень обдарованості можна навіть узагальнити у п'ять категорій: психометрична, нейробіологічна / когнітивна, творчо-продуктивна, психосоціальна, композитна. Визначення обдарованості в кожній із цих категорій використовують для того, аби операціоналізувати концепцією обдарованості та створити дуже конкретні процедури для виявлення обдарованих дітей в умовах закладу освіти. Не вступаючи у дебати, яка з концепцій обдарованості є достовірнішою, більшість визначень у документах державного масштабу є складеними визначеннями (тобто композитними).

На додаток, досі триває дискусія щодо відсоткового співвідношення вродженого і набутого в обдарованості, що теж більше нагнітає дебати, аніж виступає на користь розвитку галузі. До того ж, прихована обдарованість, ті, що не встигають, подвійна винятковість, креативність, інтелект, наполегливість, культурна

Обдарованість: міфи і реальність

Інститут обдарованої дитини Національної академії педагогічних наук України було створено у 2008 році як науково-дослідну установу, що займатиметься пошуком, виявленням, підтримкою та розвитком обдарованих дітей і молоді. І, на перший погляд, за 17 років можна було би розв'язати уже всі задачі стосовно обдарованості, і я, як молодший науковий співробітник Інституту, у 2008 році мав таку надію. Але, заглибившись у предмет, усвідомлюєш, що людство працювало над цим питанням споконвіку, а останні 150 років ще й отримало емпіричні свідчення на підтримку тої чи іншої теорії чи факту. Але остаточної відповіді немає.

різноманітність, сімейні статки, особливі групи обдарованих – список можна продовжувати. Світова конференція з питань обдарованості і таланту триває до п'яти днів з великою кількістю паралельних сесій, аби бодай коротко представити останні напрацювання у кожній із підтем. Враховуючи значущість питання і масштаб Інституту, роботи у нас вистачить на багато років. Але водночас має бути певний результат на тепер.

На мою думку, Інституту вдалося зарекомендувати себе на Українській освітній ниві передусім тим, що основний склад співробітників зберігся з часу заснування Інституту. А отже, відбулося послідовне накопичення відповідей на питання, хто такі обдаровані і що з ними робити. Ми стали впізнаваними, до нас дослухаються, до нас звертаються про допомогу. Інституту навіть вдалося узагальнити набутий досвід у навчальному змісті нашої аспірантури, Кафедри ЮНЕСКО з наукової освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, Міжнародного науково-технічного університету імені академіка Юрія Бугая. Е-бібліотека НАПН України містить усі задокументовані результати досліджень за сходинками, які подолав Інститут.

Іншими словами, пересічній людині знадобиться багато часу щоб пройти той шлях, який пройшов Інститут. Водночас, відносно невеликі

зусилля достатньо прикладати, щоб Інститут озброїв охочих базовими знаннями про обдарованість.

Навіщо це потрібно усім без виключення (батькам, вчителям, психологам)? Найстрашніше, що може статись, це те, що талант дитини не виявлено, отже – не розвинено. А якщо ще додати пригнічення, хоч, можливо, і ненавмисне, то очікувані результати розвитку будуть невтішними.

Звичайно, заклад загальної освіти є лише одним із чинників у навколишньому середовищі, який впливає на, скажімо, креативність. Але школа може обрати шлях розвитку чи перешкод, в залежності від того, наскільки її бачення місії по відношенню до обдарованих учнів співпадає з рекомендаціями за результатами наукових напрацювань у сфері обдарованості (зі психології і педагогіки).

Не зважаючи на різне бачення деталей, які можна пояснити багатогранністю феномену, деякі складники освітнього процесу, як, скажімо, дослідницьке середовище, є беззаперечно сприятливим для розвитку таланту.

Тепер про міфи, що зі свого боку створюють деструктивне середовище.

Відомий такий навчальний прийом як прискорене навчання. Багато шкіл не використовують прискорення з декількох причин:

- неознайомленість школи з дослідженнями щодо прискорення;

- переконання, що діти мають залишатись у середовищі одноліток;

- переконання, що прискорення виганяє дітей з дитинства;

- схвильованість з приводу можливості соціальних уражень;

- політична схвильованість про рівність;

- схвильованість про образу інших учнів.

Мушу зауважити, що жодне з цих побоювань не підкріплено ґрунтовними дослідженнями. Навпаки, існують довготривалі дослідження, які спростовують ці забобони.

Багато батьків, розчарованих у спроможності загальноосвітнього закладу забезпечити потреби обдарованих дітей, вдаються до домашньої освіти. Зауваження з приводу того, що такі діти є відірваними від соціуму, спростовано дослідниками, які посилаються на активну участь таких дітей у різного роду гуртках та спортивних секціях.

Із розвитком інформаційних технологій фейки і міфи ширяться і перешкоджають розвитку когнітивних здібностей. Не реагувати на них неможливо. Водночас пояснення появи таких міфів та розвінчування стає ще одним інструментом розвитку обдарованості.

Багато людей мають хибне уявлення про те, що існують «ліво-» і «правопівкульні» учні: той, в кого переважає думання лівою півкулею, схильні до логічного та аналітичного мислення, тоді як

правопівкульні – більш креативні та художньо орієнтовані. Дослідження мозку все більше виявляють, «що мозок менше схожий на сукупність окремо спеціалізованих модулів – один для мовлення, один для бачення – а більше схожий на інтегровану мережу функцій, які підтримують одна одну». Якщо ваші учні почали ділитися на категорії правопівкульних і лівопівкульних, варто нагадати, що творчість має багато форм (інженери програмно-забезпечення можуть бути креативними!); що немає біологічних або механічних відмінностей між творчим і аналітичним мозком; і що будь-хто може проявити більше творчості чи аналітики з практикою. У середній і старшій школі багато учнів вважають, що їхня академічна успішність визначається вродженим рівнем інтелекту – фіксованою інтелектуальною здатністю, з якою вони народилися. Результати тесту IQ людини можуть сильно відрізнятись з плином часу. Дослідження виявили, що бали можуть коливатися аж на 20 пунктів впродовж чотирьох років, а це означає, що дитина із 50-ти відсоткової когорти перетворюється на особу з 90 відсотковою. Відомо, що діти чутливі до таких речей, як мотивація та коучинг.

Успішне функціонування у багатозадачності – це міф. «Людський мозок не здатний зосередитись на кількох речах одночасно. Насправді відбувається те, що наш мозок швидко перемикається з одного завдання до іншого, але все ще зосереджується лише на одному з них у будь-який момент», що призводить до неякісної продуктивності виконання кожного із завдань, які ми виконуємо. Я пригадую як я намагався

зрозуміти англійський текст одночасно слухаючи українську музику і навпаки. Усе треба було перечитувати».

Дослідники зауважують про відсутність зв'язку між злочинністю та обдарованістю. Те саме стосується і самогубств. Кількість інцидентів, що зростає у цих сферах, є наслідком коефіцієнту, що загалом збільшується у суспільстві. Знов таки, функції педагога у випадку з обдарованими, як і з іншими дітьми, не може бути недооціненними. Цікаво, що в ході розвінчання цього міфу Трейсі Крос, професор Коледжу Вільяма і Мері, давній партнер нашого Інституту, віднайшов багато предикторів самогубств, а отже врятував не одне життя, яке було на межі.

Ще один із найбільш стійких освітніх міфів, який захоплює серця і вчителів, і учнів. Структура стилів навчання припускає, що кожен учень має біологічну схильність до певної форми

навчання – вроджену перевагу навчатися візуально, кінестетично або усно. Хоча «це правда, що у нас є індивідуальні переваги щодо навчальної діяльності... наш мозок не влаштований вчитись

краще з того чи іншого стилю». Навпаки, як зазначають Гарольд Пашлер й інші дослідники, «експерименти показують, що учні краще вивчатимуть, запам'ятовуватимуть і застосовуватимуть нову інформацію, якщо опрацюватимуть цю інформацію різними способами».

І таких міфів є достатньо для того, щоб збити з правильного курсу й учня, і його освітнє оточення. Маємо надію, що дещо стало більш зрозумілим, дещо заінтригувало, а в цілому вкотре ми привертаємо увагу до обдарованості, яку ми не маємо права втрачати, особливо нині.

кріше з того чи іншого стилю». Навпаки, як зазначають Гарольд Пашлер й інші дослідники, «експерименти показують, що учні краще вивчатимуть, запам'ятовуватимуть і застосовуватимуть нову інформацію, якщо опрацюватимуть цю інформацію різними способами».

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського оголошує конкурс на заміщення вакантних посад заступника директора з наукової роботи і ученого секретаря

У конкурсі можуть брати участь громадяни України, які вільно володіють українською мовою, мають науковий ступінь доктора педагогічних чи історичних наук або доктора філософії (кандидат наук), стаж роботи на посадах наукових та (або) науково-педагогічних працівників не менше як 5 років, а також високі моральні якості та організаторські здібності.

Строк подання заяв – два місяці з дня опублікування оголошення.

Документи на конкурс:

- заява на участь у конкурсі;
- особовий листок з обліку кадрів з фотографією;
- автобіографію;
- відзив про трудову діяльність з основного місця роботи;
- копії документів про вищу освіту, наукові ступені та вчені звання;
- документ, що засвідчує рівень володіння державною мовою відповідно до частини 3 статті 10 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної».
- список наукових праць;
- довідку про проходження попереднього (періодичного) психіатричного огляду, яка видається відповідно до Порядку проведення обов'язкових попередніх та періодичних психіатричних оглядів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2000 р. № 1465 (Офіційний вісник України, 2000 р., № 39, ст. 1656);
- інформаційну довідку з Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні правопорушення;
- копію паспорта, засвідчену претендентом;
- копію трудової книжки;
- довідку про наявність або відсутність судимості;
- копію ідентифікаційного номеру платника податків;
- письмову згоду на збір та обробку персональних даних.

Копії документів, які подаються претендентом (крім копії паспорта), повинні бути засвідчені за місцем роботи претендента або нотаріально

Документи подавати за адресою:

04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9, Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського, кімн. 29-А.
Телефон для довідок: 380-99-425-65-74.

Ірина ГУДИМ,
старший науковий співробітник
відділу соціальної педагогіки
та соціальної роботи
Інституту проблем виховання
НАПН України,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник

Соціально-педагогічний супровід дітей та молоді з ООП в умовах дистанційного навчання

В умовах повномасштабної військової агресії РФ проти України система освіти та соціального захисту опинилася перед безпрецедентними викликами. Особливо вразливою категорією є діти та молодь з особливими освітніми потребами (ООП), для яких кризові умови сьогодення створюють численні бар'єри та ускладнюють доступ до базових прав, включаючи право на якісну освіту, соціальну адаптацію та психологічну підтримку.

Актуальність розроблення та практичного впровадження цих технологій визначається потребою їх соціального супроводу та підтримки в складних соціально-економічних умовах в Україні, зумовлених російською агресією.

Вимушений перехід на дистанційне навчання в умовах воєнного стану для дітей та молоді з особливими освітніми потребами більш гостро, ніж для їх однолітків з нормотиповим розвитком, актуалізує проблему доступності до освітніх послуг. Зокрема через обмеження можливостей використання дистанційних форм педагогічного впливу, у тому числі технічних, методичних, дидактичних. Більшість учнів з ООП потребують безпосереднього контактного, тактильного, демонстраційного навчання, що у випадку дистанційних форм є недоступним.

Загальними рекомендаціями щодо організації дистанційного навчання дітей з особливими потребами є одночасне залучення таких дітей до занять у формі відеозв'язку разом з усім класом чи групою. При цьому головна функція в організації, підготовці, супроводі дитини та асистуванні

педагогу відводиться батькам, що також є стримувальним фактором залучення дитини як повноцінного учасника освітнього процесу.

Основними кроками до організації ефективного навчання для учнів з ООП в дистанційному режимі мають стати такі:

- налагодження і дотримання чіткого розпорядку дня та режиму з урахуванням вимог навчального процесу;
- залучення батьків учнів до підготовчої роботи до навчання та супроводу;
- визначення обсягу та змісту допомоги шкільної команди супроводу (асистента вчителя, асистента дитини, шкільного психолога, корекційного педагога, фахівця інклюзивно-ресурсного центру (ІРЦ)) та ін.;
- підготовка дидактичного забезпечення та спеціального обладнання для конкретних уроків, зокрема адаптація навчальних завдань та дидактичного забезпечення;
- забезпечення та налагодження технічних засобів зв'язку для онлайн уроків,

зокрема й психологічна підготовка учнів з ООП до взаємодії через додаткові засоби комунікації з учителем та однолітками.

Розглянемо ці кроки детальніше.

Дотримання чіткого розпорядку дня навіть в кризових умовах воєнного стану дозволяє полегшити психологічний стан, знизити тривожність кожного з членів родини та адаптуватися до незвичних умов. Режим дня на дистанційному навчанні має бути максимально наближеним до звичного режиму шкільного життя дитини. Основні режимні моменти, як-от підйом, сніданок, уроки, самопідготовка, прогулянка, домашні обов'язки – найкраще певним чином візуалізувати, через малюнки чи фотографії, певні тактильні орієнтири для незрячих дітей. Таку «карту дня» корисно виготовити всім членам родини разом і тримати в «полі зору».

При плануванні режиму дня треба чітко визначитися не лише із щоденними завданнями та обов'язками кожного члена сім'ї, але й здійснити

максимально комфортне зонування простору житлового приміщення. Організовуючи робоче місце для дитини, необхідно зважати на особливості її сприймання, за потреби забезпечити додаткове освітлення чи навпаки зменшити обсяг сонячного світла, що потраплятиме на робочий стіл чи створюватиме відблиски на екрані монітора комп'ютера; забезпечити технічні можливості підсилення звуку чи використання жестової мови для учнів з порушеннями слуху. Потрібно подбати про усунення звуків та предметів, що відволікають увагу – іграшок, домашніх улюбленців тощо.

Як вже йшлося вище, чи не найбільше навантаження в **організації ефективного дистанційного навчання** учнів з особливими освітніми потребами **лягає на їхніх батьків**. При цьому самі батьки потребують суттєвої роз'яснювальної роботи та супроводу педагога й асистента. Як і під час навчання у звичайному режимі, батьки мають стати основними партнерами та важливими членами команди підтримки.

Участь батьків у дистанційному навчанні може бути різною, залежно від рівня підготовленості та самостійності дитини. Так, ця участь може обмежуватися підготовкою до уроків та організацією робочого місця для дитини, в інших випадках їхня місія полягає у непомітній присутності на уроці та мінімальній допомозі дитині, а ще в інших – безпосередній участі в навчальному процесі та фізичній допомозі дитині. При цьому вчителю під час онлайн уроків не рекомендовано звертатися до батьків, навіть якщо вони постійно присутні, адже дитина має відчувати себе безпосереднім учасником навчального процесу, має самостійно відповідати на запитання вчителя та виконувати поставлені ним завдання.

Про необхідний або допустимий рівень допомоги для учня батькам треба обов'язково розповісти перед початком навчання на окремих відеозустрічах з педагогом класу та асистентом вчителя. Тут само варто обговорити необхідність технічного, дидактичного та навчального забезпечення для різних уроків, домовитися про попередню його підготовку. Безумовно важливо просити батьків та дітей про зворотний зв'язок і отримувати його. До прикладу, можна розробити опитувальник в Google-формі, в якому запропонувати зазначити, які моменти уроку були вдалими, що доцільно покращити або змінити.

Забезпечення учнів дидактичними матеріалами до уроку. Перед початком

навчального тижня вчитель має попередити батьків, які додаткові матеріали чи обладнання будуть необхідними для роботи на уроках. Наприклад, сліпі учні потребуватимуть тактильних карток з індивідуальними завданнями чи рельєфними зображеннями об'єктів вивчення. Варто визначити, чи зможуть батьки їх виготовити самостійно або їх виготовить асистент вчителя, чи вони є в наявності у школі і їх там потрібно безпосередньо взяти, а якщо всі ці варіанти недоступні – чим їх можна замінити чи як модифікувати навчальне завдання.

Для учнів з порушеннями зору важливо проговорювати всю візуальну інформацію, яку використовує вчитель на уроці, матеріали презентацій. Незрячому учневі батьки чи асистент дитини мають пояснювати все, що відбувається на екрані, пояснювати, хто з однокласників підключився до відеозв'язку, кого ще немає. Це дозволяє учневі відчувати себе більш залученим і відповідно збільшує власну зацікавленість у процесі навчання та досягненні певних результатів.

На **асистента вчителя** в інклюзивному класі в умовах дистанційного навчання покладаються завдання допомоги не лише вчителю в організації онлайн уроку та включення дитини з особливими потребами у навчальний процес разом з іншими учнями класу, а й допомоги батькам у підготовці матеріалів до уроку.

В цілому виділяють (Т. Щетина, В. Колосовська)

кілька моделей співпраці асистента вчителя та вчителя на уроці: підтримувальне, паралельне, викладання в команді, додаткове викладання.

Асистент підключається до онлайн уроку та може виступати в ролі модератора для учня з особливими потребами. Наприклад, вмикати та вимикати мікрофон, аби ту людину, яка веде урок чи відповідає на запитання, було чути, показувати презентації та відео, спостерігати, що роблять учні. Також модератор може спілкуватися паралельно в чаті з батьками, скеровуючи їх на рівень допомоги учневі. Після уроку асистент аналізує заняття та скеровує вчителя, якщо потрібно вдосконалити процеси залучення до уроку з особливим учнем.

Для дистанційного навчання дітей з особливими освітніми потребами **широко використовуються цифрові технології**: онлайн-ресурси та інтерактивні матеріали. Важливо обирати інструменти, в яких враховано індивідуальні потреби учня, що сприяє його ефективному навчанню. Серед корисних платформ та сервісів є такі: «Всеукраїнська школа онлайн», «EdEra», «МійКлас», «iLearn», «KhanAcademy», а також інструменти для створення інтерактивних вправ, такі як «LearningApps.org», «Classtime», «Kahoot!» та ін.

При виборі онлайн-ресурсів та інтерактивних матеріалів для дітей з ООП важливо враховувати їх інклюзивність, доступність та зручність для дітей з різними потребами,

можливість адаптувати навчальні матеріали та завдання до індивідуальних потреб кожної дитини. Інтерактивність інструментів та матеріалів робить навчання більш захопливим та ефективним; можливість залучення батьків та асистентів вчителя до процесу навчання активізують діяльність на уроці.

Сучасні умови кризової реальності воєнного стану в країні кардинально змінюють соціальне та освітнє середовище, вимагаючи адаптації як самих учасників освітнього процесу учнів, вчителів батьків, так і пошуку креативних та нестандартних підходів до підтримки молоді з ООП, нових технологій їх соціально-педагогічного супроводу, ефективних в умовах дистанційного навчання, переміщення, стресу та травматичного досвіду. За таких умов актуалізуються технології спрямовані на розвиток соціальної компетентності та навичок життєтворення, подолання стигматизації та формування безбар'єрного середовища, інтеграції та формування інклюзивного суспільства.

Застосування освітніх технологій соціально-педагогічного супроводу дітей та молоді з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої, професійної та вищої освіти сприятиме подоланню негативних наслідків соціальної дезадаптації та стигматизації молоді з особливими освітніми потребами, допоможе фахівцям створити максимально сприятливе середовище для їх соціальної інтеграції.

Лариса КАЛМИКОВА,
завідувач кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти
Університету Григорія
Сковороди в Переяславі,
доктор психологічних наук,
професор

Ірина КОБЕЦЬ,
аспірантка 4-го курсу
Університету Григорія
Сковороди в Переяславі

Професійна реабілітація та соціальна інтеграція ветеранів війни: проблеми, пошуки і шляхи реалізації

порушених функцій і працездатності ветеранів. Тому бажано, аби професійна реабілітація починалася на якомога ранішому етапі.

Кінцева мета реабілітації – соціальна інтеграція, як певний стан досягнутого і зафіксованого положення (стану) ветеранів. Соціальна інтеграція є двостороннім процесом взаємного зближення двох суб'єктів: 1) осіб з відхиленнями в стані здоров'я, які намагаються досягти включення їх в суспільство людей, що функціонують в нормі, і 2) людей, які мають створити благоприємні умови для такого включення.

Поняття «соціальна реабілітація» пов'язане з образом життя людини. Воно означає реальні стійкі і типові для конкретних суспільних умов форми індивідуальної і групової життєдіяльності людей, що характеризують особливості їхньої поведінки, спілкування і практики. Отже, мета професійної реабілітації ветеранів полягатиме в забезпеченні їхньої здатності до реалізації професійного образу життя фахівців, що функціонують і розвиваються у нормі.

Професійна реабілітація (або габілітація) може бути визначена і як процес відновлення конкурентноздатності ветеранів на ринку праці. Вона допомагає ветеранам стати більш самодостатніми, матеріально незалежними і мати улюблену професію.

Процес професійної реабілітації об'єднує професійне навчання та заходи соціальної, психологічної реабілітації і медичного супроводу. Він передбачає тестування, індивідуальні консультації психологів, тренінгові заняття з розвитку навичок спілкування, саморегуляції, мотивації до навчання,

настановлення на досягнення успіху тощо. Професійно-реабілітаційний процес можна вважати успішним за умови поновлення соціального статусу, набуття професії, досягнення соціальної інтеграції.

Складники професійної реабілітації

Професійна реабілітація ветеранів передбачає такі складники: а) профорієнтацію; б) психологічну підтримку професійного самовизначення; в) перекваліфікацію; г) підвищення кваліфікації; д) сприяння працевлаштуванню; е) створення спеціальних робочих місць для працевлаштування; є) професійно-виробничу адаптацію й ін. Найскладнішою формою роботи з реінтеграції ветеранів є психологічний супровід цієї роботи, оскільки воєнні події в Україні актуалізували потребу вивчати особливості поведінки військовослужбовців, ветеранів війни, їхнього психічного стану і шляхів їхньої професійної інтеграції. Вирішення цих наукових і прикладних проблем обумовило пошук ефективних і надійних діагностичних інструментів (методів, методик) для вимірювання ступеня важкості психічних станів колишніх військових, які брали участь у воєнних діях.

Загальновідомо, що навіть відсутність нагадувань про травму її не позбавляє. Ветерани на рівні підсвідомості сприймають кожну нову ситуацію як схожу з первинною травмою і несвідомо відтворюють ті захисні реакції, що були в момент первинної травми. Через це їхні захисні реакції стають негнучкими і нерелевантними для нових умов життя і тому – неефективними. Саме через це виникають

нові психологічні травми, що ускладнює клінічну картину посттравматичного стресового розладу (ПТСР).

Війна, природні і технічні катастрофи, сексуальне насильство є поширеними причинами ПТСР. Це спричинює інвалідність – захворювання, що розвивається після впливу травмивної події; характеризується нав'язливими думками, кошмарами, спогадами; уникненням нагадувань про травму; пильністю і порушенням сну.

Якщо гострий стресовий розлад (ГСР) може бути діагностований лише протягом першого місяця після травми, то ПТСР можна діагностувати тільки через один місяць після травми. ПТСР може розвиватися і за кілька місяців або років після травми без очевидних попередніх проблем.

Ветерани з симптомами ПТСР здебільшого можуть демонструвати такі особливості поведінки і психічного стану. По-перше, труднощі з концентрацією уваги: їм складно зосередитися на завданнях, які могли бути у полі їхньої уваги раніше; по-друге, роздратованість – спалахи словесної або фізичної агресії стосовно людей або речей; по-третє, труднощі із засинанням і сном. Їхній сон поверхневий і може супроводжуватися кошмарами. Це може призвести до серйозної соціальної, професійної і міжособистісної дисфункції, якщо своєчасно не діагностувати цей стан і не розпочати відповідне рівню тяжкості захворювання лікування.

ПТСР призводить не тільки до погіршення фізичного здоров'я людини, а й дуже негативно впливає на функціонування мозку, нервової й ендокринної систем. Відбуваються зміни в

Зміст і мета

Термін «реабілітація» походить від латинського «ability» – здібність і «rehabilitatio» – відновлення здібності. Отже, реабілітація спрямована на відновлення (або компенсацію)

обробленні мозком отримуваної інформації, оскільки механізм запису травмивної інформації в пам'яті значно відрізняється від механізмів збереження інформації в звичайних умовах і при звичайних подіях. Як наслідок, навіть віддалені спогади травмивних подій (тригери) автоматично (на рівні умовного рефлексу) швидко викликають захисну реакцію всього організму. При цьому спостерігається повна відсутність як осмислення того, що відбувається на рівні свідомості, так і рефлексії цієї реакції.

Найскладніший наслідок впливу тригерів на психіку колишніх військовослужбовців у подальшому проявлятиметься у тому, що будь-яке повторювання переживання травмивного спогаду сприйматиметься як реальна небезпека, що має місце «тут і тепер», а не те, що було в минулому. Травмивні спогади не змінюються навіть і при надходженні нової інформації і розумінні того, що вони живі і знаходяться поза небезпечкою.

Стани, викликані ПТСР можуть призвести до виникнення депресії, панічних атак, генералізованих тривожних розладів, залежностей, агресивності, суїцидальної поведінки.

Саме тому потрібна своєчасна діагностика з використанням нових надійних методів і методик, що гостро затребувані з боку психологів-практиків.

Діагностичні методики

Надійні інструменти оцінки психічних станів колишніх і чинних військовослужбовців дають змогу своєчасно розпізнати ступінь і форму тяжкості ПТСР і надати релевантну ефективну психологічну допомогу усім захисникам, хто її потребує. Проте наразі спостерігається брак нових надійних психодіагностичних інструментів для визначення ПТСР.

Загальновідомо, що надійність діагностичних методик

великою мірою визначають не тільки об'єктивність і достовірність результатів дослідження, а й правильний вибір технік і методів надання подальшої психологічної допомоги.

Наразі в Інтернеті можна знайти низку тестів, що не забезпечують всебічної оцінки або діагностики можливої розлади і виявляють лише основні ознаки ПТСР. Ці тести більшою мірою розраховано на виконання їх онлайн і на самовиявлення ознак ПТСР.

Опитування, у процесі якого виявляються скарги і ситуації пацієнта, що могли викликати психотравму, здебільшого стає основним методом діагностики.

Як засвідчує аналіз літератури з психодіагностики ПТСР і практика роботи з ветеранами, нині в українському науковому медіапросторі недостатньо представлено надійні діагностичні методики для задоволення потреб психологів у роботі саме з ветеранами війни. Зокрема в наявних методиках немає зовсім, або недостатньо описано питання щодо професійної реабілітації ветеранів і соціальної інтеграції. З огляду на це дослідниця І.В. Кобець здійснила адаптацію шкали Посттравматичних очікувань (PTES) до потреб діагностики ветеранів України з урахуванням можливостей їхньої майбутньої професійної інтеграції та тесту PCL-5 для оцінки здатності до професійної реабілітації і соціальної адаптації (в україномовній версії).

Загальновідомо, що своєчасна психодіагностика з використанням надійного інструментарію – це фундамент, на якому тримається психологічна реабілітація та подальша професійна інтеграція колишніх військових. 95% успіху у їхній соціальній адаптації залежить саме від коректної діагностики ступеня важкості ПТСР, адже саме правильно встановлений психологічний діагноз дає змогу віднайти психотерапевтичні, корекційні

Сертифіковані програми підвищення кваліфікації психологів-практиків підготовлено для роботи з ветеранами, які мають ознаки ПТСР.

Перші спроби проведення таких курсів засвідчили, що небагато психологів готові і виявляють бажання працювати з травмою. Безумовно, це тяжка, але одночасно надзвичайно потрібна, гуманістична і цивілізована діяльність сподвижництва і самоствердження.

Що являють собою сертифіковані програми

Особливий інтерес у слухачів – здобувачів українсько-канадського сертифікату цієї програми, викликав зміст сертифікованої програми «Інтегративний підхід до реабілітації ветеранів із травматичним досвідом: нейропсихологічні засади, полівагальна теорія та практики усвідомленості», що ґрунтований на нейропсихологічній освіті, тілесних практиках саморегуляції і полівагальній моделі, когнітивній інтервенції і профорієнтації.

Психологічні аспекти професійної інтеграції ветеранів за цією програмою охоплюють емоційну стабільність, стресову адаптацію, резильєнтність (психо-емоційну стійкість), формування позитивного самосприйняття, а також соціальну підтримку. Усе це сприяє збереженню ментального здоров'я та підвищенню ефективності професійної адаптації. Методи тренінгу резильєнтності передбачають розвиток позитивного мислення, підвищення самосвідомості та підтримку соціальних зв'язків.

Отже, робота з професійної реабілітації й інтеграції ветеранів у сферу праці дозволяє покращити якість їхнього життя, забезпечити соціальну й економічну незалежність, нівелювати наслідки травмивних подій війни, пов'язаних з обмеженням життєдіяльності.

Володимир МЕЛЬНИЧЕНКО,
доктор історичних наук,
академік НАПН України,
лауреат Національної премії України
імені Тараса Шевченка

Як народилася назва найвідомішого твору Кобзаря

Нагадаю, що вперше вірш опубліковано, імовірно, за списком Пантелеймона Куліша, під назвою «Думка» в Лейпцигу 1859 року. Повний текст уперше надруковано у львівському часописі «Мета» (1863, № 4), і тут уже з'явилася принципово нова, сказати б, родоначальна назва «Завіщаннє»¹, повторена 1867 року в публікації вірша в двотомному виданні «Поезій Тараса Шевченка» у Львові. Наголошу, що в обох випадках йдеться саме про назву «Завіщаннє», а не русифіковане «Завіщаніє», як іноді стверджують.

Того ж 1867 року в Петербурзі вийшло у світ коштом Дмитра Кожанчикова перше посмертне видання «Кобзаря», в ньому було надруковано лише перші вісім рядків вірша «Як умру, то поховайте...» під редакційною назвою «Зáповіт»², яка надалі стала традиційною. Хоча насправді означена назва стосувалася лише Шевченкової волі поховати його в Україні, виконаної навесні 1861 року, й фактично віщувала заборону подальшого цілісного, глибокого сприйняття і розуміння Заповіту, що справді було закріплено в імперські часи.

З огляду на це, сутнісним першоджерелом історичної назви твору треба вважати вже згадане «Завіщаннє», бо саме в українській Галичині вперше озаглавили по-новому повний текст «Як умру, то поховайте...» рідною мовою.

Проте це не був, так би мовити, інтелектуальний продукт – подарунок українцям у буквальному сенсі, бо саме народ

Таїна Шевченкового заповіту

До 180-річчя з часу написання 25 грудня 1845 року

За 180 років опісля створення вірша «Як умру, то поховайте...» ми по-новому вдумаємося в кожний його рядок. І починаємо з самої назви, бо в Шевченковій мові – поетичній і прозовій – відсутнє слово ... «заповіт»...

узаконив у всеукраїнському просторі назву Заповіт, як істинно масову, правильну й точну. Дозволю собі сказати по-шевченківськи: «Великеє, найкращеє слово!».

У цьому контексті важливо нагадати, що наприкінці 1850-х років вірш «Як умру, то поховайте...» переписав із невстановленого списку Іван Лазаревський під назвою «Завищаніє»³, а Шевченко після повернення з заслання вніс виправлення в деякі рядки твору⁴. Але не в назву! Таким чином, очевидно, що поет прийняв її за своєю суттю...

Вельми цікаво, що під такою ж назвою («Завищаніє») в роки Шевченкового заслання переписав у Москві з невідомого списку вірш «Як умру, то поховайте...» поетів друг Осип Бодяньський, який од себе поставив наприкінці тексту багатозначні чотири крапки. Мудрий Осип Максимович, який задовго до Заповіту вважав Тараса Григоровича «поводирем усіх нас» – українців, очевидно передбачив безсмертя цього твору...⁵.

Історичний феномен Шевченкового Заповіту показав як особистісний, інтимний мотив смерті ліричного героя виріс органічно до, говорячи словами Юрія Барабаша, «масштабного філософського та історіософського контексту, відтак трагедія смерті окремого «я» стає, по суті, фактом національної історії, поштовхом для розмислу поета про долю України, про призначення митця, про свої непрості стосунки з Богом...».

Необхідно відзначити, що «Зáповіт» було вміщено в «Кобзарі» 1867 року не в хронологічному порядку, витриманому у виданні, а наприкінці (сторінка 666) після останнього вірша Шевченка «Чи не покинуть нам небого...» (14–15 лютого 1861 року). Втім, уже після «Зáповіту» Шевченкові поезії завершував безжально почикрижений цензурою вірш «Чигрине, Чигрине...», написаний у Москві 19 лютого 1844 року.

Ментальна спорідненість поезій «Чигрине, Чигрине...» і «Як умру, то поховайте...»

Певно, ці поезії розмістив поряд Микола Костомаров, який готував видання й, звісно, прекрасно знав, що саме віршем «Чигрине, Чигрине...» Шевченко відкрив рукописний збірник «Три літа» з 23 поезій 1843–1845 років, а завершив «Як умру, то поховайте...». Якщо Заповіт таки й був написаний останнім у 1845-му, то «Чигрине, Чигрине...» став першим у геніальному ряді за повною, вичерпною суголосністю з поетовою душею й сутнісною передбаченістю ключового політичного заклику Шевченкового Заповіту про розірвання кайданів й окроплення волі «вражою злою кров'ю».

Відомо, що згадана публікація «Чигрине, Чигрине...» відбулася з купюрами у рядках 45–46 та 83–86 з огляду на цензуру». У першому випадку йдеться про видалення рядків «Поки тії недолітки / Підростуть, гетьмани». У другому – вилучено вибухову завершальну строфу вірша, вже процитовану вище.

Але це не все. У Шевченкових рядках «За що скородили списами / Московські ребра??» останні були грубезно підмінено на «татарські ребра!». Тобто, в «Чигрине, Чигрине...» Шевченко фактично вперше непрямо вказав на «кров ворожу», вискороджену саме з-під «московських ребер»... Між іншим, ще у вірші «До Основ'яненка» (1839) двадцятип'ятирічний Тарас Шевченко прямо писав про те, що у славних запорожців «кров ляха, татарина / Морем червоніла...», й це було надруковано у «Кобзарі» 1840 року... Не сумніваємося, що в тому морі поет бачив і ворожу московську кров, але варто було натякнути на неї у «Чигрине, Чигрине...»

Саме «татарські ребра», за влучними словами Івана Дзюби та Миколи Жулинського, «на радість ідеологічним фальсифікаторам «поселилися» в наступних масових і навіть багатотисячних зібраннях творів Т. Шевченка». Це

було зроблено, «аби не образити Москву, «старшого брата». Запам'ятаймо це пояснення, воно ще знадобиться в осмисленні неназваного феномену московських кайданів.

Заодно треба пам'ятати, що вірш «Чигрине, Чигрине...» було надруковано у Львові того ж 1867 року без означених вище петербурзьких купюр. Із присутністю скороджених українцями московських ребер!

Інша річ, що за три десятиліття навіть Михайло Грушевський, виступаючи на Шевченковому святі у Львові 1896 року, цитував саме цензурований текст. Те саме він зробив і у статті «Шевченко і українська минувшина» 1912 року. Це й зрозуміло, бо «татарські ребра» випалися й у «Кобзарі», виданому Василем Доманицьким у 1907-му в Петербурзі.

Нагадаю, що саме в Москві Шевченко залишив огненні рядки про гетьманську резиденцію та фактично столицю України: «Чигрине, Чигрине, / Все на світі гине, / І святая твоя слава, / Як пилина, лине...». До вірша «Осія. Глава XIV. Подражаніє» (25 грудня 1859 року) залишалось ще більш як півтора десятиліття, але саме в «Чигрине, Чигрине...», саме в московській атмосфері було кинуте поетом зерно найзастрашливішої Шевченкової застороги: «Погибнеш, згинеш, Україно / Не стане знаку на землі...».

Вірш «Чигрине, Чигрине...» – єдиний, написаний Шевченком у Москві, – відкрив антимосковський період Шевченкової творчості. Незважаючи на безжальні купюри, він став уособленням національної свідомості й ідентичності, жертвової любові Шевченка до України:

*Чигрине, Чигрине,
Мій друже єдиний,
Проснав єси степи, ліси
І всю Україну.*

*...
Помолившись, і я б заснув...
Так думи прокляті
Реуться душу запалити,
Серце розірвати.*

Михайло Грушевський пояснював: Шевченко, розкриваючи перед земляками образи минувшини і сучасності й огненним словом накликаючи земляків, щоб приглянулися до них і розважили собі їх, сподівався, що з того вийде спасенна наука нашому народові на будуще його...

До слова, твір «Чигрине, Чигрине...» вилучили з радянських видань творів Шевченка у 1925–1931, 1943, 1950, 1955 та інших роках...

Кажучи словами Миколи Жулинського, «Чигрине, Чигрине...» має «національно-рятівничий сенс». Як і Шевченків Заповіт!

«Кайдани брязкають... Москва...»

Нагадаю, що всі Шевченкові інвективи на адресу Москви містяться в його поетичних творах, написаних у 1844–1845 роках, тобто після першого відвідання міста й написання там «Чигрине, Чигрине...» з його «московськими ребрами», а пізніше, у липні 1844-го вже у Петербурзі, – поеми «Сон» (комедія) та після другого проїзду через Москву в Україну навесні 1845 року і створення там містерії «Великий льох», поеми «Кавказ», Послання «І мертвим, і живим, і ненарожденим землякам моїм в Україні і не в Україні...», вірша «Холодний Яр».

У поемі-комедії «Сон» Кобзар уперше покладає відповідальність за нищення України безпосередньо на Москву: «Москва випалила...»; далі у «Великому льосі» (1845) – «Москва вночі запалила...»⁶ й ін.

Це може здатися містичним, але Заповіт Шевченко написав одразу після того, як сказав своєму народові про ворожу Москву з її поневоленням України все найголовніше на віки наперед, аж до ненарождених українців...

І підтвердили це найперші за часом трударі III відділу власної його імператорської величності канцелярії – вищого органу таємної політичної поліції. Нагадаю про причину Шевченкового десятирічного заслання словами з доповіді начальника III відділу Олексія Орлова, направленої Миколі I 28 травня 1847 року: «Шевченко, люблячи полум'яно свою батьківщину, Малоросію, в надрукованих ним книгах із захопленням описував дух колишнього козацтва... натякав, що цей дух досі не встигнув також і досі у малоросіянах; описував розпорядження імператора Петра I і наступників його у вигляді пригноблення та придушення прав народних...».

На четвертому році поетового заслання, у квітні 1851 року, в «Довідці про рядового Шевченка» III відділ пам'ятливо повторив, що з його віршів впливала

думка «про можливість Україні існувати у вигляді окремої держави».

Отже, спеціалістам III відділу не відмовиш в аналітичних і прогностичних здібностях, а також особливо гострому жандармському нюхові на головну небезпеку для Російської імперії, сиріч Москви і Московщини, що неминуче випливала з Шевченкових поезій, – незалежність України від Москви і Московщини.

Та й цензор Олександр Тройницький, даючи дозвіл 1859 року на друге видання «Кобзаря» і «Гайдамаків», особливо вказав на поезію «Думи мої, думи мої...» (1840): «Цю пісню я вважав би за краще вилучити взагалі... загальна її думка ворожа злиттю Малоросії з Великоросією. Вилучення цієї пісні... відсторонить важку думку, що він зараховує і Росію до числа колишніх ворогів України».

Московщина була й завжди залишалася лютим ворогом Тараса Шевченка, і він усвідомлював, що незалежність України можна здобути врешті-решт у збройній боротьбі з нею: «І на оновленій землі / Врага не буде, супостата...». Без цього, говорячи словами Кобзаря, «Погибнеш, згинеш Україно, / Не стане знаку на землі...».

Сказати вголос прямо про цю сутність Шевченкового Заповіту впродовж багатьох десятиліть не було змоги, не посміли, не сталося...

Публічне визнання такої духовної та розумової роботи взагалі було неможливим у царські та радянські часи.

Проте немає сумніву, що в кореневищі живої душі народної, яка завжди страждала від «москаля-пройдисвіта», в інтелектуальному верхів'ї нації, насиченому болісними роздумами про те, що з-поміж скороджених списками московських ребер проросла «волі нашої отрута», зберігалось глибинне, справжнє розуміння Кобзарєвого Заповіту.

Дмитро Павличко: «Встаю, щоб знов послухати Шевченків Заповіт»

Незворотно відбувалася теоретизація Шевченкового Слова, а не розкриття у головних проявах істинна вогненність його Заповіту і в радянські часи палила душу великих українців, особливо яскраво виявили це видатні українські поети.

Продовження. Початок на с. 38

Блискучий приклад – Василь Стус, котрий так прочитав Шевченків Заповіт, як ми лише нині намагаємося це зробити:

*Боже, не літості – лютості,
Боже, не ласки, а мсти,
дай розірвати нам пута ці,
ретязі ці рознести!*

Невже хто сумнівається, що йдеться саме по розірванню московських кайданів, як і заповів Шевченка? Я не сумніваюся.

Знаний український поет Петро Перебийніс, який мав у душі стусівські духовні сенси, писав у вірші «Кобзареві сліди»: «...На світло Заповіту я іду». Є у нього навіть поезія «Рядок Заповіту», в якій «світить у хмарах людської журби пророчий рядок Заповіту». Та справді неповторним є вірш «Вітер пагіння січе», написаний 1984 року, в якому поет зачав біль, не вимовлений у радянські часи:

*Роки мої молоді
сивим димком оповиті.
Мовчки стою на суді
перед рядком Заповіту.*

Коли й у перші десятиліття незалежної України не з'явилося нове прочитання Заповіту Тараса Шевченка, бо все ще діяла мовчазна загорога «не образити Москву», почув якимось у Національному культурному центрі України в Москві з вуст незабутнього Дмитра Павличка всепереможні рядки з його вірша «Я вбитий був під Крутами...» (2012):

*Я, кулею московською
Пробитий на проліт,
Встаю, щоб знов послухати
Шевченків Заповіт.*

А невдовзі прозвучав в імперській Москві, біля пам'ятника молодому Кобзарю, відкритому в Українському домі за 20 днів до Київського Євромайдану, Павличків вірш «Перемога»:

*Майдан стоїть. Співає празниково,
А ти, як учень, шепчеш «Заповіт».
Ти – переможець, ти – народ,
ти – слово,
Що творить правди і свободи світ.*

**Григорій Сковорода:
«У істини проста мова...»**

Та повернемося до прози, якою була по-радянськи висловлена в академічному «Шевченківському словнику» (1976) квінтесенція Кобзарєвого твору: «Шевченко проголосив у «Заповіті» заклик повалити експлуататорський лад і побудувати нову, вільну сім'ю народів». Іншими сло-

вами з інших публікацій, аж до сучасних: «Провідним мотивом «Заповіту» є заклик до українського народу звільнитися від кайданів самодержавства, боротися за вільне життя, відстоювати інтереси простого люду...». За лапідарним узагальненням Вікіпедії, «вірш є закликом до вільної боротьби українського народу від поневолення». Здається, найсмилівішим є пояснення, що «це буде справедлива війна: епітети «вража зла кров» вказують прямо, що йдеться про тиранів-царів, панів-кріпосників та інших гнобителів трудящих, інакше пани ніколи не віддадуть своєї влади». У «Шевченківській енциклопедії» (2015) виголошено, що в «Заповіті» під ворогом, «як то впливає з контексту всієї попередньої творчості Шевченка, поет розумів визискувачів і гнобителів у вимірах національних, соціальних, політичних».

Так! Але з усієї попередньої творчості

Кобзаря найперше впливає, що кайдани царизму і кріпосництва, національного і соціального поневолення Шевченко пов'язував саме з Московщиною, яку двадцятип'ятирічний поет об'явив чужиною вже в поемі «Катерина» (1838–1839) та вірші «До Основ'яненка» (1839).

Своє бачення болючої й украй важливої проблеми опублікував на початку 2020-х років⁷ і в ювілейний історичний час вважаю за необхідне ще раз наголосити.

Отже, вкотре закликаю подивитися на Шевченків Заповіт, спираючись на викладені раніше незаперечні докази й чіткі підказки, які сам Тарас Григорович залишив. Окремо наголошу, що у поемі «Кавказ», написаній за п'ять тижнів до Заповіту, названо тих, які навчали «Кайдани кувати, / Як і носить!..». За десять днів до Заповіту Тарас Шевченко в Посланії «І мертвим, і живим...» абсолютно конкретно вказав, від кого його землякам історично передано кайдани:

*Так от як кров свою лили
Батьки за Мбскву і Варшаву,
І вам, синам, передали
Свої кайдани, свою славу!*

Власне, вся попередня до Заповіту Шевченкова творчість, як і вся наступна, в суті своїй пронизана саме московським походженням українських, і не тільки, кайданів: «А москалі і світ Божий / В путо закували...».

У поемі «Чернець» (1847), що її Тарас Григорович переписав у Москві зі значними переробками в березні 1858 року з «Малої книжки» до «Більшої книжки», усе це зосереджено в одному рядку: «Кайдани брязкають... Москва...». Ішлося про московські кайдани, й такими ці кайдани навечно залишилися у «Заповіті»!

Шевченко, якому завжди боліла відвічна мука закайданованої Московщиною матері-України, певно, й не сумнівався, що саме так і будуть усвідомлювати нащадки його Заповіт.

Торкнемося далі вкрай важливих рядків Шевченкового твору:

*Як понесе з України
У синєє море*

¹ Завіщання – західноукраїнський застарілий синонім слова заповіт, який зустрічаємо у творах Ольги Кобилянської, Богдана Лепкого, Андрія Чайковського та ін.

² Такий наголос зроблено у виданні «Кобзаря» 1867 року.

³ У переліку переписаних Шевченкових творів Лазаревський означив: «“Завіщання” (“Як умру, то поховайте...”»).

⁴ Яскравим було виправлення в очевидно неякісному тексті, з якого переписував Лазаревський, рядка «землю окропіте» на «Волю окропіте».

⁵ Докладно див.: Мельниченко В. «На славу нашої преславної України» (Тарас Шевченко і Осип Бодянянський). М., 2008. 560 с.

⁶ Докладно див.: Мельниченко В. Москва у творчій долі Тараса Шевченка. М. 2015. 496 с.

⁷ Мельниченко В. Подорожці Шевченкового життя. К., 2021. С. 543–553; Його ж. Осінені Шевченком. К., 2025. С. 99–112.

*Кров вб'оружу... отойді я
І лани і гори –
Все покину, і полину
До самого Бога
Молитися... а до того
Я не знаю Бога.*

Ця частина Заповіту переважно розглядалася в шевченкознавстві як «апокаліптична візія визволення України від ворога». Проте така версія блідніє і позбавляється здорового глузду в умовах повномасштабної, кровопролитної, злочинної, найпідлішої у світовій історії війни Росії проти України, бо ж як інакше, ніж пролиттям «крові вб'оружої», можна перемогти в реальній, а не паперовій битві. Виявилось, що сучасна апокаліптична версія визволення України була передоручена нами Шевченкові разом із терміном «візія», якого він і не вживав, навіть у розумінні «видіння», «примара», «привид», а те, як він особисто насправді **бачив** (це слово в різних формах зустрічаємо в поета понад 180 разів) будучину України – саме виключно Шевченкове **бачення** пророче сягало майже на два століття вглиб української історії... «В баченню... головна штука» – це зафіксував Іван Франко.

Безвідносно до цієї розповіді скажу наболіле, а саме: Тарас Шевченко не потребує модернізації, втягнення в сучасну літературщину, марнослів'я, неоконирність і конспірологію, начіпляння франтівських торохтілок. Як любив говорити Григорій Сковорода, «у істини проста мова»...

Поет розумів, усвідомлював очевидну неминучість реальної збройної боротьби, без якої не розірвати кайдани, що не вдасться без крові. За словами Павла Зайцева, Кобзар «кликав до збройного чину в ім'я «вольної, нової» нації-родини України»⁸. Тобто йдеться не про нав'язаний Шевченкові «екуменічний ідеал», а про його пророцтво воєнної перемоги України над ворогом – Московщиною...

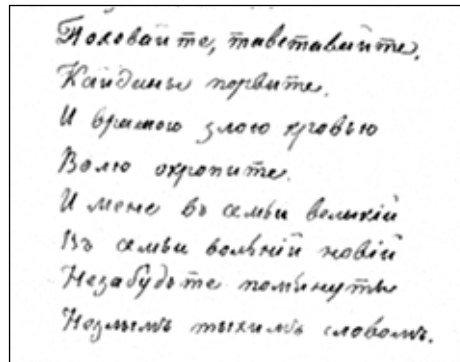
Не забуваймо, що поет у «Давидових псалмах», написаних, як і Заповіт у грудні 1845 року, провіщав історичне визволення України від російського поневолення за Божим помислом:

*Хто ж пошле нам спасеніє,
Верне добру волю?
Колись Бог нам верне волю,*

Розіб'є неволю.

У шевченкознавчих студіях найпереконливіше йшлося про «криваву національну та соціальну революцію», але пам'ятаймо, що не лише в Заповіті, а й у всій поезії, взагалі у Словнику мови Кобзаря відсутнє слово «революція»...

Незабутній Іван Дзюба зазначав, що раніше Шевченків Заповіт знав напам'ять чи не кожен українець, він був нашим неофіційним гімном, що всіх об'єднував у національному болі, в національній надії, в національному обов'язку. Тоді як у добу комерційно-глобалізаційну, переймався учений, «здається, не скрізь так і не все так». Можна почути навіть скептичні голоси: мовляв, це анахронізм – повстання, кров... «А до того / Я не знаю Бога» – не по-християнському...⁹.

Це було написано до початку гібридної війни Росії проти України, поготів до повномасштабного збройного вторгнення Московщини на Шевченкову землю, загарбання наших територій і навіть нахабно-злочинного «включення» їх до складу московитської конституції. Героїчна боротьба Збройних сил України і всього українського народу проти російського агресора ведеться не в апокаліптичних інтерпретаціях і візіях, а реально, тобто саме так, як і заповідав Кобзар, отже, можна не сумніватися, що він уже бачить, як несе «з України / У синєє море / Кров вб'оружу...».

Немає нічого дивного, що національний Пророк передбачив і те, у що не могли повірити кращі сини України, вся нація. На те він і Пророк!

Стосовно того, що, згідно з Заповітом, поетова душа витатиме над рідними ланами і горами, допоки український народ

не переможе ворога, то, не вдаючись до мудрованих різнотлумачень, процитую авторку ґрунтовної статті про вірш «Як умру, то поховайте...» в «Шевченківській енциклопедії» Валерію Смілянську: «Важко уявити собі більше самозречення для людини, суттю, глибоко віруючої. Пристрасне бажання визволити рідний народ переважило необхідність рятувати власну душу, благаючи перед смертю в Бога прощення й відпущення гріхів. Слово поета стало громадянським учинком безмежної саможертвності»¹⁰.

Хай там як, Кобзар абсолютно чітко визначив, що насправді полине «до самого Бога» лише після повного розгрому ворогів України. І тільки тоді можна буде вважати його Заповіт виконаним у цій частині...

Саме в ювілейний час хочу нагадати, що геніальною історичною римою до минулого 170-річчя з часу створення Шевченкового Заповіту стало завершення великого державного діла – видання Повного зібрання творів Тараса Шевченка у дванадцяти томах та шеститомної «Шевченківської енциклопедії», що набули всесвітнього значення.

Хочу повторити і свою неодноразово висловлену пропозицію про створення нової колективної кількатомної академічної Біографії Тараса Шевченка, в якій буде глибоко й всебічно розкрито Кобзареві заповітні слова: «Історія мого життя становить частину історії моєї батьківщини». Якщо не відкладати сучасне на майбутнє, бо ж одне сьогодні варте двох завтра, то можна було би сподіватися на вихід у світ унікальної праці, скажімо, до 200-річчя Шевченкового Заповіту.

Утім, звісно, справа не в ювілеях і приуроченнях до них історичних досліджень, а в тому, що під «незлим, тихим словом» Тарас Григорович напевно розумів у Заповіті й слово наукове, кажучи по-шевченківськи, великеє, розумне, мудре слово істини, правди:

*І мене в сем'ї великій,
В сем'ї вольній, новій,
Не забудьте пом'янути
Незлим тихим словом.*

Сповнимо й цей Заповіт українського Кобзаря!

На фото:

*Т. Шевченко. Автопортрет. 1843 р.
Автограф Шевченкового Заповіту.*

⁸ Зайцев П. Життя Тараса Шевченка. К., 2004. С. 181.

⁹ Дзюба І. Тарас Шевченко // Історія української літератури : у 12 т. Т. 4. К., 2014. С. 331.

¹⁰ Цит. за: Шевченківська енциклопедія. Т. 6. К., 2015. С. 1069.

Олександр МІХНО,
директор Педагогічного
музею України,
доктор педагогічних наук,
старший науковий
співробітник ДНПБ України
імені В.О.Сухомлинського

**125 років від дня народження
Зиновія Лиська (1895–1969),
композитора, музикознавця,
педагога**

Народився 11 листопада 1895 в селі Ракобовти на Львівщині. Освіту здобував у Львівській академічній гімназії та Вищому музичному інституті ім. М. Лисенка. У 1913 вступив на філософський факультет Львівського університету, однак навчання перервала Перша світова війна. У 1916 потрапив у полон до російських військ, був вивезений на Волинь, а після звільнення в 1917 добровольцем вступив до лав Українських Січових Стрільців. Після війни продовжив освіту: у 1922 виїхав до Праги, де навчався на музикологічному відділі Карлового університету у професора Зденека Несдли, а також у Празькій державній консерваторії в класі композиції Йозефа Сука. Здобувши блискучу музичну підготовку, Лисько розпочав педагогічну діяльність у Празі: викладав музично-теоретичні

дисципліни в Українському вищому педагогічному інституті імені Михайла Драгоманова, а згодом закінчив Вищу школу майстерності (1929).

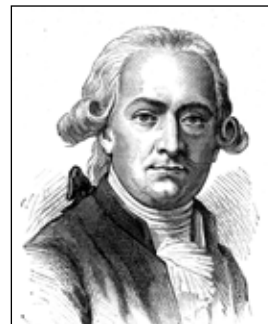
У 1929 переїхав до Харкова, де працював викладачем теоретичних дисциплін у музично-драматичному інституті. Проте, передчуваючи хвилю політичних репресій, у 1931 повернувся на Галичину. Від 1931 до 1939 років обіймав посаду директора Стрийської філії Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка, активно займаючись організаційною, педагогічною та музично-просвітницькою діяльністю. У 1933 вийшла основна його праця «Музичний словник». Протягом 1935–37 за дорученням Ради СУПрМу (Союз українських професійних музик) упорядкував збірник пісень стрілецьких, історичних (козацьких), побутових, обрядових, жартівливих для різних хорових складів а capella (Львів: Видавнична Кооператива «Червона Калина», 1937). Під час Другої світової війни та після неї зазнав поневірянь, опинився в таборі для переміщених осіб у Міттенвальді (Німеччина), де разом із Володимиром Витвицьким і Антоном Ольховським заснував «Об'єднання українських музик» і долучився до створення музичних статей для «Енциклопедії українознавства».

У 1960 емігрував до США. З 1961 очолював Український музичний інститут у Нью-Йорку, брав активну участь у науково-музичному житті української діаспори, очолював музикологічну секцію НТШ, був членом Міжнародної ради фольклорної музики при ЮНЕСКО. Зиновія Лиська вважають представником модерного напрямку в українській музиці. Йому належать фундаментальні записи й упорядкування сотень українських народних пісень, праці

з музичної етнографії та історії української музики. Він зібрав і опрацював близько 12 тис. українських народних пісень, опублікованих у 10-томному виданні «Українські народні мелодії» (Нью-Йорк, 1964–71; Торонто, 1981–94).

Помер 3 червня 1969 в Нью-Йорку, похований на українському кладовищі в Баунд-Бруку (штат Нью-Джерсі).

**280 років від дня народження
Валентина Гаюї (Valentin
Haüy; 1745–1822), французького
педагога, одного із засновників
тифлопедагогіки**

Народився 13 листопада 1745 в Сен-Жюст-ан-Шоссе. Початкову освіту здобув у місцевому монастирі, де ченці помітили його здібності й дали ґрунтовні знання з мов та гуманітарних наук. Згодом продовжив навчання в Парижі, став досвідченим лінгвістом, опанував десять сучасних мов, а також давньогрецьку й іврит. Деякий час заробляв на життя викладанням, згодом працював у Міністерстві закордонних справ перекладачем державних документів та іноземних депеш.

Поворотним моментом у його житті став 1771. Під час обіду в кафе на площі Конкорд у Парижі Гаюї став свідком принизливого видовища: сліпих із притулку Quinze-Vingts у незугарному вбранні виставили на посміховисько під час вуличного ярмарку. Глибоко вражений побаченням, він вирішив присвятити життя поліпшенню становища незрячих і

створенню умов для їхньої освіти та праці. Натхненний прикладом абата Шарля-Мішеля де Л'Епе, який відкрив школу для глухонімих, Гаюї у 1784 розпочав власні педагогічні експерименти. Свого першого учня – шістнадцятирічного сліпого жебрака Франсуа Лезюєра – він знайшов біля дверей церкви Сен-Жермен-де-Пре. Гаюї переконав хлопця відмовитися від жебрацтва, пообіцявши підтримку його батькам. На основі занять із Лезюєром він розробив рельєфно-лінійний алфавіт для читання дотиком – попередник шрифту Брайля. Алфавіт складався з великих рівних літер, видавлених рельєфом на щільному папері. Гаюї також створював прилади для навчання сліпих, рельєфні карти, глобуси, моделі для вивчення географії та природознавства.

У лютому 1785 педагог заснував Інститут для сліпих дітей, який пізніше отримав статус Національного інституту молодих сліпих. 5 грудня 1786 його вихованці надрукували працю Гаюї «Essai sur l'éducation des aveugles» – першу у світі книгу, видану для сліпих. А 26 грудня того ж року 24 учні продемонстрували свої досягнення у Версалі перед Людовиком XVI: вони вміли читати, писати, знали арифметику, географію й навіть грали в оркестрі. Завдяки підтримці короля діяльність Гаюї отримала схвалення Французької академії наук і мистецтв та фінансову допомогу Філантропічного товариства. Проте під час Французької революції школа втратила державну підтримку. У 1802 Гаюї був усунений із посади директора, отримав пенсію у 2000 франків і відкрив приватну школу – так званий «Музей сліпих». Через фінансові труднощі заклад не здобув широкого розголосу. У 1806–17 Гаюї працював у Росії, заснувавши в Петербурзі школу для

сліпих, проте його зусилля не були належно оцінені. У 1817 повернувся до Парижа, де й помер 19 березня 1822. Його справу продовжив Луї Брайль, колишній учень створеного ним Інституту.

13 листопада – у день народження Валентина Гаюї – відзначають Міжнародний день незрячих.

130 років від дня народження Василя-Дмитра Кучабського (1895–1971), історика, публіциста, автора перших українських підручників із військової справи

Народився 4 листопада 1895 у с. Волиця на Львівщині. У 1900 родина переїхала до Львова, де хлопець закінчив народну школу, а згодом – Академічну гімназію. Далі навчався на відділенні права та політології Львівського університету. Ще студентом долучився до громадського життя й нелегальної політичної діяльності. У 1913 став співорганізатором таємної військової організації «Мазепинський курс мілітарний», написав кілька праць – «Теорія стрільби», «Сигналізація», «Розвідувальна служба», «Розвідка», «Шифри», – що є одними з перших українських підручників із військової справи.

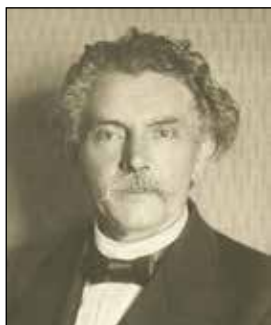
На початку Першої світової війни увійшов до Легіону Українських Січових Стрільців, згодом йому доручили командування сотнею УСС. У вересні 1916 його сотня відзначилася у боях за Лисоню. 1916 потрапив у полон до росіян і до 1918 перебував у таборі для військовополонених у Царицині. Втік з табору і перебрався до Києва,

де у складі Куреня Січових Стрільців брав участь у боях проти більшовиків.

У 1923 емігрував до Німеччини і в 1930 у Берлінському університеті здобув ступінь доктора філософії. У 1935 влаштувався працювати до університету м. Кіль. У цей час розкрилася інша обдарування Кучабського – історика й політичного мислителя. Він є автором праць «Україна і Польща», «Січові Стрільці. Воєнно-історичний нарис», «Українська дипломатія та держави Антанти в 1919 р.», «Симон Петлюра в світлі історії».

Зі середини 1944 відомостей про нього немає. Припускали, що його знищили НКВДисти. Лише у 2007 виявилось, що насправді В. Кучабський помер власною смертю, до того ж аж у 1971. Наприкінці Другої світової війни він перебрався до німецького містечка Бланкенбург, де спочатку працював у муніципалітеті, а потім учителював у школі. Як йому вдалося не потрапити під каток репресій, достеменно не відомо. Але ціна, яку він заплатив, виявилася величезною: до самої смерті В. Кучабський уникав будь-яких контактів з українською еміграцією, тому його і вважали загиблим.

175 років від дня народження Роберта Зейделя (Robert Seidel, 1850–1933), швейцарського педагога, теоретика трудової школи

Народився 23 листопада 1850 в саксонському містечку Кірхберг у родині ткача. Після закінчення народної школи працював на фабриці, однак прагнення до освіти

спонукало його до самоосвіти. Склавши екзамени за вчительську семінарію, отримав право викладати, а згодом навчався у Цюрихському університеті. Переїхавши до Швейцарії, Зейдель поєднав педагогічну, наукову й громадську діяльність. Викладав у Федеральній вищій технічній школі (ETH Zürich) та Цюрихському університеті, редагував газети «Arbeiterstimme» («Робітничий голос») і «Volksrecht» («Народне право»), був депутатом кантонального парламенту та членом Національної ради Швейцарії.

У 1880-х висунув концепцію трудової школи, яка, на його переконання, могла існувати лише тоді, коли суспільство визнає працю основою культури й виховання. Головні положення цієї концепції викладено в працях «Ручна праця – наріжний камінь гармонійної освіти» (1901), «Трудова школа, трудовий принцип і трудовий метод» (1910), «Школа майбутнього – трудова школа» (1919), «Цілі виховання» (1921). Наголошував, що людина не може реалізувати своє призначення поза колективом: вона формується в суспільстві, через спільну працю, взаємодопомогу й відповідальність. Тому, за Зейделем, справжнє виховання має бути соціальним за своєю суттю, а провідними його формами є ручна праця, гра й сільськогосподарська діяльність.

Ідеї Зейделя здобули широке визнання у європейській педагогіці початку ХХ ст., а у 1920-х активно поширювалися й в Україні. Його праці друкували у педагогічних виданнях і навчальних хрестоматіях, що використовувалися у педагогічних вишах. Зокрема, у журналі «Шлях освіти» (1922, № 1) було опубліковано переклад його доповіді «Трудова школа як основа гармонійного розвитку людини», виголошеної на Німецькій шкільній конференції 1920 року; у Харкові у «Хрестоматії сучасних педагогічних течій» (1926, упоряд. Я. Мамонтов) надруковано українські переклади

уриків з доповідей «Ручна праця як основа фізичного, розумового, художнього та морального виховання» і «Цілі виховання». Ці публікації стали важливим чинником поширення ідей європейської реформаторської педагогіки в Україні та сприяли становленню національної концепції трудової школи 1920-х років.

Помер 19 липня 1933 в Цюриху.

140 років від дня народження Миколи Погрібняка (1885–1965), художника, педагога

Народився 5 грудня 1885 в с. Козацьке на Черкащині в селянській родині. Після закінчення сільської двокласної школи вступив до Миргородської художньо-промислової школи ім. М. Гоголя, де навчався у Опанаса Сластіона і Фотія Красицького. Закінчив школу одночасно з Художньо-педагогічними курсами у 1908. Ще в художньо-промисловій школі захопився ілюстративною графікою і поруч зі своїми вчителями та театральним художником і графіком І. Бурячком брав участь у оформленні українського сатиричного журналу «Шершень», що видавався у Києві (1906). 1907 став оформлювати дешеві книжечки для народного читання – «книжки-копійки», які виходили у Катеринославі (нині – м. Дніпро).

Як книжковий графік, ілюстрував майже усі видання письменників-просвітян. Сприяючи розвитку дитячої літератури в Катеринославі в 1910-20-х, виявив себе не лише

Закінчення. Початок на с. 44

талановитим ілюстратором дитячих книжок, а і як дитячий письменник. Був членом товариства «Просвіта» (1913), постійним учасником художніх виставок у Катеринославі та Києві. На Міжнародній виставці дитячої художньої літератури в Парижі була високо оцінена його робота над книжкою «Посуд», ілюстрованою кольоровими репродукціями, тексти до яких писав сам художник.

Був одним з організаторів Катеринославського художнього музею. Оформив низку видань А. Кащенко, «Словник української мови» Д. Яворницького (1920), обкладинку часопису «Зоря» (1925) тощо. Його малюнки прикрашають читанку І. Труби «Стежка додому» (три частини, 1917–18).

Викладав у різних навчальних закладах Дніпра: Школі ім. Риндовської, Педагогічному технікумі, трудовій школі № 40, трудовій семирічній школі № 21, 2-ій залізничній технічній середній школі, художньому училищі. Педагогічній діяльності присвятив понад 50 років, виховавши цілу плеяду художників, архітекторів та інженерів, які згодом стали видатними діячами мистецтва і науки.

Помер 30 травня 1965, похований у м. Дніпро.

110 років від дня народження Андрія Боби́ря (1915–1994), співака-бандуриста, диригента, педагога

Мелодія пісні «Ре́ве та стогне Дніпр широкий» у виконанні Андрія Боби́ря стала музичним позивним Українського радіо в роки Другої світової війни (радіо «Дніпро») і залишається ними дотепер.

Народився майбутній бандурист 13 грудня 1915 у с. Ничипорівка на Київщині. Музичну освіту розпочав у Київському музично-театральному технікумі, який закінчив 1941, а згодом продовжив у Київській консерваторії, де навчався у класах видатних митців Григорія Верьовки та Григорія Компанійця (закінчив у 1947).

Учасник Другої світової війни, служив льотчиком на отриманому в межах лендлізу американському винищувачі Р-39 «Аерокобра». Зроблену самотужки бандуру на 12 басів і 18 приструнків дуже любив, уважав своїм талісманом і брав її із собою на бойові вильоти. Фронтowa бандура А. Боби́ря зберігається в Музеї театрального, музичного і кіномистецтва України.

Від 1936 – співак Ансамблю бандуристів Українського радіо, у 1946–65 – його художній керівник. З 1965 – художній керівник і головний диригент Оркестру народних інструментів Держтелерадіо України. Народний артист Української РСР (1986).

Педагогічна діяльність А. Боби́ря – ціла епоха українського бандурного мистецтва. Впродовж десятиліть роботи в Київській консерваторії (1938–41, 1949–79) він виховав плеяду майбутніх майстрів: М. Гвоздя, С. Баштана, А. Омельченка, Н. Москвіну, Н. Павленко, В. Кухту та ін. Його учні стали продовжувачами школи, де педагогіка спиралася на живу традицію, ансамблеву дисципліну й глибоке відчуття українського мелосу. Як методист і дослідник, уклав посібник «Поради керівнику ансамблю бандуристів» (1953), який став практичним дороговказом для викладачів і керівників творчих колективів. Автор понад 500 обробок народних пісень і танців, він перетворив бандуру на потужний інструмент виховання – не лише музичного, а й духовного.

Помер 18 травня 1994 у Києві.

Інститут вищої освіти НАПН України

оголошує конкурс на посади у відділі

забезпечення якості вищої освіти:

- завідувач відділу (1,0);
- головний науковий співробітник (2,0);
- провідний науковий співробітник (2,0);
- старший науковий співробітник (1,5);
- молодший науковий співробітник (1,5);

дослідницької діяльності університетів:

- завідувач відділу (1,0);
- головний науковий співробітник (3,0);
- провідний науковий співробітник (0,5);
- старший науковий співробітник (1,5);
- науковий співробітник (1,0);
- молодший науковий співробітник (1,0);

взаємодії університетів та суспільства:

- завідувач відділу (1,0);
- головний науковий співробітник (3,0);
- провідний науковий співробітник (1,0);
- старший науковий співробітник (1,0);
- молодший науковий співробітник (1,0);

соціальних та інституційних трансформацій у вищій освіті:

- завідувач відділу (1,0);
- головний науковий співробітник (2,5);
- провідний науковий співробітник (1,0);
- старший науковий співробітник (3,0);

науково-організаційної та кадрової роботи:

- молодший науковий співробітник (1,0).

Вимоги до наукового ступеню стосовно посад:

завідувач відділу – доктор наук або доктор філософії (кандидат наук);
головний науковий співробітник – доктор наук;
провідний науковий співробітник – доктор наук або доктор філософії (кандидат наук);

старший науковий співробітник – доктор наук або доктор філософії (кандидат наук);
науковий співробітник – доктор філософії (кандидат наук) або магістр,
молодший науковий співробітник – доктор філософії (кандидат наук) або особа, що має вищу освіту другого (магістерського) рівня.

Строк подання заяв – 30 календарних днів з дня оприлюднення оголошення.

Документи на конкурс: 1) письмова заява на ім'я керівника про участь у конкурсі, написана власноруч; 2) копія документа, що посвідчує особу; 3) заповнена особова картка (встановленого зразка); 4) автобіографія; 5) копія трудової книжки (за наявності); 6) копія документів про вищу освіту, підвищення кваліфікації, присудження наукового ступеня, присвоєння вченого звання, військового квитка (для військовослужбовців або військовозобов'язаних); 7) перелік наукових праць кандидата, опублікованих впродовж останніх п'яти років у вітчизняних та/або іноземних (міжнародних) рецензованих фахових виданнях, зокрема опублікованих: у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, який затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері науки, наукової, науково-технічної діяльності та інноваційної діяльності; у наукових виданнях інших держав; у іноземних (міжнародних) виданнях, проіндексованих у міжнародних наукометричних базах. Перелік наукових праць з посиланнями на інформаційні ресурси та веб-сайти, на яких вони розміщені, або електронні копії наукових праць кандидати надсилають на зазначену в оголошенні адресу електронної пошти; 8) письмова згода на обробку персональних даних; 9) документ, що засвідчує рівень володіння державною мовою відповідно до частини 3 статті 10 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

Документи подавати за адресою:
01104, м. Київ, вул. Бастіонна, 9, (каб. 901), e-mail: t.stefanska@ihed.org.ua
Телефон для довідок: (044) 285-71-24, (093) 093-22-00
Контактна особа – Стефанська Тетяна Володимирівна.

Філософія харизми

Рецензія на книгу «Крилова (Світла) В. Харизма людини і спільноти: від теорії до практики. Метаантропологія харизми : монографія. К. : Вадекс, 2025. 508 с.»

Актуальні виклики сьогодення – цифровізація, інформаційна та екзистенціальна війна, масовізація в різних сферах нашого життя, з одного боку, та нарощення тенденцій індивідуалізму, конкуренції та культу успіху, з іншого, – загострюють потребу появи наукових досліджень, присвячених формуванню в молоді критичності мислення та цілісності світогляду, що сприяє створенню власних духовних орієнтирів людини, розвитку особистісного потенціалу та пробудження творчості. Таким дослідженням є монографія доктора філософських наук Вселени Світлої.

Здійснивши ґрунтовний аналіз робіт західних дослідників харизми й синтезуючи філософські ідеї М. Вебера, Е. Фромма, Й. Хейзинги, В. Андрущенко, Н. Хамітова дослідниця пропонує системний авторський науковий методологічний підхід «метаантропологія харизми». Евристичність цього підходу полягає у комплексному осмисленні феномену харизми як результату світогляду людини, а не її поведінкового портрету. Дослідниця наголошує на необхідності вияву і реалізації харизми як «екзистенціального шарму», властивого кожній людині, проте актуалізованого лише у тих, хто прагне до особистісного розвитку. Вибудовуючи свої теоретичні інсайти, балансуючи між баченням харизми як певного затребуваного і прийнятого у соціумі образу екстраординарного лідера, який має благословення вищих сил (М. Вебер) та ідею сучасної харизми людини як певного стилю її поведінки та комунікації (О.Ф. Кабейн та ін.), В. Світла пропонує синтез цих підходів. Авторка послідовно доводить, що ядро харизми людини знаходиться у даному їй від природи особистісному потенціалі, що розгортається завдяки її креативним зусиллям упродовж усього життєвого шляху.

Харизма людини, за переконанням дослідниці, ділиться на внутрішню і зовнішню, і є також цілісною. Тому завданням кожного є досягнути такої цілісності світогляду, що дозволить йому розкрити харизму як особистісно-тілесну цілісність та органічність, що дарують гармонію

самовираження і комунікації з соціумом.

Окрім світоглядного та екзистенціального ракурсу осягнення проблеми харизми як особистісного шарму людини та спільноти, у дослідженні розглянуто й морально-комунікативні її аспекти, що дозволили авторці ввести й проаналізувати такі поняття як «дійсна харизма» та «імітаційна харизма», «конструктивна харизма» й «деструктивна харизма».

У другому розділі, в межах методології «метаантропології харизми» авторка осмислює фундаментальні екзистенціально-комунікативні основи харизми людини: любов до себе та Іншого, щирість, іронія /самоіронія та відкритість до діалогу. Важливим є співставлення харизми і геніальності, харизми і краси в бутті особистості й спільноти, а також усвідомлення феноменів жіночої та чоловічої харизми у контексті соціокультурних архетипів і стереотипів.

Комплексність аналізу феномену харизми розкрито й у вдалій спробі дослідниці проаналізувати й вияви академічної харизми викладача, експерта, вченого, актора як затребуваних інтелектуалів сучасності (третій розділ).

У контексті методології метаантропології В. Світла аналізує прояви харизми у буденному, граничному і метаграничному екзистенціальних вимірах буття людини (основні поняття метаантропології, на якій ґрунтує дослідження авторка). Це дозволило вивести і осмислити такі нові концепти як «екзистенціально-тілесна харизма», «екзистенціально-особистісна харизма» та «екзистенціально-комунікативна харизма». Вперше у вітчизняній філософській думці запропоновано осягнення фундаментальних ціннісних основ харизми, а також її проявів не лише на рівні однієї особистості, а й пари, поєднаної любов'ю, сім'ї та спільноти, що відображено у концептах «харизма людини», «подвійна харизма» та «групова харизма спільноти».

Харизма здебільшого зумовлює лідерство, проте, згідно з концепцією В. Світлої, таке лідерство демонструє поліфонічність проявів у залежності від суспільства, в якому воно реалізовано.

У п'ятому, завершальному розділі, пропонується аналіз феномену харизматичного лідерства, його конструктивних та деструктивних проявів і метаморфоз у межах професійного колективу.

Помітною прерогативою роботи є те, що запропонована В. Світлою авторська методологія «метаантропологія харизми» дозволяє осягнути прояви і трансформації феномену не лише у теоретичному контексті, а й застосувати його у практичній площині життя людини, пари, сім'ї та спільноти. Ця площина осмислена автором через дослідження феномену «харизматичної комунікації», яка виникає між харизматичними особистостями, виражає ступінь їх ціннісного співзвуччя та здійснює значний вплив на якість їх життя і відносин.

Важливо, що авторка досліджує феномен й у професійному колективі не лише у межах комунікативної системи «лідер – послідовники», а й у ракурсі системи спільноти, що значно поглиблює усвідомлення його практичних аспектів.

Враховуючи системність, структурованість, багатогранність та комплексність, монографія В. Світлої є корисною як науковцям і дослідникам феномену харизми, так і викладачам та авторам освітніх програм і навчальних курсів у галузі філософії, філософської антропології та соціальної філософії.

Ольга ДОБРОДУМ,
*професор кафедри журналістики
та реклами ДТЕУ,
доктор філософських наук,
професор*

Довгоочікувана монографія, присвячена навчальній книзі

Рецензія на книгу «Топузов О.М., Цепенда І.Є. Навчальна книга в освітньому процесі: національні основи, практика, досвід: монографія / Топузов О. М., Цепенда І. Є. – Київ : Педагогічна думка, 2025. – 208 с. – (Серія «Наукова школа»)».

Подібну монографію чекали давно, оскільки підручникотворення на теренах України – явище, закорінене в історію освіти і книговидавництва. З другого боку, часи незалежності зумовили найширшу демократизацію в галузі створення навчальної книги, і досвід, накопичений за ці роки, мав бути нарешті узагальненим.

Так і сталося. Автори монографії аналізують завдання, функції, різноманітність навчальної літератури в організації та здійсненні освітнього процесу в закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної) і вищої освіти.

У центрі наукової монографії – національні основи, набутий досвід і практика сучасного підручникотворення. Застосований ретроспективний історичний аналіз дає змогу визначити можливість використання навчальних книг у різних його формах: від рукопису навчального призначення – до друкованого видання, а також електронного. Це дає змогу зрозуміти природу труднощів на шляху розвитку національної освітньої літератури.

Монографія складається з шести глав, вступу і післямови; має достатню серйозну джерельну базу. Написана у стилі фахової розмови з читачем.

У першому розділі «Навчальна книга в історичній ретроспективі: характер конструювання, способи передачі знань та особливості змістового наповнення» (с. 8–45) йдеться про історію навчальної книги, зокрема й українського підручника.

Другий розділ – «Науково-педагогічне забезпечення освітньої сфери в незалежній Україні крізь призму національного підручникотворення»

(с. 46–78) – присвячено видам і призначенню навчальної книги періоду розбудови незалежної української держави.

«Доступність і компетентнісна спрямованість викладеного матеріалу – основні принципи створення навчальної літератури з природничо-математичних предметів» – третій розділ книги (с. 79–113), в якому йдеться про основні вимоги до знань, вмінь і навичок учнів за компетентнісним підходом, що знаходить відображення у сучасній навчальній літературі природничо-математичного напрямку.

Навчальній літературі в галузі гуманітарної освіти присвячено четвертий розділ «Наукові засади підручникотворення у сфері гуманітарної освіти: істинність і достовірність фактів, дотримання точності положень і висновків» (с. 114–152), назва якого якраз і розкриває основну ідею щодо її змісту й методичного забезпечення.

П'ятий розділ – «Особливості навчальної книги для потреб закладів вищої освіти: функціональна і структурна організація, відповідність цілям і сучасним завданням» (с. 153–173) віддзеркалює потреби професійного становлення майбутніх фахівців, включаючи педагогічні, комунікативні компетентності. Тут само порушено й проблему авторських розробок навчальної літератури.

Розділ «Освітні завдання і сучасна практика створення і використання електронних підручників» (с. 174–195) розкриває чи не найактуальнішу інформацію щодо перспективи навчальної літератури. Зрозуміло, що виклики сьогодення більшою мірою пов'язані з дистанційною освітою, застосуванням ШІ-технологій, відносинами трьюторства в освітньому процесі, на що й орієнтує

зміст останнього, шостого, розділу книги.

Цікавою родзинкою монографії є висновки по кожному з розділів, що не лише узагальнюють викладене в опанованій частині, але й націлюють на подальші роздуми у зазначеному руслі.

Список використаних джерел містить понад півтори сотні назв, що є фундаментальними працями, або підручниками сучасних українських авторів, підтверджуючи автентичність національної школи творення навчальної літератури.

На завершення процитуємо авторів монографії, які по суті окреслюють мету й завдання у галузі творення національної навчальної книги: «Сучасне національне підручникотворення, успадкувавши все цінне й корисне з досвіду попередників, з кожною появою нових поколінь підручників, посібників, інших книжкових навчальних засобів забезпечує поступ освітньої сфери, відкриває шляхи у світ знань мільйонам громадян України» (с. 6).

Приймаємо до дії!

Оксана КОНДУР,
декан педагогічного факультету
Карпатського національного
університету
імені Василя Стефаника,
доктор педагогічних наук,
професор

